LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
Yritysjuridiikka

Osakeyhtiölain muutokset pienen osakeyhtiön toiminnassa

Tarkastajat: prof. Seppo Villa
prof. Matti I. Niemi

Lappeenrannassa 27.5.2008

Johanna Ahonen
Suikintie 79
54230 NUIJAMAA
050 – 347 7410

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Johanna Ahonen
Tutkielman nimi: Osakeyhtiölain muutokset pienen osakeyhtiön toiminnassa
Tiedekunta: Kauppatieteellinen tiedekunta
Pääaine: Yritysjuridiikka
Vuosi: 2008
Pro gradu –tutkielma: Lappeenrannan teknillinen yliopisto
101 sivua
Tarkastajat: prof. Seppo Villa
prof. Matti I. Niemi
Hakusanat: Osakeyhtiölaki, pieni osakeyhtiö, osakeyhtiön johto
Keywords: company law, small limited company, management of limited company

Osakeyhtiölain kokonaisuudistus astui voimaan 1.9.2006. Lain tavoitteeksi asetettiin yhtiöiden toimintaedellytysten hallittu lisääminen velkojain- tai vähemmistöosakkaiden suojaa heikentämättä. Erityisesti pienten yhtiöiden asemaan kiinnitettiin huomiota selventämällä lakia ja keventämällä muotomääräyksiä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten uudistukset vaikuttivat pienen osakeyhtiön toimintaan. Tutkimuksessa käydään läpi niitä osakeyhtiölain säädöksiä, jotka vaikuttavat pienyhtiön toimintaan sekä kirjallisuuden pohjalta että case-yhtiöiden avulla. Case-yhtiöinä tutkimuksessa on kaksi pientä osakeyhtiötä. Tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen ja osin deskriptiivinen tutkimus.

Tutkimus osoitti, että osakeyhtiölain uudistuksen kokonaisvaikutus pienissä yhtiössä näkyy muotosäännösten kevenemisenä ja tahdonvaltaisuuden lisääntymisenä. Suurin haaste pienille yhtiöille on lain maksukykyisyysvaatimus varojenjakopäätöstä tehtäessä. Se, missä määrin lain suomia mah-

dollisuuksia käytäntöjen keventämiseen yhtiöissä otetaan käyttöön, riippuu täysin yhtiön johdon aktiivisuudesta ja muutosvastarinnan voittamisesta.

ABSTRACT

Author:	Johanna Ahonen
Title:	The effects of the new Companies Act on the operations of a small limited liability company
Faculty:	LUT, School of Business
Major:	Business Law
Year:	2008
Master´s Thesis:	Lappeenranta University of Technology, 100 pages
Examiners:	prof. Seppo Villa Prof. Matti I. Niemi
Keywords:	Companies Act, small limited liability company, management of limited liability company

An overall reform of the Finnish Companies Act entered into force on 1 September 2006. The objective of the reform was to increase the operating freedom of companies in a controlled manner, while providing adequate protection to creditors and minority shareholders. Special attention was paid to the position of small limited liability companies by clarifying the law and by removing formal requirements. The aim of this study is to examine the effects of this reform on the operations of a small limited liability company. The provisions of the Companies Act that apply to small companies were analysed based on literature and through a case study conducted in case companies. The two case companies of the study are both small limited liability companies. The study is based on qualitative methods and it is partly descriptive.

The results of the study reveal that the most visible overall effects of the reform in small companies are the reduction of formalistic provisions and a tendency towards non-mandatory rules. The biggest challenge for small companies is the solvency requirement for the distribution of assets. The extent to which companies benefit from the opportunities provided by the

company law as regards reducing formalities depends entirely on the management's willingness to take action and ability to overcome resistance to change.

ALKUSANAT

Kymmenen vuotta ja neljä tutkintoa on saavutus, johon en vielä opiskeluputken alkuvaiheessa uskonut koskaan yltäväni. Opiskelu on ollut iso prosessi ja avartanut ajatusmaailmaani muutenkin kuin pelkän tietotulvan ansiosta. Olen kasvanut ihmisenä, joutunut kohtamaan elämän varjopaikkojakin, mutta oppinut sen tärkeimmän läksyn: selviämisen voimat löytyvät syvältä itsestäni. Ei opiskelu toki aina synkkää ole ollut, vaan siihen on mahtunut myös paljon onnistumisen kokemuksia, syvällisiä keskusteluja opiskelutovereiden kanssa ja itsensä ylittämistä moninkertaisesti. Yliopisto-opiskelu päättyy oman osaamisen näyttämiseen kirjallisella tuotoksella, tutkielmalla. Nyt kun on aika laittaa viimeinen piste paikalleen, on myös aika esittää nöyrimmät kiitokseni niille ihmisille, jotka ovat tätä prosessia tukeneet. Ensiksi haluan kiittää professori Seppo Villaa tutkielman ohjauksesta ja siitä muistutuksesta, että Pro gradu on kuitenkin vain opinnäytetyö. Kiitokset esitän myös professori Matti I. Niemelle tutkielman tarkastamisesta. Esa Sarvasmaalle osoitan kiitokseni siksi, että hän toimi tienviittana syvempään itsensä ymmärtämiseen ja Päivi Elovaaralle kiitos viime hetken tuesta. Ystäviäni Tiinaa ja Marjoa kiitän oikolukuavusta ja Jounia lähdemateriaaliavusta. Kiitos kuuluu myös EKAMK:n ”kirjastotädille” Tuulalle pitkästä pinnasta. Erityisesti kiitokset kuuluvat kuitenkin rakkaalle aviomiehelleni ymmärryksestä, isosiskolleni tuesta kaikilla alueilla sekä lähiperheelle ja ystäville ehdoitta hyväksymisestä. Kiitos myös teille ympärilläni oleville ihmisille, jotka ette koskaan ottaneet opiskeluani todesta ja jaksoitte kysellä koska menen oikeisiin töihin. Te loitte sen sisun, jolla mentiin eteenpäin silloinkin, kun ei muuten olisi enää ollut voimia!

”Lepää, jos on tarvis, mutta luovuttaa et saa!” (Positiivarit)

Nuijamaalla toukokuussa 2008

Johanna Ahonen

SISÄLLYSLUETTELO

ALKUSANAT ..... **V**
SISÄLLYSLUETTELO ..... **VI**
LYHENTEET ..... **IX**
1 JOHDANTO **1**
1.1 Osakeyhtiölain taustaa 2
1.2 Tutkimuksen tausta 3
1.3 Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset 3
1.4 Tutkimusaineisto 5
1.5 Rakenne 5
1.6 Käsitteistö 6
1.7 Case-yhtiöiden esittely 7
2 OSAKEYHTIÖOIKEUDEN KESKEISET PERIAATTEET **8**
2.1 Oikeushenkilöllisyys ja osakkeenomistajan rajoitettu vastuu 9
2.2 Pääoma ja sen pysyvyys 11
2.3 Osakkeen luovutettavuus 12
2.4 Toiminnan tarkoitus 13
2.5 Enemmistöperiaate 14
2.6 Yhdenvertaisuus 15
2.7 Johdon tehtävä 16
2.8 Tahdonvaltaisuus 16
3 YHTIÖJÄRJESTYS **18**
3.1 Yhtiöjärjestyksen pakolliset määräykset 19
3.2 Yhtiöjärjestyksen vapaaehtoiset määräykset 20
3.3 Yhtiöjärjestykseen otettavien määräysten rajoitukset 21
3.4 Yhtiöjärjestyksen muuttaminen 22
3.5 Pienen yhtiön yhtiöjärjestys 23
3.6 Case-yhtiöiden yhtiöjärjestykset 24
4 OSAKKEET **26**
4.1 Osakkeiden yhtäläisyys ja erilajisuus 27
4.2. Osakeoikeuksien käyttäminen 28
4.3 Osakkeen tuottama äänivalta 29
4.4 Osakkeen arvo 29

4.4.1 Nimellisarvo *30*
4.4.2 Kirjanpidollinen vasta-arvo *31*
4.4.3 Osakkeen arvo muissa tilanteissa *31*
4.5 Osakkeen luovutettavuus 31
4.5.1 Lunastuslauseke *32*
4.5.2 Suostumuslauseke *33*
4.6 Osake- ja osakasluettelo 33
4.7 Osakkeet case-yhtiöissä 34
5 YHTIÖKOKOUS 36
5.1 Yhtiökokouksen toimivalta 37
5.2 Varsinainen ja ylimääräinen yhtiökokous 38
5.3 Yhtiökokouksen koollekutsuminen 39
5.4 Yhtiökokouksen kokousmenettely 40
5.5 Osakkeenomistajan oikeudet yhtiökokouksessa 43
5.6 Yhtiökokouksen päätöksenteko 46
5.7 Case-yhtiöiden yhtiökokous 48
6 OSAKEYHTIÖN JOHTO JA YHTIÖN EDUSTAMINEN 49
6.1 Hallitus 50
6.1.1 Hallituksen jäsenten valitseminen ja kelpoisuus *50*
6.1.2 Hallituksen päätöksenteko *51*
6.1.3 Pienen osakeyhtiön hallitus *51*
6.1.4 Case-yhtiöiden johto *52*
6.2 Toimitusjohtaja 52
6.2.1 Toimitusjohtajan kelpoisuus *53*
6.2.2 Toimitusjohtajan tehtävät *53*
7 TILINTARKASTUS 55
7.1 Tilintarkastuksen rooli 56
7.2 Tilintarkastuspakon poistaminen 57
7.3 Tilintarkastaja osakeyhtiössä 58
7.3.1. Tilintarkastajan valinta *58*
7.3.2 Tilintarkastajan kelpoisuus *60*
7.3.3 Tarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys *61*
7.3.4 Tarkastajan toimisuhde ja toimikausi *61*

7.4 Tilintarkastuksen kulku osakeyhtiössä 63
7.5 Tilintarkastus ja maksukyvyn arviointi 65
7.6 Pienen yhtiön tilintarkastuksen erityispiirteet 66
7.7 Tilintarkastus case-yhtiöissä 67
8 OMA PÄÄOMA, TILINPÄÄTÖS JA TOIMINTAKERTOMUS 68
8.1 Oma pääoma 68
8.1.1 Oman pääoman lajit 68
8.1.2 Sijoitetun oman pääoman rahasto 69
8.2 Tilinpäätös 70
8.2.1 Tilinpäätösasiakirjat 71
8.2.2 Tilinpäätöksen laatiminen 71
8.2.3 Tuloslaskelma ja tase 73
8.2.2 Tilinpäätöksen liitetiedot 74
8.2.3 Toimintakertomus 75
8.3 Pienen yhtiön tilinpäätöksen erityispiirteet 77
9 YHTIÖN VAROJEN JAKO 79
9.1 Sidottu ja vapaa oma pääoma, jakokelpoiset varat 80
9.2 OYL:n maksukykyisyysvaatimus 80
9.3 Maksukykyisyyden arviointi 81
9.4 Varojenjakotavat 83
9.5 Laiton varojenjako 84
9.6 Varojenjako case-yhtiöissä 86
10 JOHTOPÄÄTÖKSET 87
LÄHTEET 95

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
HTM	kauppakamarin tarkastusvaliokunnan hyväksymä tilintarkastaja tai –tarkastusyhteisö
KHT	Keskuskauppakamarin tarkastuslautakunnan hyväksymä tilintarkastaja tai –tarkastusyhteisö
TILA	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
KKO	Korkein oikeus
KPA	Kirjanpitoasetus 30.12.1997/1339
KPL	Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336
OYL	Osakeyhtiölaki 624/2006
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
TaVM	Talousvaliokunnan mietintö
TTL	Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459
VOYL	Kumottu osakeyhtiölaki 734/1978
VTTL	Kumottu tilintarkastuslaki 936/1994

1 JOHDANTO

Suomen yrityskanta on järjestäytynyt enemmistöltään osakeyhtiömuotoon. Noin kaksi kolmasosaa yrityksistä on osakeyhtiöitä. Osakeyhtiöiden kansantaloudellinen merkitys korostuu sekä tuotetun liikevaihdon että työllistämisen myötä. Lähes 98 % näistä osakeyhtiöistä voidaan lukea pk-sektoriin, kun mittarina käytetään liikevaihtoa, taseen loppusummaa ja henkilöstöä. Koska osakeyhtiöt ovat Suomessa hallitseva ja kasvava yritystoiminnan muoto, tarvitaan myös ajantasaista lainsäädäntöä. Osakeyhtiölain uudistus sai aikaan selvän piikin uusien pienten osakeyhtiöiden perustamisessa. PRH:n mukaan uusia osakeyhtiöitä rekisteröitiin lain voimaantulon jälkeisenä 12 kuukautena 60 % enemmän kuin edeltäneinä 12 kuukautena. Kaikista yhtiöistä noin 90 % toimii minimipääomalla. Tätä taustaa vasten on perusteltua tutkia OYL:n muutoksia pienen osakeyhtiön näkökulmasta. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2007).

Lama-aika 1990-luvulla koetteli erityisesti pieniä, lähinnä perheyrityksiä. Huomattiin, ettei pienissä yhtiöissä ole riittävästi resursseja perehtyä yritystoiminnan sääntelyyn, vaikka laki kirjoitetaankin sillä oletuksella, että julkaisemisen jälkeen se on kaikkien tiedossa. Toisaalta, vaikka sääntely olisi ollutkin tuttua, ei sen soveltaminen ja huomioonottaminen ollut pienissä yrityksissä mahdollista. Näissä yrityksissä kaikki käytössä olevat voimavarat menevät ydinliiketoiminnan ylläpitoon. Olisi suotavaa, että valtiovalta selkeyttäisi sääntelyä ja näin parantaisi pienten yritysten toimintamahdollisuuksia.

Pk-sektori pitää sisällään pienten ja keskisuurten osakeyhtiöiden lisäksi myös muita yritystoiminnan muotoja, suurimpana niistä yksityisliikkeet. Näissä osakeyhtiölaki-tyyppiselle sääntelylle ei ole tarvetta, koska niissä taloudellinen vastuu on syvempää, henkilökohtaiseen omaisuuteen ulottuvaa. Osakeyhtiöissä sääntelyllä pyritään turvaamaan vähemmistöosak-

keenomistajien ja velkojien asemaa, jotta niitä ei kohdeltaisi epäoikeudenmukaisesti johdon ja enemmistöosakkeenomistajien tavoitellessa maksimietuja.

1.1 Osakeyhtiölain taustaa

Oikeusministeriö asetti helmikuussa 2001 työryhmän pohtimaan osakeyhtiölain muutostarvetta. Työryhmä antoi mietintönsä toukokuussa 2003 ja ehdotti kokonaan uuden osakeyhtiölain säätämistä. Ehdotuksessa lakiuudistuksen tavoitteeksi asetettiin yhtiöiden toimintamahdollisuuksien hallittu lisääminen ilman, että velkojien ja vähemmistöosakkaiden asema olennaisesti muuttuu. Mietinnössä kiinnitettiin huomiota erityisesti pienten yhtiöiden asemaan, paitsi lain kirjoitustavassa, myös selkeyttämällä lakia ja keventämällä muotomääräyksiä. (Oikeusministeriö 2003:4.)

Työryhmän asettamisen aikana voimassa ollut laki oli vuodelta 1980. Sitä oli uudistettu monilta osin, viimeksi vuonna 1997. Muuttuva toimintaympäristö sekä kansainvälinen kehitys asetti kuitenkin vaatimuksen osakeyhtiölain ajan tasalla saattamiseksi. Osakeyhtiölakityöryhmän antaman mietinnön pohjalta hallitus antoi eduskunnalle esityksen uudeksi osakeyhtiölaiksi syyskuussa 2005. Laki vahvistettiin heinäkuussa 2006 ja se astui voimaan 1.9.2006. (Oikeusministeriö 2006; Eduskunta 2006).

Vuonna 2007 astui voimaan (1.7.2007) uusi tilintarkastuslaki, joka vaikutti osittain myös OYL:iin. Nämä muutokset tulivat voimaan yhtä aikaa TTL:n kanssa.(TTL 13.4.2007/461)

1.2 Tutkimuksen tausta

Tutkimuksen taustalla on kiinnostus uudistunutta osakeyhtiölakia kohtaan. Erityisen kiinnostavaa on se, kuinka lain muutokset vaikuttavat pienen osakeyhtiön toimintaan. Sekä osakeyhtiölakityöryhmän mietintö että hallituksen esitys painottavat yhtenä tavoitteena lain muotoilemista niin, että pienten osakeyhtiöiden asemaan kiinnitetään erityistä huomiota. Tätä tavoitetta pyritään tutkimuksessa tarkastelemaan osakkeenomistajien ja hallituksen jäsenten näkökulmista.

Pienyhtiönäkökulma on tarpeellinen, koska useimmissa pienyhtiöissä ei ole lain tulkitsemiseen tarvittavaa asiantuntemusta ja silti muutokset on kyettävä ottamaan huomioon hallinnon tehtäviä hoidettaessa. Kirjoittajan oma intressi osakeyhtiölakia kohtaan tulee asian suuresta yhteiskunnallisesta merkityksestä sekä henkilökohtaisista yhteyksistä tässä tutkimuksessa käsiteltyihin pieniin osakeyhtiöihin.

1.3 Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset

Tutkimusongelma voidaan muotoilla kysymykseksi: Mitä vaikutuksia osakeyhtiölain uudistuksella on pienen osakeyhtiön toimintaan? Tutkimuksessa käydään läpi osakeyhtiön toiminnan eri osa-alueisiin kohdistuvat muutokset sekä osakeyhtiölain keskeisten periaatteiden sisältö ja muutokset. Muutoksia pyritään vertaamaan aiempaan oikeudelliseen tilaan ja pohtimaan tämän vertailun pohjalta millaisia vaikutuksia lailla on pienen osakeyhtiön toimintaan. Tutkimuksessa huomioidaan myös kirjanpito- ja tilintarkastuslakien muutokset niiltä osin kun se on osakeyhtiön toiminnan kannalta olennaista.

Tutkimusongelman alaongelmat kysymyksen muodossa ovat:

- Miten uudistus on tuonut esiin osakeyhtiölain keskeiset periaatteet?
- Miten uudistus määrittelee pienen osakeyhtiön?
- Miten uudistus vaikuttaa osakeyhtiön yhtiöjärjestykseen?
- Miten yhtiökokouksen, hallituksen ja toimitusjohtajan oikeudet ja velvollisuudet muuttuvat uudistuksen myötä?
- Miten uudistus vaikuttaa tilinpäätökseen, toimintakertomukseen ja tilintarkastukseen?
- Miten muutokset vaikuttavat yhtiön varojen jakoon?

Koska kyseessä on pieniä osakeyhtiöitä koskeva tutkimus, rajataan julkisia osakeyhtiöitä koskeva sääntely tutkimuksen ulkopuolelle. Lähtökohtana tutkimuksessa on se, että toiminnan oletetaan jatkuvan ennallaan eikä yritysjärjestelyihin tai osakepääoman korotukseen ole tarvetta. Osakeyhtiön perustamiseen vaikuttavat lakimuutokset rajataan tutkimuksesta pois lukuun ottamatta yhtiöjärjestystä, koska se on olennainen osa osakeyhtiön toimintaa säänneltäessä.

Ulkopuolelle rajataan myös konsernisäätely ja osakeantia koskeva sääntely. Tutkimuksessa pidättäydytään yhtiöoikeudellisen sääntelyn näkökulmassa, joten vero-oikeudellinen sääntely ei sisälly tutkimukseen. Ajallinen rajaus tehdään noin viiden vuoden aikajanalle ennen ja jälkeen lakiuudistuksen.

Maantieteellinen rajaus noudattelee valtiorajoja, vaikka kansalliseen lainsäädäntöön Suomessa vaikuttavat sekä Euroopan unioni että muiden pohjoismaiden lainsäädäntö. Tässä tutkimuksessa keskitytään ainoastaan Suomen osakeyhtiölainsäädäntöön kansallisella tasolla.

1.4 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona käytetään sekä kirjallisuutta että artikkeleita. Tutkimusaineisto kootaan enimmäkseen tutustumalla kirjallisuuteen. Päälähteinä ovat Hallituksen esitys uudeksi osakeyhtiölaiksi (HE 109/2005) sekä tähän esitykseen liittyvät lainvalmistelutyöt. Sekä voimassaolevan että aiemman lain pohjalta on kirjoitettu paljon teoksia ja artikkeleita sekä juridiikan että laskentatoimen asiantuntijoiden toimesta. Lähdeaineistoa on siis melko kattavasti saatavilla suomenkielisenä, mutta aiheesta ei juuri ole kansainvälisiä lähteitä, koska kansallinen lainsäädäntömme ei herätä mielenkiintoa muissa maissa. Empiirisenä aineistona käytetään kahden eri toimialalla toimivan osakeyhtiön tietoja case-tyyppisesti.

Kyseessä on kvalitatiivinen ja deskriptiivinen tutkimus, jossa pyritään vertaamaan nykyistä ja aiemmin ollutta oikeudellista tilaa osakeyhtiöiden toiminnassa. Tavoitteena on tehdä päätelmät siitä, mikä sääntelyssä muuttuu ja miten kyseiset muutokset vaikuttavat pienen yhtiön toimintaan. Päätelmät tehdään johdon näkökulmasta.

1.5 Rakenne

Tutkimuksen rakenne muotoutuu OYL:n rakenteen mukaiseksi niiltä osin, joita tutkimuksessa käsitellään. Tämä valinta vaikuttaa luontevimmalta ajatellen tutkimuksen mahdollista jatkokäyttöä. Jokaiseen osioon tuodaan mukaan empiriaa mahdollisuuksien mukaan, joten tutkimuksessa ei ole erillistä empiriaosaa.

Koska osakeyhtiöoikeuden keskeiset periaatteet ovat ne perusteet, joihin koko sääntely perustuu, on johdonmukaista käsitellä niitä tutkimuksen alussa kappaleessa kaksi. Tässä osassa osakeyhtiöoikeuden periaatteet ja niiden merkitys käydään yksitellen läpi, jotta saadaan kuva siitä millaisen pohjan ne luovat osakeyhtiölainsäädännölle ja yhtiöiden toiminnalle.

Seuraavissa kolmessa kappaleessa kuvataan ja käsitellään osakeyhtiön peruskiviä eli yhtiöjärjestystä, osakkeita ja yhtiökokousta. Kun peruskivet on muurattu, tarkastellaan yhtiön toimintaan vahvasti vaikuttavia sidosryhmiä eli yhtiön johtoa sekä tilintarkastusinstituutiota yhtiön näkökulmasta.

Loppuosassa tutkimusta käsitellään yhtiön käytännön toiminnan kannalta olennaisia asioita eli omaa pääomaa, tilinpäätöstä ja toimintakertomusta sekä varojen jakaminen omistajille.

Tutkimus summataan yhteen viimeisessä kappaleessa, jossa tuodaan esiin tutkimuksesta saadut johtopäätökset ja esitetään vastaukset tutkimusongelmiin.

1.6 Käsitteistö

Pienellä osakeyhtiöllä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa osakeyhtiömuotoista yritystä, jonka osalta täyttyy korkeintaan kaksi seuraavista kolmesta rajasta:

1. vuosiliikevaihto enintään 7,3 miljoonaa euroa
2. taseen loppusumma enintään 3,65 miljoonaa euroa
3. palveluksessa alle 50 henkilöä.

Lisäksi tutkimuksessa käsiteltävä pieni osakeyhtiö on ns. harvainyhtiö eli osakkeenomistajia on alle kymmenen. (Viitala & Jylhä 2001 s. 11, Airaksinen 2001 s. 14.)

Voimassa olevalla osakeyhtiölailla tarkoitetaan vuonna 2006 voimaan tullutta osakeyhtiölakia (624/2006) ja tähän voidaan viitata myös lyhenteellä OYL.

Osakeyhtiölakiuudistuksella tarkoitetaan Hallituksen esitystä Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi HE 109/2005, johon voidaan viitata myös käsitteellä Hallituksen esitys.

Vanhalla osakeyhtiölailla tarkoitetaan 1978 annettua ja 1997 uudistettua osakeyhtiölakia (734/1978), jonka uusi osakeyhtiölaki korvasi. Tähän lakiin voidaan viitata lyhenteellä VOYL tai käsitteellä aiempi laki.

1.7 Case-yhtiöiden esittely

Tässä tutkimuksessa esiintyvät yhtiöt ovat toiminnassa olevia pieniä osakeyhtiöitä. Yhtiöistä käytetään nimityksiä A Oy ja B Oy. Muilla yksilöintitiedoilla ei ole tutkimuksen kannalta merkitystä.

A Oy on vuonna 2004 perustettu yhtiö, jonka osakepääoma on 8.000 euroa. Osakepääoma jakautuu 10 osakkeeseen. Yhtiön omistajina eli osakkeenomistajina on kolme luonnollista henkilöä, joiden osuudet osakepääomasta ovat 40 %, 40 % ja 20 %. Osakkeenomistajista ei kukaan työskentele päätoimisesti yhtiössä. A Oy:n hallinnon muodostaa hallitus, johon kuuluu yksi varsinainen ja yksi varajäsen. Toimitusjohtaja yhtiössä ei ole, vaan käytännön toiminnasta huolehtii yhtiön palveluksessa päätoimisesti työskentelevä prokuristi. Yhtiön edellisen päättyneen tilikauden mukainen liikevaihto on noin 230.000 euroa, taseen loppusumma 180.000 euroa ja työntekijöitä on ollut keskimäärin 4. Yhtiön toimiala on ravitsemistoiminta.

B Oy:n perustamisvuosi on 2007 ja osakepääoma 2.500 euroa. Osakepääoma jakautuu 10 osakkeeseen, jotka ovat kaikki yhden osakkaan hallinnassa. Tämä osakkeenomistaja työskentelee yhtiössä päätoimisesti ja on hallituksen ainoa varsinainen jäsen. Toimitusjohtajaa ei yhtiöön ole nimetty. Ensimmäinen tilinpäätös osoitti noin 40.000 euron liikevaihtoa ja taseen loppusumma oli 15.000 euroa. Ensimmäisenä toimintavuonna yhtiössä ei ollut osakkeenomistajan lisäksi muita töissä. Yhtiön toimiala on rakentamistoiminta.

2 OSAKEYHTIÖOIKEUDEN KESKEISET PERIAATTEET

Verrattuna aiemmin voimassa olevaan lakiin, uuden OYL:n yksi peruspiirteistä on periaatekeskeisyys. Tämä näkyy konkreettisesti siten, että säädöstekstissä OYL:n ensimmäiseen lukuun on kirjoitettu ne yleiset periaatteet, joihin osakeyhtiömuotoinen yritystoiminnan järjestäminen perustuu. Nämä periaatteet astuvat esiin silloin, kun lain yksityiskohtainen sääntely ei kata käsillä olevaa asiaa. (Mähönen & Villa 2006A s. 2 – 3.)

Osakeyhtiöoikeuden keskeiset periaatteet eivät ole tässä uudistuksessa syntyneet, vaan niitä on ollut lähes yhtä kauan kuin on ollut osakeyhtiöitä. Vaikka näitä periaatteita ei aina ole lain tekstistä suoraan löytynyt, niitä on voinut suoraan tai välillisesti käyttää osakeyhtiöoikeudellisia kysymyksiä ratkottaessa. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 19.)

HE 109/2005 mukaan on perusteltua esitellä osakeyhtiöoikeuden keskeiset periaatteet lain alussa, jotta lukijalle välittyisi käsitys siitä, mihin periaatteisiin laki perustuu ja mitä oikeushyviä sillä suojellaan. Yksityiskohtaisten pykälien tarkoituksen ymmärtäminen ja sisällön hahmottaminen on ollut se päämäärä, johon tällä muotoilulla on tähdätty. Erityisesti pienten yritysten kannalta on katsottu tarpeelliseksi kirjoittaa auki lain alussa ne periaatteet, jotka toimivat perustana muulle säätelylle. Kun lakia tulkitaan keskeisten periaatteiden avulla, on huomioitava se, että ensisijaisesti sovelletaan lain yksityiskohtaisia määräyksiä. Kuitenkin kokonaisuutta arvioitaessa on tarkasteltava periaatteita suhteessa toisiinsa ja yksityiskohtaiseen sääntelyyn sekä vaikuttavaan toimintaympäristöön. (HE 109/2005 s. 36 – 37).

2.1 Oikeushenkilöllisyys ja osakkeenomistajan rajoitettu vastuu

Osakeyhtiömuotoon organisoidun yritystoiminnan status perustuu siihen tosiseikkaan, että lainsäätäjä on tunnustanut yritystoiminnan itsenäisen identiteetin. Osakeyhtiön oikeushenkilöllisyys tarkoittaa osakkeenomistajien henkilöllisyydestä riippumatonta oikeus- ja oikeustoimikelpoisuutta. Oikeuskelpoisuudella tarkoitetaan sitä, että yhtiö voi saada oikeuksia ja tulla velvoitetuksi eli sillä on kyky tehdä itsenäisiä oikeustoimia, jotka sitovat yhtiön toimielimiä. Oikeustoimikelpoisuus tarkoittaa yhtiön kykyä itse määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. (HE 109/2005 s. 37 - 38; Villa 2006 s. 10 – 11.)

Osakeyhtiö on osakkeenomistajistaan erillinen oikeushenkilö ja sen varallisuus on erillään osakkeenomistajien varallisuudesta. Oikeushenkilöllisyys tarkoittaa osakkeenomistajien kannalta sitä, että osakeyhtiön osakas ei saa ilman velkojien lupaa ottaa omaan käyttöönsä yhtiöön sijoitettua pääomaa yhtiön toiminnan aikana eikä pelkän osakkuuden nojalla edustaa yhtiötä. Yhtiön velkoja ei voida periä osakkeenomistajilta eikä yhtiön toimielinten yhtiön puolesta tekemät oikeustoimet tule osakkeenomistajia sitoviksi. (HE 109/2005 s. 38; Airaksinen et al. 2001 s. 16.)

Osakkeenomistajilla on yhtiökokouksessa ja muulloinkin osakeyhtiölakia ja yhtiöjärjestystä noudattaessaan vastuu, joka on rajoitettu heidän maksamaansa osakepääomaan. Tällöin osakkeenomistajat eivät ole henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön velvoitteista. Osakkeenomistajille on pyritty näin turvaamaan passiivisen omistamisen mahdollisuus. Mikäli osakkeenomistajat toimivat tai myötävaikuttavat toimimiseen vastoin osakeyhtiölakia ja yhtiöjärjestystä, on heillä kuitenkin sijoittamastaan osakepääomasta riippumaton vastuu yhtiötä ja muita osakkeenomistajia kohtaan. (Hannula 2003 s. 21; Savela 2006 s. 184.)

Käytännössä kuitenkin pienyhtiöiden osakkaat joutuvat lähes aina takaamaan yhtiön velkoja tai antamaan yhtiön puolesta vakuuksia. Vaikka osakkeenomistajilla ei ole velvollisuutta sijoittaa lisävaroja yhtiöön, on heillä omassa intressissä velvottautua yhtiön puolesta tai sijoittaa lisäpääomaa. Näin on varsinkin toiminnan alkuvaiheessa ja tilapäisen taloudellisen kannattamattomuuden ollessa kyseessä. (Airaksinen et al. 2001 s. 15.)

Case-yhtiö A Oy:n tapauksessa on ollut välttämätöntä sijoittaa lisävaroja sekä toiminnan alkaessa että myöhemminkin. Toiminnan alkuvaiheessa yhtiölle ostettiin lisäliiketoimintaa ja tähän tarvittiin rahoitusta. Rahoitus toteutettiin osittain pankkilainalla, johon takaus tuli osakkeenomistajilta. Samassa tilanteessa tarvittiin myös muuta velkarahoitusta, joka saatiin osakkeenomistajilta. Yhtiön toiminnassa on ollut tarve myös niin kutsutulle talkootyölle eli sellaiselle työlle, josta osakkeenomistajat eivät nosta palkkaa. Nykyinen tilanne on vaatinut jälleen lisäpääomien sijoittamista, koska yhtiön maksukyky on heikentynyt ja yhtiö on hakeutunut yrityssaneerauksen. Aiempien tilikausien tappioista johtuen yhtiöön on sijoitettu pääomaehtoista velkarahaa vahvistamaan osakepääomaa.

Case-yhtiö B Oy:llä ei ole ongelmia maksukykyisyyden kanssa, mutta sen toiminnassa on ollut nähtävissä, että oikeushenkilöllisyyden käytännön vaikutus ei toteudu suhteessa osaan sidosryhmistä. Tämä johtunee siitä, että yhtiön ensimmäinen tilinpäätös on juuri valmistunut eikä sitä ole vielä rekisteröity, joten yhtiön luottokelpoisuutta ei ole voitu riittävässä määrin todeta. Toteutettuihin investointeihin on tarvittu velkarahoitusta, johon takauksen ovat antaneet osakkeenomistajan lähipiiriin kuuluvat.

2.2 Pääoma ja sen pysyvyys

Osakeyhtiöoikeuden kantaviin periaatteisiin kuuluu osakepääoman ja muun sidotun pääoman pysyvyys. Yhtiöön sijoitettu pääoma eli sidottu pääoma on osakkeenomistajan rajoitetun vastuun vastapaino. Osakkaat eivät voi yhtiön toiminnan aikana palauttaa sidottua pääomaa itselleen ilman velkojainsuojamenettelyä (velkojien suostumusta). Lisäksi osakkeenomistajat saavat pääomasijoitukselleen tuottoa vain, jos yhtiö tuottaa voittoa. Sidotun pääoman pysyvyyden periaatteen tarkoituksena on ennen kaikkea suojata yhtiön velkojia. Yhtiön konkurssissa ja yhtiötä muuten purettaessa sidottu pääoma voidaan palauttaa osakkaille vasta yhtiön velkojen tultua maksetuksi. Tähän periaatteeseen liittyy läheisesti varojenjakamista koskevat säännökset, joita käsitellään kappaleessa yhdeksän. (Airaksinen et al. 2001 s. 15.)

Varojen aktiivisen jakamisen sijasta voidaan tätä periaatetta soveltaa myös tilanteisiin, joissa varat vähenevät hiljalleen ilman, että yhtiön johto ryhtyy toimiin estääkseen vähenemisen. Velkojilla on perusteltu oikeus vaatia johtoa toteuttamaan voitontuottamistarkoitusta tai huolehtia vähintään siitä, että sidottu pääoma pysyy yhtiössä. (Airaksinen et al. 2007A s. 18.)

Sekä OYL:n että VOYL:n mukaan yhtiöllä pitää olla osakepääoma. Yksityisen osakeyhtiön osakepääoman on oltava vähintään 2.500 euroa ja julkisen osakeyhtiön vähintään 80.000 euroa. Yhtiön, jonka pääoma on yli 80.000 euroa, ei kuitenkaan tarvitse olla julkinen osakeyhtiö, vaan sekä oy että oyj voi yhtiöjärjestyksessään määrätä korkeammasta osakepääomavaatimuksesta. (Airaksinen et al. 2007 s.15.)

Vähimmäisosakepääoman suuruudesta ja tarpeellisuudesta on keskusteltu paljon ja muun muassa Oikeusministeriön osakepääoman takautuvaa

korottamista pohtinut työryhmä (2003:12 s. 14 - 15) on esittänyt argumentteja aiheesta. Niiden mukaan osakepääomaa on perinteisesti pidetty puskurina velkojien tappioita vastaan. Osakepääoman puskurivaikutus on kuitenkin pieni puhuttaessa vähimmäispääomalla toimivista yhtiöistä. Vähimmäisosakepääoman merkitys pienissä yhtiöissä onkin lähinnä siinä, että velvollisuus panna yhtiöön tietty panos merkitsee yrittäjälle tappion vaaraa ja sitoutumista yhtiöön. Tällainen sitoutuminen kohottaa velkojien luottamusta yhtiön toimintaa kohtaan.

Uudistuksessa vähimmäisosakepääomaksi määritettiin 2.500 euroa aiemman 8.000 euron sijaan. Alussa mainittu osakeyhtiöiden perustamisessa tapahtunut piikki lain voimaantulon jälkeen selittyy hyvin pitkälle juuri tällä seikalla. Case-yhtiöistä A Oy:n vähimmäisosakepääoma on 8.000 euroa ja B Oy:n 2.500 euroa, molemmat ovat siis alun perin perustettu minimipääomalla. Osakepääomaa case-yhtiöiden osalta tarkastellaan luvussa kahdeksan.

2.3 Osakkeen luovutettavuus

Osakkeen vapaa luovutettavuus tekee mahdolliseksi irrottautumisen yhtiöstä sekä omistuksen muuttamisen rahaksi tilanteessa, jossa sijoitusta ei voida velkojainsuojan takia palauttaa yhtiöstä. Vapaan luovutettavuuden periaatteeseen katsotaan sisältyvän myös oikeus hankkia osakkeita. Näitä oikeuksia voidaan rajoittaa vain lunastus- tai suostumuslausekkeella. Osakkeenomistajien suostumuksella rajoitukset voidaan ottaa yhtiöjärjestykseen. (HE 109/2005 s. 38.)

Kuten jo oikeushenkilöllisyyttä käsiteltäessä edellä todettiin, ei osakeyhtiön omistajan henkilöllisyydellä ole merkitystä henkilökohtaisen vastuun puuttumisen vuoksi. (Immonen et al. 2007 s. 20.) Tämä pitänee paikkansa suurempien yhtiöiden kohdalla, mutta pienissä osakeyhtiöissä osakkeen

vapaa luovutettavuus voitaisiin kokea raskaana uhkana, kun kellä tahansa olisi mahdollisuus päästä osakkeenomistajaksi. Vapaata luovutettavuutta voidaan kuitenkin rajoittaa ottamalla yhtiöjärjestykseen määräykset siitä, millä tavoin luovuttamista rajoitetaan. Yleisimmät rajoituslausekkeet ovat suostumuslauseke ja lunastuslauseke.

Case-yhtiöt eroavat tässä suhteessa toisistaan, johtuen perustajien lukumäärästä. A Oy:llä sekä suostumus- että lunastuslauseke, jotta jo perustamisvaiheessa voitiin varmistua siitä, ettei yhtiön osakkaaksi esimerkiksi testamenttisaannolla tulisi yhtiön toimintaa haittaavia henkilöitä. B Oy:llä taas tilanne oli perustamisvaiheessa toinen, kun osakkeenomistajia oli vain yksi. Tarvetta osakkeiden luovuttamisen rajoittamiseen ei ole, sillä ainoalla osakkeenomistajalla on täysi valta päättää siitä, kuka yhtiöön mahdolliseksi osakkeenomistajaksi pääsee.

2.4 Toiminnan tarkoitus

OYL 1. luku 1§ määrittelee osakeyhtiön toiminnan tarkoituksen seuraavasti: ”Yhtiön toiminnan tarkoitus on voiton tuottaminen osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin.” Voiton tuottamisen tarkoitus ei kuitenkaan merkitse voiton maksimointia lyhyellä aikavälillä, vaan going concern – periaatteen mukaan lähinnä pitkällä tähtäyksellä tarkasteltuna. Tätä periaatetta voidaan luonnehtia myös yhtiön osakkeiden arvon maksimoimiseksi, koska yhtiön voitontuottamiskyvyn paraneminen lisää yhtiön arvoa, joka heijastuu osakkeen arvoon. (HE 109/2005 s. 38 - 39)

Pienten osakeyhtiöiden kohdalla niinkään olennaista ei ole osakkeiden arvon maksimointi, koska tuotto-odotukset eivät heijastu osakkeiden arvoon, vaan lähinnä yhtiön myyntihintaan. (Airaksinen et al. 2001 s. 21)

Sekä A Oy:ssä että B Oy:ssä lyhyellä tähtäimellä toiminnan tarkoitus ei ole ollut voiton tuottaminen, vaan kumpikin on perustettu ensisijaisesti työllistämään ja mahdollistamaan itsenäinen työskentely valituilla toimialoilla. Pitkällä tähtäimellä pyritään kuitenkin saamaan korvaus sellaiselle työpanokselle ja vastuunkantamiselle, jolle ei voida laskea tarkkoja rahamääräisiä arvoja.

2.5 Enemmistöperiaate

Osakeyhtiön päätöksenteossa noudatetaan enemmistöperiaatetta. Tällä tarkoitetaan sitä, että osakkeenomistajat päättävät yhtiön asioista yhtiökokouksessa äänten enemmistöllä, vain poikkeustapaukset vaativat määräenemmistön (esimerkiksi 2/3). Villan (2001A s. 128) ja Airaksisen ym. mukaan (2001 s. 17) osakkaiden enemmistöllä on oikeus määrätä siitä, miten yhtiö sijoittaa varansa eli mitä liiketoimintaa harjoitetaan ja miten sitä harjoitetaan. Enemmistöperiaate sisältää myös oletuksen siitä, että osakkeenomistajien äänivalta kasvaa osakeomistuksen suhteessa. Tästä voidaan kuitenkin poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksellä. (Airaksinen et al. 2007A s. 25) Erilajisia osakkeita käsitellään luvussa neljä lähemmin.

Yhtiössä enemmistö käyttää valtaa ja sen päätöksiä rajoittavat yhdenvertaisuusperiaate, voiton tuottamisen tarkoitus sekä yhtiöjärjestyksen toimialamääräykset. Käytännössä vallankäyttö on välillistä eli valittu hallitus tekee liiketoimintaratkaisut, mutta enemmistöperiaatteen on katsottu takaavan päätöksenteon tehokkuuden ja yksittäisten osakkeenomistajien oman edun tavoittelu vaikeutuu. (Villa 2001A s. 128; Airaksinen et al. 2007A, s. 25.)

Case-yhtiö B Oy:n kohdalla ei enemmistöperiaatteella ole merkitystä, kun kaikki valta päätöksiin on yhden henkilön hallussa. A Oy:ssä tilanne on kuitenkin toinen, koska osakkeenomistajia on kolme. Osakkeenomistajien äänimäärät harkittiin perustamisvaiheessa niin, että osakkeenomistajia oli

4, joista eniten pääomaa sijoittanut omisti 40 % osakkeista ja muut 20 % per henkilö. Melko alkuvaiheessa osakeomistusta kuitenkin muutettiin niin, että omistajia jäi vain kolme ja omistus jaettiin suhteessa 4:4:2. Tällöin pääomaa sijoittanut osakas ja hallituksen ainoa varsinainen jäsen omistavat yhteensä 80 % ja se osakkeenomistajista, jolla on vähiten intressiä yhtiöön, omistaa 20 %. Jaottelua toteutettaessa huomioitiin se seikka, että kaksi eniten intressiä omaavaa osakasta voisivat yhdessä muodostaa, paitsi enemmistön, myös tarvittaessa määräenemmistön. Tämän katsottiin turvaavan tehokaan päätöksenteon yhtiön etua ajatellen.

2.6 Yhdenvertaisuus

Lähtökohta yhdenvertaisuuteen on se, että kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä yhtäläiset oikeudet. Yhdenvertaisuusperiaatteen tarkoituksena on suojata vähemmistöosakkeenomistajia ja estää enemmistöosakkeenomistajien suosimisen vähemmistön kustannuksella. Se tarkoittaa, ettei yhtiössä saa tehdä päätöstä, joka tuottaa osakkaalle tai jollekin muulle epäoikeutettua etua toisen osakkaan tai yhtiön kustannuksella. Yhdenvertaisuusperiaate soveltuu tyypillisesti varojen jakamiseen, mutta myös muut tilanteet voivat tulla kyseeseen. (Villa 2001A s. 128; HE 109/2005 s. 39; Airaksinen et al. 2007A s. 26)

Yhdenvertaisuusperiaatteella pyritään siihen, että osakas voi luottaa asemansa yhtiössä säilyvän pysyvästi, mutta ei siihen, että kaikkien osakkaiden asema yhtiössä olisi samanlainen. Pohjan osakkaan oikeuksille luovat yhtiöjärjestyksessä määritellyt osakeoikeudet. Oikeuksia voidaan muuttaa, mutta silloinkin omistuksen arvon tulee säilyä. (HE 109/2005 s. 39 – 40; Airaksinen et al. 2001, s. 18 -19)

Yhdenvertaisuus toteutuu käytännössä case-yhtiöissä hyvin, koska osakkeet tuottavat saman oikeuden kaikille osakkeenomistajille. Suppea omis-

tajuus edesauttaa myös yhdenvertaisuuden toteutumista yhtiöissä. Sekä A Oy:ssä että B Oy:ssä osakkeenomistajille on korkea intressi ajaa päätöksenteossa erityisesti yhtiön etua, ei niinkään tavoitella omaa hyötymistään.

2.7 Johdon tehtävä

Johdon yleinen tehtävä HE 109/2005:n (s. 40) mukaan sisältää velvollisuuden toimia huolellisesti ja yhtiön edun mukaisesti. Johdolla tarkoitetaan tässä yhteydessä hallitusta sekä mahdollista toimitusjohtajaa. Yhtiön edunmukaisuus sisältää lojaliteettivelvoitteen sekä yhtiötä että sen kaikkia osakkeenomistajia kohtaan. Muiden sidosryhmien etujen mukaisesti toimimista ei kyseinen velvollisuus kuitenkaan sisällä. (Airaksinen et al. 2007A s. 36.)

Huolellisuusvelvoite koskee koko yhtiön johtoa ja määritellään niin, että johdon jäsenen on toimittava siten kuin huolellinen henkilö toimisi vastaavissa olosuhteissa. Toisin sanoen huolellisuutta arvioidaan objektiivista lähtökohdista, ei henkilökohtaisista ominaisuuksista. Huomioitavaa on myös se, että liiketoiminnalle on luonteenomaista toimintaan sisältyvä riski ja päätöksenteko epävarmuuden vallitessa. Tällöin arvioitaessa huolellisuusvelvoitteen toteutumista on peilattava toimintaa hyvän liiketavan mukaiseen päätöksentekoon. Huolellisen toiminnan merkitys korostuu arvioitaessa johdon jäsenen vahingonkorvausvastuuta. (HE 109/2005 s. 40 – 41; Airaksinen et al. 2007A s. 37; Hannula 2003, s. 159 – 160)

2.8 Tahdonvaltaisuus

Tahdonvaltaisuuden lisäämisellä on osakeyhtiölainsäädännön uudistuksessa pyritty lisäämään uudistuksen tavoitteiden, joustavuuden ja kilpailukykyisyyden saavuttamista. OYL:ssa tahdonvaltaisuus ilmenee toisaalta sopimuksenvaraisuutena ja toisaalta osakkeenomistajien oikeutena mää-

rätä yhtiön toiminnasta melko vapaasti. Tästä johtuen osakkeenomistajilla on oikeus määrätä yhtiöjärjestyksessä yhtiön toiminnasta niissä puitteissa, jotka osakeyhtiölainsäädäntö, muu pakottava lainsäädäntö ja hyvä tapa luovat. Osakeyhtiömuoto siis perustuu osakkeenomistajien sopimusvapauteen ja yhtiöjärjestys voidaan nähdä osakkeenomistajien keskinäisenä sopimuksena siitä, mikä yhtiö on ja minkälaisilla säännöillä toimitaan. (HE 109/2005 s. 41; Hannula 2003 s. 42; Mähönen & Villa 2006A s. 154.)

Yhtiöjärjestyksellä osakkeenomistajat voivat sopia vapaasti monesta osakeyhtiön tahdonvaltaisesta säännöksestä ja sääntelyn ulkopuolisista asioista. Lain esitöissä on mainittu, että tahdonvaltaisuudesta poiketaan vain pakottavissa säännöksissä, jotka liittyvät velkojien suojaan, vähemmistön suojaan ja viranomaisiin suuntautuviin toimiin. (Airaksinen et al. 2001 s. 23; HE 109/2005 s. 41.)

Tahdonvaltaisuus osakkaiden oikeutena sopia asioista vapaasti korostuu yhtiön perustamisvaiheessa, mutta toimivan yhtiön kohdalla toimivalta on jakautunut niin, että pääosan yhtiötä velvoittavista päätöksistä tekee hallitus tai toimitusjohtaja. Yhtiöjärjestyksen muuttaminen vaatii yhtiökokouksessa määräenemmistön, joten se ei ole helppo väline jokapäiväistä toimintaa ajatellen. (Mähönen & Villa 2006A s. 155)

Yhtiöjärjestystä osakkeenomistajien tahdonvaltaisena sopimuksena tarkastellaan lähemmin seuraavassa kappaleessa.

3 YHTIÖJÄRJESTYS

Oikeustieteessä yhtiöjärjestys määritellään tavallisesti yhtiön sisäiseksi määräysten kokonaisuudeksi. Toisaalta yhtiöjärjestys voidaan kuvata myös osakkaiden keskinäiseksi sopimukseksi yhtiön toiminnasta, jonka määräykset koskevat kaikkia osakkaita ja yhtiön johtoa. Sopimusluonne ei kuitenkaan aina sovi yhtiöjärjestyksen kuvaamiseen, näin tilanne on varsinkin yhdenmiehenyhtiössä, jossa on vain yksi sopimusosapuoli. Yhtiöjärjestys on osakeyhtiön toiminnan normilähde yhdessä osakeyhtiölain ja muun pakottavan lainsäädännön kanssa. Osakeyhtiön toimintaa määrittävien normien hierarkiassa yhtiöjärjestys tulee osakeyhtiölain määräysten jälkeen. Mikäli OYL:n pakottavat säädökset ovat ristiriidassa yhtiöjärjestysten määräysten kanssa, yhtiöjärjestyksen määräykset sivuutetaan. (Airaksinen et al. 2001 s. 57; Helminen 2006 s. 2006.)

Normiluonteensa vuoksi yhtiöjärjestys sitoo kaikkia osakkeenomistajia sekä yhtiön johtoa. Sitovuus kattaa koko yhtiön toiminnan, joten esimerkiksi myöhemmin yhtiöön tuleva osakkeenomistaja ei voi vedota pätevästi siihen, että hän ei ole ollut osallisena yhtiöjärjestyksen määräyksistä tehtyihin päätöksiin. Tästä yleissäännöksestä voidaan poiketa vain siinä tapauksessa, että osakeomistuksesta seuraa tavanomaisesta poikkeavia velvoitteita, kuten esimerkiksi vastikevelan siirtyminen. (Helminen 2006 s. 151; KKO 1936)

Yhtiöjärjestys voidaan myös nähdä informaatiokanavana OYL:n ja pienen osakeyhtiön omistajien välillä. Tätä tukee se tieto, että harvalla pienellä yhtiöllä on käytössään lain tulkintaan tarvittavaa osaamista. Kun yhtiöjärjestys laaditaan lain minimivaatimuksia laajempana ottamalla mukaan sellaisia säännöksiä, joita ei olisi välttämätöntä ottaa mukaan, tuodaan nämä säännökset lähemmäs osakkeenomistajia. (Siikarla 2007 s. 36.)

Osakeyhtiölain valmisteluissa (OM 2003:39 s. 15) esitettiin argumentteja sen puolesta, ettei yhtiöjärjestystä tarvitsisi laatia. Tätä perusteltiin sillä, että lakiin voitaisiin ottaa olettamasäännökset nykyiseen yhtiöjärjestykseen otettavista asioista (Kyläkallio 2003 s. 19). Yhtiöjärjestyksen olemassaoloa puollettiin valmisteluissa (OM 2003:29 s. 15) muun muassa tarpeella löytää yhtiötä koskevat perussäännöt yhdestä asiakirjasta sekä sillä, että yhtiöjärjestyksen laatimisvelvollisuus saa pienyrittäjän harkitsemaan, miten toimintansa järjestää. Jäljempänä selvitetään millaisia määräyksiä pitää ja voi ottaa mukaan yhtiöjärjestykseen.

3.1 Yhtiöjärjestyksen pakolliset määräykset

Koska osakeyhtiölakiuudistuksen yhtenä päätavoitteista oli sääntelyn selkiyttäminen ja joustavuus, voi HE 109/2005:n mukaan yhtiöjärjestyksen laatia hyvin suppeana. Yhtiöjärjestyksessä on pakko määrätä vain yhtiön

- toiminimestä
- kotipaikasta sekä
- toimialasta.

Yhtiöjärjestykseen on sisällytettävä toiminimen vieraskieliset muodot, mikäli toiminimeä käytetään muuten kuin yhtiön käyttökielisenä. Muiden säännösten osalta laki sisältää olettamasäännökset, joita sovelletaan silloin, kun yhtiöjärjestykseen ei ole otettu niiden sijasta toisenlaisia määräyksiä. Lisäksi laissa mainitaan mahdollisuus sille, että Oikeusministeriön asetuksella voidaan säätää osakeyhtiön malliyhtiöjärjestys. Yhtiöjärjestyksessä on ilmoitettava kotipaikkana Suomessa oleva kunta ja yhtiökokous pidetään pääsääntöisesti yhtiön kotipaikassa. Yhtiön toimiala voidaan ilmoittaa yleistoimialana kattamaan kaikki laillinen liiketoiminta. (HE 109/2005 s. 44.)

Aiemmin voimassa olleessa laissa vähimmäissisältövaatimukset olivat laajemmat, vaikka näidenkin mukaan yhtiöjärjestys oli voitu laatia yksinkertaiseksi ja lyhyeksi. OYL:n mukaisten vaatimusten lisäksi yhtiöjärjestyksessä on pitänyt mainita

- osakepääoma
- osakkeen nimellisarvo
- hallituksen ja tilintarkastajien lukumäärä ja toimikausi
- yhtiökokouksen kutsutapa,
- varsinaisessa yhtiökokouksessa käsiteltävät asiat sekä
- yhtiön tilikausi. (af Schultén 2003 s. 58.)

Suppeana laadittu yhtiöjärjestys helpottaa yhtiön perustamisvaiheen asiakirjojen laadintaa, mutta muuten ei voida sanoa sillä olevan suurta informaatioarvoa. Yhtiön toiminnan käynnistyttyä ja mahdollisesti laajentuessa tulee useimmiten tarve rakentaa tarkemmin säännelty sisäinen normiympäristö ja tällöin suppeana laadittu yhtiöjärjestys joudutaan miettimään uudelleen. Kauaskantoisempaa olisi perustamisvaiheessa laatia yhtiöjärjestys kattamaan laajemmin yhtiön toimintaa sen kasvun eri vaiheissa.

3.2 Yhtiöjärjestyksen vapaaehtoiset määräykset

Yhtiöjärjestykseen voidaan, kuten edellä mainittiin, sisällyttää muita määräyksiä vapaaehtoisesti. Nämä määräykset ovat luonteeltaan joko tahdonvaltaisten säännösten syrjäyttäviä tai osakeyhtiölain sääntelyn ulkopuolella olevia. Yhtiöjärjestykseen otettavat määräykset voivat olla yhtiötä ja osakkeenomistajia velvoittavia tai osakkeenomistajien oikeuksia korostavia. Tietyt osakeyhtiöoikeudelliset mahdollisuudet voidaan hyväksikäyttää vain, jos ne on otettu mukaan yhtiöjärjestykseen. (Kyläkallio et al. 2000 s. 136; Siikarla 2007 s. 37.)

Vapaaehtoisten määräysten tarkoituksena on säännellä keskinäisesti seikoista, jotka pakollisten määräysten ohella ovat tarpeen yhtiön toiminnassa. Osakkaat voivat ottaa yhtiöjärjestykseen melko vapaasti mitä tahansa määräyksiä, jotka eivät ole osakeyhtiölain, muun lain pakottavien säännösten tai hyvän tavan vastaisia. Näillä määräyksillä ei kuitenkaan voida sopia pätevästi vähemmistönsuojan heikentämisestä, mutta vahvistamisesta kylläkin. (Airaksinen et al. 2001 s. 63 – 65.)

Yhtiöjärjestykseen otettavien määräysten ei tarvitse kohdentua pelkästään yhtiöön tai sen omistajiin, vaan mukaan voidaan ottaa myös määräyksiä, joilla pyritään parantamaan kolmannen osapuolen oikeuksia tai etuja yhtiössä. Määräyksin voidaan esimerkiksi antaa rahoittajalle oikeus nimetä hallituksen jäsen tai lunastaa siirtyvä osake. Jos yhtiöjärjestykseen on otettu tällainen määräys, se voidaan poistaa tavanomaisessa yhtiöjärjestyksen muuttamisjärjestyksessä eikä kolmannen suostumusta tarvita. (Helminen 2006 s. 145.)

3.3 Yhtiöjärjestykseen otettavien määräysten rajoitukset

Yhtiöjärjestykseen otettavia määräyksiä rajoittaa ensisijaisesti osakeyhtiölaki: OYL:sta ei voi pätevästi poiketa yhtiöjärjestyksellä. Tämä tarkoittaa, että OYL:ssa tulee nimenomaisesti mainita ne kohdat, joista voidaan määrätä toisin yhtiöjärjestyksessä. Kyseessä ovat silloin tahdonvaltaiset säännökset. Mikäli kyse on asiasta, jota ei OYL:ssa säännellä, määräyksen saa ottaa yhtiöjärjestykseen, ellei se ole jonkin muun lain tai hyvän tavan vastainen. (Mäntysaari 2002 s. 53 – 54.)

Yhtiöjärjestyksen määräykset eivät saa olla ristiriidassa osakeyhtiöoikeuden perusperiaatteiden kanssa. Tästä johtuen yhtiöjärjestykseen ei voi ottaa määräyksiä, jotka esimerkiksi tuottavat kohtuutonta etua jollekin osakkeenomistajalle muiden kustannuksella. Määräyksillä ei voi myöskään

rajoittaa pätevästi yhtiön oikeushenkilöllisyyttä esimerkiksi velvoittamalla osakkeenomistajat vastaaman yhtiön velvoitteista. Yhtiöjärjestykseen voidaan kuitenkin ottaa määräys oikeushenkilöllisyyden ajallisesta rajoittamisesta, esimerkiksi silloin, kun yhtiö perustetaan toimimaan vain tietyn, ennalta määrätyn ajan. (Helminen 2006 s. 53.)

3.4 Yhtiöjärjestyksen muuttaminen

Yhtiön toimintaan vaikuttavat sekä yhtiön sisällä että sen toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset. Tällaiset muutokset saattavat aiheuttaa painetta yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi. Jos yhtiöllä on ikää kymmeniä vuosia, ei perustamisvaiheessa rakennettu yhtiöjärjestys voi tehokkaasti luoda sisäisiä puitteita yhtiön toiminnalle.

Yhtiöjärjestyksen muuttaminen tapahtuu aina yhtiökokouksen päätöksellä. Vaikka yhtiöjärjestys sitoo kaikkia osakkeenomistajia, olisi käytännössä hankala saada yhtiöjärjestyksen muuttamiseen kaikkien osakkeenomistajien suostumusta. Näin on erityisesti silloin, jos osakkeenomistajia on paljon tai heidän keskuudessaan on vahvoja näkemyseroja. Kun yhtiön toiminnan kannalta pitää kuitenkin pystyä reagoimaan nopeasti muuttuneeseen tilanteeseen, voidaan yhtiöjärjestystä muuttaa yhtiökokouksessa määräenemmistöllä. Jos yhtiöjärjestykseen on kuitenkin otettu määräys suuremmasta enemmistöstä, on tätä määräystä noudatettava. Luonnollisesti muutoksen tulee tapahtua yhtiön eduksi eikä se saa loukata vähemmistöosakkaiden tai velkojainsuojaa. (Helminen 2006 s. 186.)

3.5 Pienen yhtiön yhtiöjärjestys

Pienyhtiön yhtiöjärjestystä laadittaessa kannattaa huomioida joustavuus. Näin yhtiön on mahdollista kehittyä ilman yhtiöjärjestyksen muutostarvetta. Yhtiöjärjestykseen otettu lunastusehto ja suostumuslauseke mahdollistavat osakaspiirin kontrolloinnin, joka on pienissä yhtiöissä usein tarpeen, sillä osakkaiden henkilöllä voi olla ratkaiseva merkitys yhtiön toiminnan kannalta. Joustavuus lisää toisaalta myös toiminnan riskejä, jotka tosin konkretisoituvat vasta siinä vaiheessa kun johto ja omistus eriytyvät.

Lainsäädäntöneuvos Pekka Pulkkinen on Tilisanomien 6/2005 haastattelussa (Rytsy 2005 s. 16 – 17) todennut yhtiöjärjestyksestä seuraavasti: ”Mitä enemmän yritys kasvaa, sitä todennäköisempää on lain olettamasäännösten, jotka koskevat etupäässä pienempiä yrityksiä, käyttökelpoisuuden väheneminen. ”Lausunnon tulkinta antaa ymmärtää, että kyseiset olettamasäännökset on tuotu lakiin juuri pienyhtiöitä silmällä pitäen.

Samassa lehdessä Pauli Vahtera (2005 s. 32) kommentoi kolumnissaan lakiuudistuksia pienten yhtiöiden osalta seuraavasti: ”Uusi osakeyhtiölaki yksinkertaistaa pienen osakeyhtiön byrokratiamenettelyjä jonkin verran. Tulevaisuudessa yhtiöjärjestyksessä voi olla vain toiminimi, kotipaikka ja toimiala. Tilikauden muutos voidaan ilmoittaa yhtiöjärjestystä muuttamatta. – Monen vanhan osakeyhtiön yhtiöjärjestys on tämän päivän mittapuun mukaan huono. Uusi minimiyhtiöjärjestys olisi niitä parempi ja selkeämpi.” Nähtäväksi jää kuinka moni olemassa olevista yhtiöstä muuttaa yhtiöjärjestystänsä uuden lain suoman mahdollisuuden mukaan.

Kyläkallion mukaan (Kyläkallio 2003 s. 19) yhtiöjärjestyksen laatiminen laajana on suositeltavaa, koska varsinkaan pienten yhtiöiden hallituksilla ei ole käytettävissään asianomaista säädöskokoelman lehteä, lakikirjaa tai muuta osakeyhtiölain tekstiä, josta ilmenisi ne seikat, joista laissa on olettamasäännökset tai jotka tavanomaisesti mainitaan yhtiöjärjestyksessä.

Pienen osakeyhtiön kannattaa yhtiöjärjestystä rakentaessaan panostaa asiantuntijan neuvoihin, jotta yhtiöjärjestyksessä tulisi huomioitua ne seikat, jotka vaikuttavat yhtiön toimintaa. Uudistuksessa esitetty minimiyhtiöjärjestys ei todennäköisesti palvele kovinkaan hyvin pienen yhtiön tarpeita, erityisesti yhtiöoikeudellisen tietämyksen puutteen vuoksi. Erityistä huomiota pitäisi kiinnittää lunastusehtoon, sillä ei-toivottavien osakkeenomistajien pääseminen yhtiön suljettuun omistajapiiriin voi koitua ongelmalliseksi. Vaikka osakeyhtiössä osakkeenomistajilla on rajoitettu vastuu, pienen osakeyhtiön toiminnalle on erittäin tärkeää, että osakkeenomistajien keskinäiset luottamussuhteet ovat kunnossa.

3.6 Case-yhtiöiden yhtiöjärjestykset

Case-yhtiöillä on molemmilla lain vähimmäisvaatimuksia laajemmat yhtiöjärjestykset. A Oy:n yhtiöjärjestys on laadittu VOYL:n vaatimusten mukaisena, joten siihen on toiminimen, kotipaikan ja toimialan lisäksi otettu määräykset osakepääoman suuruudesta, osakkeiden nimellisarvosta, hallituksen jäsenten sekä tilintarkastajien määrästä ja toimikaudesta, kokouskutsumenettelystä, yhtiökokouksen pitoajasta ja siinä käsiteltävistä asioista sekä tilikaudesta.

Lisäksi A Oy:llä on yhtiöjärjestyksessä määrätty prokuraoikeuksien myöntäminen hallituksen tehtäväksi, koska yhtiön käytännön toimista vastaa prokuristi. Yhtiöjärjestyksessä on annettu toiminimenkirjoitusoikeudet hallituksen jäsenille ja varajäsenille. Osakkeiden vapaata luovutusoikeutta on rajoitettu ottamalla yhtiöjärjestykseen sekä lunastus- että suostumuslausekkeet. Näiden määräysten tarkoituksena on pitää yhtiön omistus rajattuna ja huolehtia siitä, ettei yhtiön etu vaarannu osakkeiden siirtymisellä sellaisille tahoille, jotka voisivat vahingoittaa yhtiön toimintaa.

B Oy:n yhtiöjärjestystä laadittaessa päädyttiin minimivaatimuksia laajempaan toteutukseen. Tähän vaikutti erityisesti se, ettei B Oy:n ainoalla osakkeenomistajalla ole riittävän vahvaa käsitystä lain olettamasäännösten sisällöstä. Yhtiöjärjestyksen määräykset muistuttavat melko paljon A Oy:n määräyksiä, lain vaatimusten kevenemisestä huolimatta. Muistilistan tyyppisesti yhtiöjärjestys sisältää määräykset yhtiökokouksen pitoajasta ja siinä käsiteltävistä asioista, tiedot hallituksesta ja tilintarkastajista sekä nimenkirjoitusoikeuksista. Osakkeen luovutusrajoituksia ei yhtiöjärjestykseen otettu, sillä ainakaan lähitulevaisuudessa ei näköpiirissä ole osakkeenomistajien määrän lisääminen.

4 OSAKKEET

Osakeyhtiön omistuksen pohjana ovat osakkeet. Osake tarkoittaa määriteltyä osuutta osakepääomasta. Jos osakepääoma on esimerkiksi 100 osaketta, niin yksi osake edustaa 1 % osuutta osakepääomasta ja 100 kpl on koko osakekanta eli 100 %. Osakkeiden määrää yhtiössä ei ole rajoitettu, mutta niitä on oltava jokaisessa yhtiössä vähintään yksi. Näihin osakkeisiin kohdistuu oikeuksia ja ne tuottavat tiettyjä oikeuksia omistajilleen. Oikeudet jaetaan tavallisesti varallisuusoikeuksiin (esimerkiksi oikeus osinkoon) ja hallinnoimisoikeuksiin (esimerkiksi läsnäolo-, puhe- ja äänioikeus yhtiökokouksessa). Näiden oikeuksien lisäksi voidaan erillisenä ryhmänä pitää sellaisia oikeuksia, joiden tarkoitus on varmistaa se, että yhtiö tunnustaa osakkaan. Näitä oikeuksia kutsutaan osakkuusoikeuksiksi. (Villa 2006 s. 219; Norri 2006 s.133.)

Oikeuksien lisäksi osakkeet tuottavat tai saattavat tuottaa myös velvollisuuksia osakkeenomistajille. Näistä velvollisuuksista yleisin on velvollisuus maksaa osakkeen merkintähinta merkintäehtojen mukaisesti. yhtiöön. Tämä velvollisuus konkretisoituu yleensä perustamisvaiheessa, mutta myös silloin, kun yhtiö luovuttaa edelleen omistuksessaan olevia osakkeita. Yhtiöjärjestyksellä voidaan velvoittaa osakkaat suorittamaan maksuja yhtiölle, kuten tilanne yleisesti on asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöissä. Näissä maksut suoritetaan vastikkeen tai vastaavan muodossa. Yhtiöjärjestyksen määräyksellä voidaan myös velvoittaa osakkeenomistaja luovuttamaan osakkeensa lunastusta vastaan tietyissä tilanteissa. (Norri 2006 s.134.)

Osakeyhtiön oikeushenkilöllisyys, jota käsiteltiin luvussa kaksi, tarkoittaa sitä, että yhtiöllä on osakkeenomistajista erillinen varallisuuspiiri. Osakkeenomistaja eivät siis omista sitä varallisuutta, jonka osakeyhtiön tase osoittaa. Tämän vastakohta on se, että osakkeenomistajilla ei myöskään ole vastuuta yhtiön velvoitteista. Osakkeita maksaessaan osakkeenomis-

taja käytännössä ostaa osuuden yhtiön varallisuuteen ja vastaa yhtiön velvoitteista osakeomistukseen sijoittamallaan pääomalla. Osakkeiden maksaminen ei kuitenkaan synnytä velkasuhdetta yhtiön ja osakkeenomistajan välillä, vaan tuottaa oikeuden yhtiön mahdollisiin voittoihin. (Siikarla 2006 s. 54.)

Pääomasijoituksella osakkeenomistajaksi yhtiöön tuleva voi pyytää hallitusta antamaan todistukseksi omistuksesta asiakirjan, jota nimitetään osakekirjaksi. Osakekirjoja ei ole pakko antaa, ellei osakkeenomistaja nimenomaisesti sitä hallitukselta vaadi. Omistusoikeuden todistukseksi riittää sekin, että osakkeenomistaja merkitään osake- tai osakasluetteloon tiettyjen osakkeiden omistajaksi. (Siikarla 2006 s. 55.)

4.1 Osakkeiden yhtäläisyys ja erilajisuus

Osakeyhtiölaki lähtee olettamuksesta, että kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä yhtäläiset oikeudet (OYL 3:1). Osakkeiden erilajistamisesta voidaan kuitenkin määrätä yhtiöjärjestyksessä. Tällöin voidaan muodostaa osakesarjoja, jotka poikkeavat toisistaan osakkeen tuottamien oikeuksien tai velvollisuuksien osalta. Yleisimmät poikkeamat koskevat osakkeen tuottamaa äänimäärää tai osinko-oikeutta. Yhtiöjärjestyksessä on oltava kuvattuna osakesarjojen väliset erot. Lisäksi yhtiöjärjestykseen voidaan ottaa muuntolauseke, jolloin määrätään niistä edellytyksistä ja menettelystä, joilla osakkeita voidaan muuntaa erilajisiksi. (Siikarla 2006 s. 56.)

VOYL rajoitti osakesarjojen eroja niin, että mikään osake ei saanut tuottaa enempää kuin 20 kertaa toisen osakkeen äänimäärän. Tällaista säännöstä ei uudistuksessa enää lakiin sijoitettu. OYL:ssa ei myöskään ole enää vaatimusta osakkeiden lukumäärien ilmoittamisesta yhtiöjärjestyksessä. Eri sarjojen lukumäärät voidaan kuitenkin kirjata yhtiöjärjestykseen informaatioarvon kasvattamiseksi. (Siikarla 2006 s. 56.)

OYL määrittää erilajiset osakkeet seuraavasti (OYL 3:1.1):

Erilajisia ovat osakkeet, jotka:

1. poikkeavat toisistaan osakkeen tuottaman äänimäärän tai yhtiön varoja jaettaessa tuottaman oikeuden suhteen, tai
2. muuten yhtiöjärjestyksessä määrätään erilajisiksi.

Tämä tarkoittaa sitä, että yhtiöjärjestyksen määräyksellä osakkeet voivat esimerkiksi oikeuttaa suurempaan osinkoon tai äänimäärään. Osakkeisiin voi myös liittyä lisämaksujen suorittamisvelvollisuus yhtiölle. Osakkeisiin liittyvät lisäoikeudet toimivat hyvin muun muassa avainhenkilöiden sitouttamisessa yhtiöön. Jos taas osakkeista erotetaan osinko-oikeudet, voidaan esimerkiksi sukupolvenvaihdoksessa turvata eläkkeelle siirtyvien taloudellinen varmuus osinkojen muodossa, vaikka omistus olisikin jo seuraavalla sukupolvella. (Siikarla 2006 s. 56 – 58.)

4.2. Osakeoikeuksien käyttäminen

Osakkeenomistaja ei ole OYL:n 3:2 § mukaan oikeutettu käyttämään osakkeisiin liittyviä oikeuksia ennen kuin hänet on merkitty osakeluetteloon tai saanto on yhtiön puolesta hyväksytty. Vaikka osakkeeseen liittyisi lunastus- tai suostumuslauseke eikä osakkeenomistajaa ole merkitty osakeluetteloon, hallitus ei voi estää osakkeenomistajaa osallistumasta yhtiökokoukseen. Tällöin osakkeenomistajan on osoitettava omistusoikeutensa yhtiökokoukselle. Vaikka osake tuottaa omistajalleen oikeuksia, ei osakkaalla ole velvollisuutta käyttää niitä, osakeomistus ei näin velvoita esimerkiksi osallistumista yhtiökokoukseen. Jos osakkeenomistaja ei käytä osakeoikeuksia, siitä ei aiheudu osakkuuden menetystä, mutta tiettyjen yksittäisten oikeuksien kohdalla voidaan edellyttää toimintaa määräajassa. (Villa 2006 s. 219 – 202; Siikarla 2006 s. 59)

4.3 Osakkeen tuottama äänivalta

Mikäli yhtiöjärjestykseen ei ole otettu määräystä osakkeiden erilaisista äänimääristä, kukin osake tuottaa yhtiökokouksessa yhden äänen. Tahdonvaltaisuuden korostaminen näkyy OYL:ssa siten, että osakkeenomistajat voivat vapaasti määrätä keskinäisistä suhteistaan yhtiöjärjestykseen otettavilla määräyksillä eri äänimäärän tuottavista osakkeista. Osakkeet voivat olla myös äänivallattomia osakkeita, jolloin ne tuottavat muita suurempaa taloudellista etua omistajalleen. OYL lähtee tosin siitä oletuksesta, että äänivallattomat osakkeet eivät muuten poikkea muista osakkeista ellei yhtiöjärjestyksessä nimenomaisesti määrätä poikkeamisesta. Vaikka osakkeisiin ei liittyisi äänioikeutta, tarvitaan tietyissä tilanteissa tällaisten osakkeiden omistajalta suostumus päätöksen teossa. Nämä tilanteet ovat sellaisia, joissa yhtiöjärjestystä ollaan muuttamassa niin, että äänivallattomien osakkeiden tuottamia etuuksia heikennetään tai muita oikeuksia pyritään rajoittamaan. (Villa 2006 s. 224; Siikarla 2006 s. 62 – 63.)

4.4 Osakkeen arvo

Osakkeen arvoa voidaan määrittää monella tavalla. Arvonmääritystavan ratkaisee se, tarkastellaanko arvoa pääomajärjestelmän, osakkeenomistajan varallisuuden tai osakkeen tuottaman jako-osuuden kannalta vai osakeomistuksen osuutta yhtiön varallisuudesta. Uusi osakeyhtiölaki mahdollistaa kahden erilaisen pääomajärjestelmän käytön. Lakiin sisältyy olettama nimellisarvottomasta pääomajärjestelmästä. Tähän järjestelmään siirtyminen oli merkittävin muutos lakiuudistuksessa. Jos yhtiöjärjestykseen ei ole erikseen otettu määräystä nimellisarvosta, osakkeet ovat nimellisarvottomia. Järjestelmässä osakkeen ja osakepääoman välinen yhteys poistui, joten osakkeita voidaan antaa osakepääomaa korottamatta ja vastaavasti osakepääoman korottamiseen ei tarvitse liittää osakkeiden antamista.

Osakkeilla on kuitenkin oltava joko nimellisarvo tai kirjanpidollinen vasta-arvo. (Koitto 2006 s. 58; Villa 2006 s. 213.)
Nimellisarvottomaan järjestelmään siirtymistä perusteltiin sillä, että aiemman lain vaatimuksen mukainen osakkeen nimellisarvo ei antanut oikeata kuvaa osakkeen todellisesta arvosta tai siihen liittyvistä oikeuksista. Nimellisarvoisen järjestelmän heikkoutena oli sen joustamattomuus rahoitusta hankittaessa. VOYL:ssa oli voimassa alikurssikielto, joka esti osakkeiden luovuttamisen alle nimellisarvon. Varsinaista nimellisarvon vaatimusta ei VOYL:ssakaan enää ollut, mutta mikäli nimellisarvosta ei ollut määräystä yhtiöjärjestykseen, oli osakkeille laskettava kirjanpidollinen vasta-arvo. (HE 109/2006 s. 20 – 21.)

4.4.1 Nimellisarvo

Mikäli osakkeenomistajat haluavat pysyä edelleen nimellisarvoisessa järjestelmässä, on yhtiöjärjestyksessä määrättävä osakkeelle nimellisarvo. Nimellisarvon on oltava kaikilla osakkeilla samansuuruinen. Toisaalta taas ne yhtiöt, joilla nimellisarvo on määrätty yhtiöjärjestyksessä, eivät voi siirtyä nimellisarvottomaan järjestelmään ilman yhtiöjärjestyksen muuttamista. Käytännössä ero nimellisarvottomaan järjestelmään näkyy siinä, että aina osakkeita annettaessa on osakepääomaa korotettava vähintään osakkeiden nimellisarvon määrällä. Tämä tarkoittaa sitä, että alikurssikielto koskee osakkeiden antamista edelleen. Osakepääoman on kaikissa tilanteissa oltava vähintään osakkeiden yhteenlasketun nimellisarvon suuruinen, joten osakepääomaa ei saa alentaa alle tuon arvon. (HE 109/2006 s. 22.)

4.4.2 Kirjanpidollinen vasta-arvo

Kirjanpidollisella vasta-arvolla tarkoitetaan osakkeen merkintähinnasta osakepääomaan merkittävää määrää. VOYL:ssa kaikilla osakkeilla oli sama vasta-arvo, joka muodostettiin osakepääoman ja osakkeiden lukumäärän suhteesta, mutta uudistuksen myötä vasta-arvo voi vaihtua. Jos osakkeiden koko merkintähinta sijoitetaan sijoitetun vapaan oman pääoman rahastoon, kirjanpidolliseksi vasta-arvoksi tulee nolla. Kirjanpidollinen vasta-arvo ei uudistuksen jälkeen osoita mitenkään osakkeiden tuottamia oikeuksia eikä osake enää edusta osaa osakepääomasta. (Sillanpää 2005 s. 34.)

4.4.3 Osakkeen arvo muissa tilanteissa

Osakkeen todellista arvoa määritettäessä nimellisarvolla tai kirjanpidollisella arvolla ei ole merkitystä. Osakkeen siirtyessä vastikkeellisesti hinta määräytyy yleisten hinnanmääräytymislakien mukaan eli hinta on se, jonka ostaja haluaa osakkeesta maksaa ja jolla myyjä haluaa siitä luopua. Osakkeen matemaattinen arvo eli jako-osuus saadaan selville jakamalla yhtiön nettovarallisuus yhtiön osakkeiden kokonaismäärällä. Nettosubstanssista tai -varallisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan sitä osaa yhtiön omasta pääomasta, jonka katsotaan kuuluvan osakkeenomistajalle osakeomistuksen suhteessa. (Villa 2006 s. 215.)

4.5 Osakkeen luovutettavuus

Osakkeenomistajalla on osakkeeseensa vapaa luovutusvalta, joka tarkoittaa sitä, että osakkeen voi luovuttaa millä tahansa tavalla. Osake voidaan myydä, lahjoittaa, vaihtaa, testamentata sekä pantata. Kun osakkeenomistaja luopuu osakkeestaan, sen voi hankkia itsellensä kuka tahansa.

Edellä kuvattu vapaus ilmaisee osakeyhtiön pääomayhtiöluonnetta, sillä yhtiön kannalta on juridisesti yhdentekevää millainen henkilöllisyys osakkeenomistajalla on. Näin ehkä onkin isoissa yhtiöissä, mutta pienille yhtiöille on voi olla hyvin tärkeää kuka osakkeet omistaa ja kellä on vaikutusvaltaa yhtiössä. Siksi lakiin on sisällytetty mahdollisuus rajoittaa osakkeiden estämistä ja myymistä. Yhtiöjärjestykseen voidaan OYL:n mukaan ottaa vaihdannanrajoituslausekkeita, joilla osakkeenomistajien piiri voidaan pitää suppeana. (Norri 2006 s. 138.)

4.5.1 Lunastuslauseke

Yhtiöjärjestykseen otettu lunastuslauseke mahdollistaa osakkeen lunastamisen osakkeen siirtyessä omistajalta toiselle. Yleensä tämä oikeus annetaan muille osakkeenomistajille, mutta se voidaan antaa myös muille. Mikäli lunastusoikeus annetaan yhtiölle, on huomattava, että yhtiö voi käyttää lunastukseen vain voitonjakokelpoisia varoja. Käyttäessään lunastusoikeuttaan lunastaja astuu ostajan tai muun osakkeen saajan sijaan. Lunastuslausekkeen käyttö edellyttää osakkeen siirtymistä uudelle omistajalle. Osakkeeseen liittyy silloin luovutusrajoitus. Lunastuslauseketta ei voi soveltaa silloin, kun osake siirtyy yhtiöltä uudelle omistajalle, vaan sen käyttö rajoittuu tapauksiin, joissa osakkeenomistaja luopuu osakkeistaan siirron saajan hyväksi. Merkitystä ei ole sillä, tapahtuuko siirto vastikkeellisesti vai vastikkeetta. (Norri 2006 s. 138.)

Lunastuslausekkeesta tulee käydä ilmi, kenellä on oikeus lunastaa ja kuinka lunastusoikeuden haltijoiden keskinäinen etuoikeusjärjestys muodostuu. OYL:n mukaan lunastusoikeus koskee kaikenlaisia saantoja, myös vastikkeettomia. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin rajoittaa lunastusoikeus koskemaan vain tiettyjä saantoja. Siirron saaja on osakkeen omistaja siihen saakka, kunnes selviää käytetäänkö lunastusoikeutta. Tällä ajanjaksolla osake tuottaa vain oikeuden osinkoon. (Villa 2006 s. 228 - 227.) Lunastuslausekkeen sisältöä käsitellään jäljempänä, A Oy:n lunastuslausekkeen käsittelyn yhteydessä.

4.5.2 Suostumuslauseke

Toinen vaihdannanrajoituslauseke on suostumuslauseke. Yhtiöjärjestyksessä voidaan suostumuslausekkeella määrätä, että osakkeen hankkimiseen tarvitaan yhtiön suostumus. Tehokkain yhdistelmä osakaspiirin kontrollointiin on yhtiöjärjestykseen rinnakkain otetut suostumus- ja luovutuslausekkeet. Suostumuslauseke antaa hallitukselle oikeuden päättää hyväksytäänkö luovutustoimella osakkeen hankkinut osakkaaksi. Varsinaisesti lauseke ei estä osakkeen luovutusta, mutta mikäli hallitus ei anna suostumustaan, siirronsaajaa ei voi merkitä osakeluetteloon. Aiemmin kohdassa 4.2 todettiin, että osakeoikeuksien käyttö vaatii merkintää osakeluetteloon, joten siirronsaaja ei voi käyttää osakkeeseen liittyviä hallintooikeuksia ilman suostumuksen saamista. Oikeus osakkeen tuottamaan osinkoon kuitenkin säilyy. (Villa 2006 s. 228) Suostumuslausekkeen sisältöä käsitellään jäljempänä A Oy:n suostumuslausekkeen yhteydessä.

4.6 Osake- ja osakasluettelo

Yhtiöissä, jotka eivät kuulu arvo-osuusjärjestelmään, on pidettävä osakeluetteloa. Tutkielman rajauksen vuoksi tässä yhteydessä ei käsitellä arvo-osuusjärjestelmään kuuluvia yhtiötä, vaan todetaan vain, että niissä osakeluettelon korvaa osakasluettelo. Aiemmin todettiin, että voidakseen käyttää osakeoikeuksiaan osakkeenomistajan tulee olla merkitty osakeluetteloon tai todistaa saannon oikeellisuuden yhtiökokoukselle. Oikeuksien käyttö vaatii lisäksi aineellisen omistuksen osakkeeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka osakkeen myyjä olisi edelleen merkittynä luetteloon, ei hän enää voi esiintyä omistajana, vaan osakeoikeudet siirtyvät ostajalle kaupan tullessa lainvoimaiseksi. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 27.)

Osakeluettelon laatiminen ja ylläpitäminen kuuluu hallituksen tehtäviin. Luettelossa tulee olla merkittynä osakkeet numerojärjestyksessä, niiden antamispäivä sekä osakkeenomistajan nimi ja osoite. Osakeluettelon lisäksi yhtiössä on pidettävä osakeluetteloa, johon on merkitty kaikki osakkeenomistajat osoitteineen sekä heidän hallussaan olevien osakkeiden määrät ja lajit. Nämä luettelot on laadittava heti perustamisen jälkeen ja pidettävä nähtävänä yhtiön pääkonttorissa. Luetteloiden ylläpitoon kuuluu se, että osakkeiden siirtyessä omistajalta toiselle, osakkeensaaja merkitään luetteloon, kun saanto on varmistettu. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 74.)

4.7 Osakkeet case-yhtiöissä

Molemmissa case-yhtiöissä on käytössä nimellisarvoinen pääomajärjestelmä. Yhtiöjärjestyksen määräyksellä A Oy:n osakepääoma 8.000 euroa jakautuu 10 osakkeeseen, jotka kaikki tuottavat omistajilleen samat oikeudet. Osakkeen nimellisarvo on 800 euroa. Yhtiöjärjestykseen on otettu mukaan sekä lunastuslauseke että suostumuslauseke. Näillä on nimenomaisesti pyritty pitämään yhtiön omistus suppeana ja huolehtimaan siitä, että osakkeenomistajien keskinäinen luottamus säilyy.

A Oy:n lunastuslauseke sisältää seuraavat määräykset:

- oikeus lunastukseen on osakkeenomistajalla ja yhtiöllä
- ensisijainen oikeus osakkeenomistajille, toissijainen oikeus yhtiöllä
- lunastus koskee kaikkia saantoja, jos vastaanottajana on muu kuin yhtiön osakkeenomistaja
- lunastushinta on käypä hinta
- lunastusvaatimus tehtävä kirjallisena 2 kk:n sisällä osakkeiden siirtymisestä tulleesta tiedosta.

A Oy:n yhtiöjärjestyksen suostumuslausekkeen sisältö on seuraava:

- mikäli osakkeenomistajat tai yhtiö eivät käytä lunastusoikeuttaan, on osakkeen hankkimiseen haettava hallituksen suostumus
- hallituksen on annettava ratkaisunsa suostumuksesta 2 kk:n kuluessa hakemuksen jättämisestä
- ennen suostumusta luovutuksensaajalla on oikeus vain osakkeen tuottamiin osinkoihin.
- Mikäli hallitus ei anna suostumustaan, on sen esitettävä perustelut kieltäytymiselle luovutuksensaajalle.

B Oy:ssä yhtiöjärjestyksen määräyksellä yhtiön pääoma on 2.500 euroa, joka jakautuu 10 osakkeeseen. Osakkeen nimellisarvoksi on määritelty 250 euroa. Osakkeiden vaihdannanrajoitusta ei ole nähty tarpeelliseksi siksi, että osakkeenomistajia on vain yksi.

Perustetta nimellisarvon määrittelylle molemmissa yhtiöissä, voidaan hakea toisaalta A Oy:n perustamisajankohdasta ja toisaalta totutuista käytännöistä. Yritystoiminnassa, kuten muussakin toiminnassa, pyritään usein toimimaan niin kuin on aina toimittu, etenkin kun laki ei estä näin toimimasta. Nimellisarvon määrittäminen saattaa lisäksi auttaa osakkeenomistajia hahmottamaan omistustaan kirjanpidollista vasta-arvoa paremmin. Perustettaessa yhtiötä on saatu esimerkiksi kaksi osaketta, joiden nimellisarvo on yhteensä 1.600 euroa. Jos yhtiön koko osakepääoma on 8.000, osakkeet tuottavat selkeästi 20 %:n omistusoikeuden yhtiöön. Osakkeenomistaja voi siis sanoa omistavansa yhden viidesosan yhtiöstä. Kirjanpidollinen vasta-arvo on vieraampi käsite, joten sen hahmottaminen voi olla taloutta ja juridiikkaa vähemmän tuntevalle hankalaa. Case-yhtiöiden voidaan katsoa tässä tapauksessa edustavan konservatiivista ajattelua.

5 YHTIÖKOKOUS

Osakeyhtiö oikeushenkilönä tarvitsee luonnollisia henkilöitä tekemään päätöksiä puolestaan. Yhtiökokous on osakeyhtiön ylin päättävä elin, jossa osakkeenomistajat käyttävät osakeoikeuksien suomaa päätösvaltaa. Yhtiökokous onkin ainoa elin, jossa osakkeenomistaja voi vaikuttaa yhtiön toimintaan, poikkeuksena kuitenkin tietyt päätöksentekoon liittyvät oikeudet, esimerkiksi moiteoikeus. Vaikka yhtiökokouksen koollekutsumiseen liittyvät muotoseikat on katsottu vaikuttavan tehtyjen päätösten oikeellisuuteen, ei kokousta aina tarvitse kuitenkaan kutsua koolle. Yhtiökokouksen päätettävissä oleva asia voidaan päättää myös erillistä kokousta pitämättä, jos kaikki osakkeenomistajat antavat siihen suostumuksensa. Tällainen menettely on tyypillistä pienille osakeyhtiöille. Jos päätös tehdään ilman kokousmenettelyä, on päätös kirjattava, päivättävä, numeroitava ja allekirjoitettava. (HE 109/2005 s. 65; Airaksinen et al. 2001 s.104; Mäntysaari 2002 s. 204)

Yhtiökokouksessa päätäntävalta on niillä osakkeenomistajilla, jotka ovat läsnä joko henkilökohtaisesti tai valtuutuksella. Siikarlan (2006 s.104) mukaan yhtiökokous nähdään lähinnä muodollisena ja pakollisena toimena, jossa todelliset vaikutusmahdollisuudet hallitukseen kuulumattomilla osakkeenomistajilla ovat vähäiset. Kokouksessa käydään usein vain läpi jo ennakolta hallituksen ja toimitusjohtajan suunnittelemat päätökset. Tämä varmasti pitääkin paikkansa, kun kyse on isommista yhtiöistä, mutta pienten harvainyhtiöiden kohdalla vaikutusmahdollisuus kasvaa. Tähän vaikuttaa olennaisesti omistusosuuden prosentuaalinen suhde. Suurissa yhtiöissä omistus hajautuu niin voimakkaasti, ettei yksittäisellä osakkeenomistajalla ole vaikutusmahdollisuuksia. Passiivinen omistus on mahdollinen pienissäkin yhtiöissä, mutta niissä omistuksen vastineeksi usein halutaan valtaa, kun kovin suuria tuottoja ei omistukselle voida odottaa.

OYL:n uudistuksessa ei yhtiökokousta koskevaan sääntelyyn tullut kovin radikaaleja muutoksia, lähinnä muutokset koskivat yhtiökokouksen toimivallan tarkempaa rajausta. Lisäksi osakkeenomistajien oikeuksia koskevaa sääntelyä yksinkertaistettiin. (Siikarla 2006 s. 105.) Vielä hallituksen esityksessä (HE 109/2005 s. 19) lähdettiin siitä, että yhtiökokouksessa ei enää päättää vastuuvapaudesta. Pulkkisen mukaan (Rytsy 2005 s. 17) vastuuvapauden myöntämisellä on melko vähäinen juridinen merkitys ja siksi siitä ehdotettiin luovuttavaksi. Talousvaliokunnan mietinnössä vastuuvapaudesta päättäminen kuitenkin palautettiin yhtiökokouksen lakisääteiseksi tehtäväksi, perusteluna esitettiin se, että vastuuvapauden käsittelyn katsotaan ehkäisevän väärinkäytöksiä. (TaVM 7/2006 s. 9.)

5.1 Yhtiökokouksen toimivalta

Yhtiökokoukselle kuuluu lähtökohtaisesti laissa määritetyt tehtävät, mutta yhtiöjärjestyksellä voidaan myös laajentaa yhtiökokouksen tehtäväkenttää. Yleinen toimivalta yhtiön päätöksenteossa kuuluu hallitukselle. Kuitenkin yhtiökokous voi ottaa käsiteltäväkseen sekä hallituksen että toimitusjohtajan yleistoimivaltaan kuuluvia asioita. Myös hallituksella on mahdollisuus siirtää hallituksen ja toimitusjohtajan yleistoimivaltaan kuuluvia asioita yhtiökokouksen päätettäväksi. (HE 109/2005 s. 65 – 67.)

Toimivallan jako hallituksen ja yhtiökokouksen välillä ei edellä esitetyn mukaisesti ole kovin selkeä. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että yhtiökokouksen käsittelyyn saatetaan sellaiset kysymykset, jotka vaikuttavat yhtiön toimintaan kokonaisvaltaisesti. Tämä jako ei kuitenkaan vaikuta hallituksen edustuskelpoisuuteen. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 200 – 201.)

5.2 Varsinainen ja ylimääräinen yhtiökokous

Yhtiökokouksia on pidettävä vähintään yksi tilikauden aikana, viimeistään kuuden kuukauden kuluessa edellisen tilikauden päättymisestä. Yhtiöjärjestyksellä voidaan määrätä pidettäväksi useampia varsinaisia yhtiökokouksia ja tarpeen mukaan voidaan pitää ylimääräisiä yhtiökokouksia. Näille ei laissa ole määritelty enimmäismäärää. Koollekutsujana molemmissa tapauksissa toimii hallitus. Varsinaisessa yhtiökokouksessa lakisääteisesti käsiteltävät asiat, jotka poikkeuksetta vaikuttavat osakesijoitusten arvoon. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 76; Airaksinen et al. 2001 s. 106.)

Yhtiökokouksen varsinainen tehtävä on tuoda käsitellyissä kysymyksissä osakkeenomistajien kannat esiin luotettavasti ja kohtuullisessa ajassa. OYL:n säännökset ovat rakennettu tämän tehtävän ympärille ja siksi niiden tulkinnassa tulisi pyrkiä mahdollistamaan äänioikeuden käyttäminen. Toisaalta ei liene tarkoituksenmukaista antaa kokouksen pitkittyä antamalla esimerkiksi puheenvuorojen jatkua rajoittamattomasti, joten puheenvuorojen määrän tai pituuden rajoittamista ei voitane tulkita äänioikeuden käytön rajoittamiseksi. (Airaksinen et al. 2007A s. 202.)

Ylimääräinen yhtiökokous voidaan kutsua koolle useasta syystä. Tavallisimpia tällaisia syitä ovat osakepääoman korotuksiin, omien osakkeiden hankkimiseen, yhtiöjärjestyksen muuttamiseen ja hallituksen valtuuttamisiin liittyvät asiat. Ylimääräisestä yhtiökokouksesta voi olla myös määräys yhtiöjärjestyksessä. Vähemmistöosakkeenomistajilla ja tilintarkastajilla on oikeus vaatia ylimääräisen yhtiökokouksen koollekutsumista tietyn asian käsittelemiseksi. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 78; Hannula 2003 s. 226.)

5.3 Yhtiökokouksen koollekutsuminen

Yhtiökokouksen kutsuu koolle, kuten edellisessä osassa mainittiin, hallitus. Jos yhtiössä on hallintoneuvosto, kutsuoikeus voidaan osoittaa sille. Kokouskutsussa on mainittava kokouksessa käsiteltävät asiat, kokouspaikka ja aika. Jos kokouksen tarkoitus on muuttaa yhtiöjärjestystä, muutoksen pääasiallinen sisältö on selostettava kutsussa. Kokouskutsu on toimitettava aikaisintaan kahta kuukautta ja viimeistään viikkoa ennen yhtiökokousta. Kutsu on toimitettava kirjallisesti, ellei yhtiöjärjestyksessä toisin määrätä. Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä esimerkiksi kutsun toimittamisesta sähköpostitse. Osakkeenomistajat voivat yksimielisesti sivuuttaa kokouskutsuun liittyvät muotosäännökset, mikäli kyse ei ole yhtiöjärjestyksen muuttamisesta, sulautumisesta, jakautumisesta tai selvitystilaan asettamisesta tai sen jatkamisesta. (HE 109/2005 s. 72; af Schultén 2004 s. 62 – 64; Villa 2006 s. 246.)

Jotta kokouskutsu toteuttaisi osakkeenomistajan oikeutta saada tieto yhtiökokouksissa käsiteltävistä asioista, on kokouskutsu kirjoitettava niin, että käsiteltävät asiat käyvät siitä selkeästi ilmi. Osakkeenomistajan päätökseen osallistumisesta kokoukseen vaikuttaa usein asian tärkeys. Lisäksi huomioitavana seikkana on se, että yhtiökokouksessa voidaan päättää vain sellaisista asioista, jotka on mainittu kokouskutsussa tai on yhtiöjärjestyksen määräyksellä käsiteltävä yhtiökokouksessa. (Mäntysaari 2002 s. 208; Immonen & Nuolimaa 2007 s. 79.)

Kokoukseen liittyvät asiakirjat, kuten hallituksen päätösehdotukset, tilinpäätös, toimintakertomus ja tilintarkastuskertomus on pidettävä osakkeenomistajien nähtävänä vähintään viikkoa ennen yhtiökokousta. Aiemman lain mukaan asiakirjat oli pidettävä nähtävillä yhtiön pääkonttorissa, mutta uudistuksen mukaan asiakirjat voidaan esittää myös yhtiön internetsivuilla, edellyttäen, että sivut ovat asianmukaisesti toimivat ja osakkeenomistajien yleisesti tuntemat. Osakkeenomistajan pyynnöstä on yhtiöllä

velvollisuus lähettää asiakirjat viivytyksettä asianomaiselle. (HE 109/2005 s. 73; Immonen & Nuolimaa 2007 s. 79.)

5.4 Yhtiökokouksen kokousmenettely

Lähtökohtaisesti yhtiökokous pidetään yhtiön kotipaikassa, ellei yhtiöjärjestyksessä ole toisin määritelty. Kotipaikalla tarkoitetaan yhtiöjärjestyksessä yhtiön kotipaikaksi mainittua Suomen kuntaa. VOYL:n mukaan yhtiökokous voitiin järjestää vain Suomessa, mutta OYL:n mukaan yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä myös paikkakunta ulkomailla. Osallistuminen kokoukseen ei vaadi fyysistä läsnäoloa, vaan yhtiökokoukseen voi osallistua myös teknisen apuvälineen avulla, joka voi olla esimerkiksi reaaliaikainen kuva- ja ääniyhteys tai tietoverkkoyhteys. (HE 109/2005 s. 70 – 71; Villa 2006 s. 246 – 247.)

Yhtiökokouksen avaa sen koollekutsujan nimeämä henkilö, käytännössä hallitus nimeää tavallisesti avaajaksi puheenjohtajansa. Yhtiökokous valitsee kokouksen puheenjohtajan, ellei yhtiöjärjestyksessä ole tätä tehtävää määrätty tietylle henkilölle, esimerkiksi hallituksen tai hallintoneuvoston puheenjohtajalle. Puheenjohtajan velvollisuutena on laatia ääniluettelo, josta on käytävä ilmi kaikkien läsnä olevien osakkaiden lukumäärä ja äänimäärä. Nämä tiedot ovat olennaisia, jos kokouksessa tehdään päätöksiä määräenemmistöllä, sillä tällöin enemmistö lasketaan sekä annetuista äänistä että edustetuista osakkeista. (HE 109/2005 s. 74; af Schultén 2004 s. 78.)

Puheenjohtaja vastaa myös pöytäkirjan pitämisestä yhtiökokouksessa. Käytännössä pöytäkirjan laatii yleensä puheenjohtajan avukseen kutsuma sihteeri, joka voi olla myös ulkopuolinen. Pöytäkirjaan merkitään tehdyt päätökset ja äänestysten tulos. Pöytäkirjan pitäminen on tärkeää siksi, että se on pätevä todiste niistä päätöksistä ja muista toimista, joita kokouksessa on tehty. Jos pöytäkirja jätetään laatimatta, ei voida katsoa yhtiökokousta pidetyksi lainkaan (KKO 1987:136). Pöytäkirja vahvistetaan puheen-

johtajan ja yhden pöytäkirjantarkastajan allekirjoituksella ja siihen sisällytetään tai liitetään laadittu ääniluettelo. Jos osakkeenomistajat tekevät päätökset yksimielisesti ilman yhtiökokouksen koollekutsumista, ääniluetteloa tarvitse liittää pöytäkirjaan, koska yksimielisyys tarkoittaa tässä tilanteessa kaikkien osakkeenomistajien yksimielisyyttä, ei vain kokouksessa läsnä olevien. (af Schultén 2004 s. 83; Siikarla 2006 s.106.)

Varsinaisessa yhtiökokouksessa käsitellään kokouskutsussa mainitut tai yhtiöjärjestyksessä määrätyt asiat. OYL:n 5:3:2:ssä on lueteltu ne asiat, joihin on aina varsinaisessa yhtiökokouksessa otettava kantaa. Sellaisia asioita ovat (Villa 2006 s. 247; af Schultén 2004 s. 53 – 55; HE 109/2005 s. 67):

1. Tilinpäätöksen vahvistaminen

Tilinpäätöstä ei saa vahvistaa ennen kuin tilintarkastuskertomus ja mahdollisen hallintoneuvoston lausunto on esitetty kokouksessa. Ennen vahvistamispäätöstä yhtiökokous voi tehdä muutoksia hallituksen esittämään tilinpäätökseen.

2. Taseen osoittaman voiton käyttäminen

Tilinpäätöksen vahvistamisen jälkeen on päätettävä toimenpiteistä, joihin taseen mukainen voitto antaa aihetta. Jos yhtiö on tuottanut tappiota, siirretään tappio tilikauden voitto/tappio –tilille ilman eri päätöstä.

3. Vastuuvapauden myöntäminen hallituksen jäsenille ja toimitusjohtajalle.

Vastuuvapaudesta päätettäessä joko myönnetään tai kielletään vastuuvapaus hallituksen jäseniltä ja toimitusjohtajalta. Hallitusta ei tarvitse käsitellä yhtenä kokonaisuutena, vaan vastuuvapaus voidaan evätä tai myöntää vain esimerkiksi jollekin jäsenistä. Vastuuvapauden myöntäminen sitoo yhtiötä

silloin, kun yhtiökokoukselle on annettu oikeat ja täydelliset tiedot vastuukysymysten tosiseikoista.

4. Johdon ja tilintarkastajien valinta

Varsinaisessa yhtiökokouksessa päätetään hallituksen ja hallintoneuvoston jäsenten ja tilintarkastajien valinnasta, mikäli yhtiöjärjestyksessä ei ole toisin määrätty.

5. Muut lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan yhtiökokoukselle kuuluvat asiat

Yhtiökokouksella on oikeus päättää uuden kokouksen koolle kutsumisesta tai asian siirtämisestä jatkokokouksen käsiteltäväksi. Tällöin päätöksentekoa voidaan siirtää enintään kolme kuukautta.

Aiemman lain mukaan ns. yhdenyhtiöissä oli valittava ulkopuolinen pöytäkirjan tarkastaja, jos ainoa osakkeenomistaja toimii itse puheenjohtajana. Uudistuksessa tämä lainkohta muuttui niin, että ainoan osakkeenomistajan allekirjoitus riittää. Pöytäkirjan tarkastajaa ei tarvitse valita useamman osakkeenomistajan yhtiöissä, jos kaikki kokoukseen osallistuneet osakkeenomistajat allekirjoittavat pöytäkirjan. (HE 109/2005 s. 75; Siikarla 2006 s. 125.)

Pöytäkirja on viimeistään kahden viikon kuluessa kokouksesta pidettävä yhtiön pääkonttorissa osakkeenomistajien nähtävänä. Nähtävänäpitovelvollisuus kohdistuu vain yhtiön osakkeenomistajiin, myös niihin, jotka eivät olleet läsnä kyseisessä kokouksessa. Nähtävänäpito on hallituksen ja toimitusjohtajan vastuulla sen jälkeen, kun yhtiökokouksen puheenjohtaja on luovuttanut pöytäkirjan heille. (Kyläkallio et al. 2000 s. 730; Siikarla 2006 s. 125.)

Lakiuudistus mahdollistaa pöytäkirjan nähtävänäpidon toteuttamisen myös yhtiön internet sivuilla, samoin edellytyksin kuin muut kokouksen liittyvät asiakirjat. Pöytäkirjasta voi osakkeenomistaja pyytää maksutta kopion, liitteistä voidaan periä kuluja vastaava korvaus. Pöytäkirja on yhtiön omaisuutta eikä se ole julkinen asiakirja, joten muilla kuin osakkeenomistajilla ei ole oikeutta saada kopiota siitä. Yhtiön johto voi antaa pöytäkirjakopiot sidosryhmien edustajille, jos se on yhtiön edun mukaista. Mikäli pöytäkirja pidetään nähtävillä internet-sivuilla, on huolehdittava, ettei siitä aiheudu vahinkoa yhtiölle. Pöytäkirjat on numeroitava ja säilytettävä huolellisesti, vähintään yhtiön toiminnan ajan ja toiminnan loputtua vähintään kirjanpitoaineiston säilyttämistä vastaavan ajan. (HE 109/2005 s. 75.)

5.5 Osakkeenomistajan oikeudet yhtiökokouksessa

Jokaisella äänivaltaisen osakkeen omistajalla on oikeus osallistua kaikkiin yhtiökokouksiin. Osallistumisoikeus tarkoittaa oikeutta käyttää osakkeen tuottamaan äänimäärää sekä käyttää puhe- ja kyselyoikeutta. Osallistumisoikeus koskee myös äänivallattomien osakkeiden omistajia, jollei yhtiöjärjestyksessä ole toisin määrätty. Jokainen osake tuottaa yhden äänen ja osakkaalla on oikeus äänestää osakkeidensa yhteenlasketulla äänimäärällä. Osallistumisoikeutta ei ole yhtiön omilla osakkeilla eikä tällaista osaketta oteta lukuun kun lasketaan pätevän päätöksen syntymiseen tai tietyn oikeuden käyttämiseen vaadittavaa kaikkien osakkeenomistajien tai osakkeenomistajien määräosan suostumusta. (Airaksinen et al. 2001 s. 109 – 110 ja 117; Airaksinen et al. 2007A s. 228.)

Osallistumisoikeuden edellytyksenä on, että osakas on merkitty omistajaksi yhtiön osakeluetteloon tai osakkeenomistaja ilmoittaa yhtiölle saantonsa ja esittää siitä luotettavan selvityksen. Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä ilmoittautumisvelvollisuudesta eli yhtiökokoukseen osallistumisen ehtona on tällöin se, että osakkeenomistaja on ilmoittautunut yhtiölle viimeistään kokouskutsussa määrättynä päivänä. Mikäli osallistumisoikeudesta

on epäselvyyttä, yhtiökokous ratkaisee oikeuden myöntämisestä. Velvollisuutta tähän ei kuitenkaan ole, joten osakkeenomistaja ei voi vaatia yhtiökokousta päättämään osallistumisoikeudesta. Jos osakkeenomistaja on oikeushenkilö, yhtymä tai vajaavaltainen, näitä kokouksessa edustaa joko lakimääräinen edustaja tai asianmukaisesti valtuutettu henkilö. (af Schultén 2004 s. 6; Airaksinen et al. 2007A s. 231 – 232.)

Osakkeenomistajalla on aina oikeus käyttää asiamiestä ja hän voi valita asiamiehekseen kenet haluaa. Tällä tavoin hän voi varmistaa oikeuksistaan huolehtimisen, vaikka olisi itse estynyt tulemaan paikan päälle. Tätä oikeutta ei voida pätevästi yhtiöjärjestyksessä rajoittaa. Asiamiehen on esitettävä valtakirja tai muu luotettava osoitus oikeudestaan edustaa osakkeenomistajaa eikä hän voi esiintyä kokouksessa yhdessä osakkeenomistajan kanssa. Asiamiehenä voi toimia myös juridinen henkilö. Aiemmin valtakirjalle oli säännelty enintään 3 vuoden voimassaoloaika, mutta uudistuksessa ei voimassaoloaikaa enää rajoiteta, joten se voi olla voimassa jatkuvasti. Lähtökohtaisesti valtuutus koskee kuitenkin vain yhtä kokousta, ellei valtuutuksesta muuta ilmene. Valtuutus on aina peruutettavissa, vaikka asiasta olisi sovittu toisin valtuutetun ja valtuuttajan välillä. (Kyläkallio et. al. 2000 s. 711 – 712; HE 109/2005 s. 68; Airaksinen et al. 2007A s. 235.)

Valtuutus on tehtävä kirjallisena tai muuten luotettavalla tavalla. Tämä mahdollisuus on otettu lakiin lähinnä silmällä pitäen ulkomaalaisia osakkeenomistajia, joiden valtuutuskäytännöt eivät aina täytä kirjallisuuden vaatimusta. Yksityisten yhtiöiden on syytä vaatia aina kirjallinen valtuutus, jotta asiamiehen oikeus edustaa osakkeenomistajaa olisi kiistaton. Valtakirjan muihin muotovaatimuksiin pätee yleiset säännöt, joiden mukaan se on oltava päivätty ja antajan allekirjoittama. (Airaksinen et al. 2007 s. 239.)

Sekä osakkeenomistajalla että hänen valtuutetulla asiamiehellään on oikeus käyttää avustajaa. Oikeutta valita avustaja ei voida pätevästi yhtiöjärjestyksessä rajoittaa. Avustajana voi olla ainoastaan luonnollinen henkilö, mutta tämä voi olla esimerkiksi toinen osakas tai toisen osakkaan asiamies. Osakkeenomistajalla voi olla vain yksi avustaja. Avustaja eroaa asiamiehestä siinä, että avustaja on läsnä yhdessä osakkeenomistajan kanssa, kun taas asiamiestä käytetään silloin, kun osakkeenomistaja ei itse ole läsnä yhtiökokouksessa. Asiamiehellä on myös yhtäläinen oikeus käyttää avustajaa edustaessaan osakkeenomistajaa yhtiökokouksessa. (Kyläkallio et al. 2000 s. 712; Siikarla 2006 s. 114; Airaksinen et al. 2007A s. 241.)

Puheoikeus kokouksessa on niillä osakkailla, joilla on osallistumisoikeus, kokouksen puheenjohtajalla sekä yhtiön toimielimiin kuuluvilla. Yhtiökokoukseen on oikeus osallistua yleensä myös niillä osakkeilla, joilla ei ole äänivaltaa, mikäli yhtiöjärjestys ei osallistumista rajoita. Puheoikeutta saadaan käyttää kunkin kokouksessa käsiteltävän asian osalta ja jokaisen, jolla on puheoikeus, on pyydettäessä annettava puhua. (Kyläkallio et al. 2000 s. 703; Airaksinen 2001 s. 113; Siikarla 2006 s.111.)

Osakkeenomistajalla on sekä varsinaisessa että ylimääräisessä yhtiökokouksessa kyselyoikeus. Tämä tarkoittaa oikeutta saada lisätietoja kokouksessa käsiteltävistä asioista hallituksen jäseniltä ja toimitusjohtajalta. Käytännössä kysymyksillä pyritään saamaan lisätietoja yhtiön toiminnasta ja taloudellisesta tilasta tilinpäätöstä, voitonjakoa tai muuta sellaista koskevan asian arvioimiseksi sekä varmistamaan hallituksen ja toimitusjohtajan toiminnan julkisuus. Yhtiön johdolla on tiedonantovelvollisuus, mikäli se katsoo, ettei tietojen antamisesta aiheudu olennaista haittaa yhtiön toiminnalle. Mikäli kysymykseen ei voida vastata heti riittävien tietojen puuttuessa, kirjallinen vastaus on annettava kahden viikon kuluessa. Aiemmin hallitus saattoi yhtiön etuun vedoten antaa vastauksen osakkeenomistajan sijasta tilintarkastajalle, mutta OYL:ssa ei tällaista mahdollisuutta enää ole.

Samoin OYL:sta on poistunut säännös, jonka mukaan vastaus oli pidettävä nähtävänä yhtiön pääkonttorissa. Nykytilassa vastaus annetaan suoraan sitä pyytäneelle. (Airaksinen et al. 2001 s. 113; Kyläkallio et al. 2000 s. 703; HE 109/2005 s. 76; Siikarla 2006 s. 128.)

Tietojen antamista yhtiön asioista rajoittaa Kyläkallion mukaan (2002 s. 29) johdon vaitiolovelvollisuus, josta ei suoranaisesti säädetä OYL:ssa. Lain esitöiden mukaan hallituksen ja toimitusjohtajan on hyvän liiketavan mukaisesti ja kaikin tavoin edistettävä yhtiön parasta, mikä johtaa sääntöön, jonka mukaan hallitus ja toimitusjohtaja eivät saa ilmaista asioita, joiden ilmitulosta voi aiheutua vahinkoa yhtiölle.

Aiemmin pienissä osakeyhtiöissä osakkeenomistajalla oli VOYL:n mukaan erityinen oikeus tutustua yhtiön kirjanpitoon ja muihin yhtiön toimintaan liittyviin asiakirjoihin siinä laajuudessa kuin se on käsiteltävään asiaan liittyvien seikkojen arvioimiseksi tarpeen. Hallitus pystyi epäämään oikeuden siltä osin kuin se katsoi, että tutustumisesta aiheutuu olennaista haittaa yhtiölle. Muilla asiakirjoilla tarkoitetaan muun muassa yhtiön tekemiä sopimuksia. Uudistuksessa tämä oikeus on poistettu, koska sillä on katsottu olevan hyvin vähän merkitystä (HE 109/2005 s. 75). Pienten osakeyhtiöiden osakkeenomistajista suuri osa toimii yhtiössä aktiivisesti, joten kokonaiskuvan luominen yhtiön tilasta on suhteellisen helppoa, edellyttäen, että kyseisillä osakkeenomistajilla on riittävä taito tulkintojen tekemiseen.

5.6 Yhtiökokouksen päätöksenteko

Yhtiökokouksen päätösvaltaisuus ei edellytä tiettyä osallistujien minimimäärää, mikäli se on laillisesti koolle kutsuttu. Kokous on päätösvaltainen, vaikka paikalla olisi vain yksi osakkeenomistaja. (Kyläkallio et. al. 2000 s. 732.) Kuten edellä todettiin, yhtiökokouksessa voidaan päättää vain asiasta, joka on mainittu kokouskutsussa tai joka yhtiöjärjestyksen mukaan on

käsiteltävä yhtiökokouksessa. Kuitenkin, mikäli kaikki osakkaat ovat läsnä ja antavat suostumuksensa, voidaan yhtiökokouksessa päättää muustakin seikasta, jota ei ole mainittu kokouskutsussa.

Yhtiökokouksissa päätökset tehdään useimmissa tapauksissa yksinkertaisella äänten enemmistöllä eli päätöksen teossa noudatetaan enemmistöperiaatetta. Yhtiökokouksen päätökseksi tulee tällöin ehdotus, joka saa yli puolet annetuista äänistä. VOYL:n sääntelyn mukaan tasatilanteessa puheenjohtajan ääni ratkaisi, mutta nykyiseen lakiin sääntöä ei enää sisällytetty. Mikäli kyseessä on vaali, tasatilanne ratkaistaan arvalla. Äänestysmenettelystä ei OYL sisällä säädöksiä, joten erilaisten vaihtoehtojen välitä yhtiökokous saa valita sopivimman vaihtoehdon. Jos kyse on vaalista, voi ehdotuksia olla useampi rinnakkain, muuten ehdotuksia voi olla korkeintaan kaksi rinnakkain. (HE 109/2005; s. 76; Airaksinen et al. 2001 s. 119; Siikarla 2006 s. 128 – 129.)

Osakeyhtiölaissa on mainittu asioita, joiden päättäminen edellyttää määräenemmistöä tai jopa kaikkien osakkeenomistajien suostumusta. Määräenemmistöllä tarkoitetaan sitä, että ehdotusta on kannattanut vähintään kaksi kolmasosaa annetuista äänistä ja kokouksessa edustetuista osakkeista. Kun määräenemmistöä laskettaessa huomioidaan myös edustetut osakkeet, pienenee moniääniosakkeiden omistajien valta. Tämä toteuttaa yhdenvertaisuudenperiaatetta enemmistöpäätöksiä paremmin, vaikka määräenemmistönkään ei voida sanoa noudattavan täysin kyseistä periaatetta. Silloin voidaan kuitenkin katsoa päätöksen olevan yhtiön edun mukainen ja asianmukaisesti tehty. Määräenemmistön vaativia päätöksiä ovat muun muassa yhtiöjärjestystä, osakkeiden antamista, sulautumista, jakautumista ja vapaaehtoiseen selvitystilaan asettamista koskevat päätökset. (Kyläkallio et. al. 2002 s. 735 – 736; Airaksinen et al. 2007A s. 298 – 299.)

Kaikkien osakkeenomistajien suostumus on saatava muun muassa silloin, kun yhtiöjärjestystä muutetaan yhtiön tarkoituksen, osakkeenomistajan maksuvelvollisuuden, vähemmistönsuojasäännösten tai lunastus- tai hankintaehdon osalta niin, että se muuttaa osakkeenomistajan asemaa yhtiössä. Tämä tarkoittaa sitä, että yhtiökokous ei voi tehdä yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista päätöstä ilman sen osakkeenomistajan suostumusta, jonka etuja päätöksellä heikennetään. (HE 109/2005 s. 77; Siikarla 2006 s. 132.)

5.7 Case-yhtiöiden yhtiökokous

Case-yhtiöiden yhtiökokousta leimaa se, että osakkeenomistajia on vähän, A Oy:llä kolme ja B Oy:llä vain yksi. A Oy:n tapauksessa yhtiökokoukselle kuuluvat tehtävät on hoidettu ilman muodollisuuksia, koska päätetyt asiat ovat olleet sellaisia, joista on jo etukäteen keskusteltu ja yhteisymmärrys saavutettu. Ainoastaan saneerausmenettelyn käynnistäminen vaati muotoseikoiltaan virallisemman yhtiökokouksen järjestämisen.

B Oy:n tilanne on vielä yksinkertaisempi. Kun ainoa osakkeenomistaja on samalla myös hallituksen ainoa varsinainen jäsen, päätöksen tehneen elimen erottaa vain siitä, mikä annetaan pöytäkirjalle nimeksi. Tässä mielessä molempien yhtiöiden päätöksentekoprosessi ylimmällä tasolla ei vaadi muuta kuin pöytäkirjan kirjoitustaitoa. Lakiuudistus vaikutti yhtiöiden päätöksentekoon lähinnä selventämällä vaatimuksia ja mahdollistamalla vapaamman yksimielisen päättämisen. Lisäksi toimivallan siirto elimeltä toiselle vähentää byrokratiaa siinä mielessä, että tehdyistä päätöksistä ei tarvitse tehdä ensin hallituksen esitystä ja vasta sitten yhtiökokouksen päätöstä, vaan yhtiökokous voi päättää myös hallitukselle kuuluvista asioista.

6 OSAKEYHTIÖN JOHTO JA YHTIÖN EDUSTAMINEN

Osakeyhtiölain yhtiön johdon käsite kattaa hallituksen, toimitusjohtajan ja hallintoneuvoston. Yhtiöllä on aina oltava hallitus, joka on ainoa pakollinen toimielin osakeyhtiössä. VOYL:n mukaan niissä yhtiöissä, joissa osakepääoma oli vähintään 80.000 euroa, oli oltava toimitusjohtaja (Reinikainen et al. 2005 s. 36). Lainsäädäntöneuvos Pulkkisen mukaan (Rytsy 2005, 17 – 18) uusi laki liberalisoi yhtiön hallintoa poistamalla osakepääomaan sidotun jaottelun isoihin ja pieniin yrityksiin. Uudistus lähtee liikkeelle siitä, että yhtiöllä on hallitus ja sen yläpuolella yhtiökokous käyttää ylintä päätösvaltaa. Muuten yhtiön sisäisen hallinnon järjestäminen on yhtiön oma asia riippumatta sen osakepääomasta.

Hallituksen ja toimitusjohtajan lisäksi yhtiön johtoon voi kuulua myös muita henkilöitä, joilla on nimenkirjoitusoikeus. Tällaisia henkilöitä ovat muun muassa prokuristit ja muulla valtuutuksella toimivat edustajat. (Reinikainen et al. 2005 s. 37.) Näihin operatiiviseen johtoon kuuluviin henkilöihin ei kuitenkaan sovelleta OYL:n säännöksiä. Yhtiön johtoon kuuluvat henkilöt eivät ole työsuhteessa yhtiöön, eivätkä siten kuulu työoikeudellisen lainsäädännön soveltamisalaan. Heidän ja yhtiön väliset oikeudet ja velvollisuudet määritellään yleensä tarkemmin toimi- tai palvelusopimuksessa. (HE 109/2005 s. 79; Immonen & Nuolimaa 2007 s. 319.) Tutkielman rajauksista johtuen hallintoneuvostoa ei käsitellä tässä tutkimuksessa.

Aiemman oikeustilan mukaan yhtiön johtoon valittavalta henkilöltä oli ennen valintaa saatava kirjallinen suostumus. Toimi ei voinut alkaa ennen suostumuksen antamista. Tällä suostumuksella pyrittiin varmistamaan, että valittava oli tietoinen valinnastaan. Uudistuksessa on kuitenkin katsottu, että kirjalliset suostumukset ovat tarpeetonta byrokratiaa, joka voidaan jättää pois. (HE 109/2005 s. 79.) Pienyhtiöissä suostumukset ovat kuitenkin edelleen tarpeellisia, jotta johtoon valittavat henkilöt todella tiedostaisivat vastuunsa. Esimerkiksi perheyrityksissä hallituksen jäsenet voivat

suostua toimeen pelkän sukulaisuussuhteen vuoksi, tiedostamatta mitä tehtävä heiltä todella vaatii.

6.1 Hallitus

Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, jokaisella osakeyhtiöllä on oltava hallitus. Uudistuksessa hallituksen tehtävien määrittely noudattelee aiemmin voimassa olleen lain linjaa, vaikka sanamuotoa onkin hiukan muutettu. OYL:n mukaan ”hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta sekä sen asianmukaisesta järjestämisestä”, kun taas VOYL:n sanamuoto kuului ”Hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä… Hallituksen on huolehdittava siitä, että kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty. ” Sekä vanhan että uuden lain mukainen tehtävien määrittely kuvaa hallituksen yleistoimivaltaa, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että hallitukselle kuuluvat kaikki ne asiat, joita ei ole nimetty muiden vastuulle. Jos yhtiössä ei ole toimitusjohtajaa, kuuluu yhtiön juokseva hallinto myös hallitukselle. Hallitukselle kuuluvan valvontatehtävän luonne vaihtelee sen mukaan minkä kokoisesta yhtiöstä on kyse. Suurissa yhtiöissä valvonta saattaa vaatia sisäisen tarkastuksen järjestämistä, pienissä yhtiöissä huomiota taas on kiinnitettävä kirjanpidon ja tilinpäätöksen antaman kuvan asianmukaisuuteen. (HE 109/2005 s. 79, Airaksinen et al. 2001 s. 73; Siikarla 2006 s. 136.)

6.1.1 Hallituksen jäsenten valitseminen ja kelpoisuus

Kuten aiemmin yhtiökokousta käsittelevässä kappaleessa mainittiin, yhtiökokous valitsee hallituksen jäsenet. Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä myös, että enintään puolet hallituksen jäsenistä valitsee jokin muu taho. Hallituksen jäsenyys on luottamustoimi, jota kenenkään ei ole pakko ottaa vastaan. (Hannula 2003 s. 49; Siikarla 2006 s. 137.)

Hallituksen jäsenmäärä on yhdestä viiteen jäsentä ja mikäli jäseniä on alle kolme, on valittava yksi varajäsen. Jäsenten määrästä voidaan yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin. Puheenjohtaja valitaan monijäseniseen hallitukseen. Hallituksen jäseneksi ei voida valita henkilöä, joka ei pysty huolehtimaan omista asioistaan. Tällä tarkoitetaan vajaavaltaista tai henkilökohtaisessa konkurssissa olevaa henkilöä. Jäseneksi ei voida myöskään valita liiketoimintakiellossa olevaa henkilöä. Valittavien jäsenten tulee olla luonnollisia henkilöitä ja vähintään yhden hallituksen jäsenen kotipaikan on oltava Euroopan talousalueella. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 87.)

6.1.2 Hallituksen päätöksenteko

Päätökset hallituksessa tehdään yksinkertaisella enemmistöllä, ellei yhtiöjärjestyksen määräyksistä tai erityislainsäädännöstä muuta johdu. Hallitus on päätösvaltainen, kun yli puolet sen jäsenistä on paikalla. Jos kaikille jäsenille ei ole varattu mahdollisuutta osallistua asian käsittelyyn, asiasta ei saa tehdä päätöstä. Jäsentä ei siis voida jättää kutsumatta sillä perusteella, että muut jäsenet muodostavat tarvittavan enemmistön. Varajäsen on kutsuttava estyneen tilalle. Hallituksen päätös voi menettelyvirheen johdosta olla pätemätön eikä hallitus saa tehdä päätöstä, joka on lain, yhtiöjärjestyksen tai hyvien tapojen vastainen. Hallituksen on myös mahdollista tehdä päätöksiä puhtaasti kirjallisena ilman varsinaista kokousta. (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 91; Airaksinen et al. 2007A s. 327.)

6.1.3 Pienen osakeyhtiön hallitus

Pienessä osakeyhtiössä hallituksen merkitys kasvaa, sillä usein yhtiöön ei ole taloudellisesti järkevää nimetä toimitusjohtajaa. Hallitus pystyy hoitamaan juoksevan hallinnon asiat, koska organisaatio itsessään on yksinkertainen eikä tämän tehtävän hoitaminen edellytä kokoaikaista paneutumista. Myös prokuristin käyttäminen toimitusjohtajan tilalla voi olla taloudellisesti kannattavampaa. Hallituksen jäsenet ovat useimmiten yhtiön pää-

omistajat, jotka itse työskentelevät yhtiössä ja ovat siksi lähellä sen käytännön toimintaa. Hallitukseen on myös mahdollista valita sellaisia henkilöitä, joilla on tarvittavaa liiketaloudellista tai yhtiöoikeudellista osaamista. Näin parannetaan yhtiön toimintamahdollisuuksia, kun neuvonantajana toimiva on omalta osaltaan sitoutettu yhtiöön.

6.1.4 Case-yhtiöiden johto

Case-yhtiöillä ei kummallakaan ole toimitusjohtajaa, A Oy:n käytäntöä hoitaa prokuristi ja hallituksen ainoa varsinainen jäsen ja B Oy:ssä hallituksen ainoa varsinainen jäsen, omistajayrittäjä-roolissa. A Oy:n prokuristi toimii niissä tehtävissä, joissa toimitusjohtaja toimisi, mikäli sellainen yhtiöön olisi valittu. Erotuksena on se, että toiminnasta vastuun kantaa hallitus, myös prokuristin päätösten osalta. B Oy:n tapauksessa sama henkilö toimii sekä hallituksen että yhtiökokouksen roolissa, joten päivittäisen päätöksenteon eritteleminen kahdelle eri tasolle on mahdotonta. Toiminnan laajentuessa tulee varmasti eteen tilanne, jolloin hallitukseen nimitetään ulkopuolinen neuvonantaja huolehtimaan hallinnollisista tehtävistä.

6.2 Toimitusjohtaja

VOYL:n mukaan toimitusjohtajan valitsi hallitus tai hallintoneuvosto. Toimitusjohtaja oli oltava yhtiöissä, joiden osakepääoma on yli 80.000 euroa, pienemmissä yhtiöissä voitiin valita toimitusjohtaja, jos hallitus niin päätti tai asiasta oli otettu määräys yhtiöjärjestykseen. (Reinikainen et al. 2005 s. 17.) Uudistuksessa lähdetään siitä, ettei yhtiöitä jaeta pieniin tai suuriin osakepääoman perusteella ja sitä kautta myös toimitusjohtajan olemassaolo muuttuu tahdonvaltaiseksi. Toimitusjohtajan valintaa ei voida enää siirtää hallintoneuvostolle. Edelleen voidaan kuitenkin yhtiöjärjestyksessä määrätä, että yhtiölle on valittava toimitusjohtaja. (HE 109/2005 s.20.)

Pienten yhtiöiden kohdalla tilanne on usein se, että yhtiön johdossa on vain muutama ihminen, kaikkein pienimmissä vain yksi. Jos yhtiöön valitaan toimitusjohtaja, tämä on monesti yhtiön hallituksen ainoa jäsen, jolloin käytännössä hallituksen ja toimitusjohtajan tehtäviä ei voi eriyttää. Tuskin käytännön kannalta on mielekästä se, että toimitusjohtaja nimitetään yhtiöön vain tittelin vuoksi. Hallituksen tehtäviin sisäänrakennettuna kuuluu myös toimitusjohtajan toimien valvonta, joten jos sama henkilö toimii sekä hallituksena että toimitusjohtajana, vesittyy toimivaltajako täydellisesti.

6.2.1 Toimitusjohtajan kelpoisuus

Toimitusjohtajan kelpoisuusvaatimukset ovat pitkälti samankaltaiset kuin hallituksen jäsenilläkin eli toimitusjohtajaksi voidaan valita vain luonnollinen henkilö. Vajaavaltaista tai konkurssissa olevaa ei voida valita toimitusjohtajaksi. Myös liiketoimintakielto on esteenä toimitusjohtajan kelpoisuutta ajatellen. Toimitusjohtajaksi valittavan kotipaikan on oltava Euroopan talousalueella. Koska kyseessä on luottamustoimi, ei luonnollisesti ole mahdollista, että toimitusjohtajaksi valittaisiin henkilö vastoin omaa tahtoaan. (Reinikainen et al. 2005 s. 17 – 18; Airaksinen et al. 2007A s. 376 – 377.)

6.2.2 Toimitusjohtajan tehtävät

Toimitusjohtaja toimii hallituksen valvonnan alaisena ja on velvollinen toimimaan hallituksen ohjeiden ja määräysten mukaan. Toimitusjohtajalle kuuluu hallituksen päätösten käytännön toimeenpano ja päätösten lainmukaisuuden varmistaminen. (Hannula 2003 s. 201.) OYL:n toimitusjohtajan tehtävien määrittely supistettiin VOYL:n määritelmästä: ”Jos yhtiöllä on toimitusjohtaja, tulee hänen hoitaa yhtiön juoksevaa hallintoa hallituksen antamien ohjeiden ja määräysten mukaisesti” määrittelyyn, jonka mukaan toimitusjohtajan yleistoimivallan juoksevien asioiden hoitamiseksi. (HE 109/2005 s. 86.)

Toimitusjohtajan yleistoimivaltaan kuuluu liiketoimintaan kuuluvien sopimusten tekeminen, yhtiön edustaminen ulospäin sekä tiedottaminen yhtiön hallitukselle yhtiön asioista. OYL:n mukaan toimitusjohtajan on annettava hallitukselle ne tiedot, jotka ovat tarpeen hallituksen tehtävien hoitamiseksi. Yleistoimivaltaa rajoittavat toimitusjohtajan yleiset velvollisuudet, huolellisuus- ja lojaalisuusvelvoite. Tämä tarkoittaa sitä, että toimitusjohtajan on toimittava huolella ja yhtiön edun mukaisesti. Kuten huolellisuusvelvoitetta käsitteleväss kappaleessa aiemmin todettiin, huolellisuutta arvioidaan objektiivisesti: toimitusjohtajan toimintaa verrataan siihen, miten pätevä huolellinen henkilö menettelisi. (Reinikainen et. al. 2005 s. 26 – 27; Siikarla 2006 s. 158.)

Hallituksen ja toimitusjohtajan tehtävien erottaminen toisistaan ei aina ole yksinkertaista, kun pohditaan sitä, missä kulkee raja juoksevan hallinnon ja epätavallisten ja laajakantoisten asioiden raja. Kriteereinä rajan määrittelyyn voidaan käyttää esimerkiksi hankkeen kokoa, kestoa, joustavuutta, tuntemattomien tekijöiden osuutta ja mittauskelpoisuutta. Jos hanke sisältää paljon tuntemattomia tekijöitä, on arvioinnissa tärkeää hyödyntää hallituksen jäsenten kokeneisuutta. Hanke voidaan jättää toimitusjohtajan itsenäisesti hoidettavaksi, jos päätöksen vaikutukset ovat helposti mitattavissa.

Kirjanpidon osalta tullaan varsinkin pienissä yhtiöissä ongelmalliseen kysymykseen. Hallituksen tehtävänä on valvoa kirjanpidon ja varainhoidon asianmukaista järjestämistä ja toimitusjohtajan on järjestettävä kirjanpito ja varainhoito asianmukaisesti. Pienten yhtiöiden kirjanpito on usein ulkoistettu tilitoimistolle, jolloin sekä hallitus että toimitusjohtaja jäävät pimentoon kirjanpidon hoidosta, vaikka vastuu lainmukaisuudesta on heillä. Tästä seuraa se, että tilitoimiston toimiessa tietoisesti tai tietämättään lain vastaisesti, seuraukset tulevat aina yhtiön johdon kannettaviksi. (Reinikainen et al. 2005 s. 40 – 41; Siikarla 2006 s. 158.)

7 TILINTARKASTUS

Tässä osassa käsitellään tilintarkastusta informaation lähteenä, sen merkitystä yhtiölle, tilintarkastajan roolia ja valintaa sekä OYL:n ja TTL:n lakimuutosten vaikutusta osakeyhtiön tilintarkastukseen. Tilintarkastuksen toimintakenttään kuuluu erilaisia toimintoja, joista tässä tutkimuksessa käsitellään lähinnä lakisääteistä tilintarkastusta. Lakisääteisellä tilintarkastuksella tarkoitetaan kirjanpidon ja tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastamista hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Lähtökohtaisesti tilintarkastus on laillisuusvalvontaa, mutta käytännössä tilintarkastus sisältää myös muita tehtäviä. (Riistama 2000 s. 65 – 69.)

Tilintarkastuksen synty on ollut lähinnä yhteiskunnan kehittymisen tulosta. Kun yhteiskunnan tuotanto- ja muut toiminnot kehittyivät yhteisöiksi, delegoitiin tehtävien toimeenpano toimivalle johdolle. Omistajilla ei ollut mahdollisuutta välittömästi valvoa johdon toimintaa, joten tarvittiin erityinen tilintarkastusorganisaatio huolehtimaan valvonnasta ja tarkkailusta. Tämän seurauksena on tilintarkastuksen tehtäväksi muodostunut tarkastaa ja varmistaa, että toimeksiannon saaja on antanut toimistaan ja erityisesti vastuullaan olevien toimintojen taloudesta säädetyn tai sovitun informaation. (Riistama 1999 s. 15.)

Tilintarkastajan tulee perehtyä yhtiön tilikauden aikaisiin tapahtumiin ja tilinpäätöksen sisältöön siten, että hän voi muodostaa riittävän kuvan mielipiteen ilmaisemiseksi yhtiön tilinpäätöksestä. Tavoitteena on, että tilintarkastaja pystyy esittämään mielipiteensä siitä, onko tilinpäätökset kaikilta aineellisilta osin laadittu asianmukaisesti. Tilintarkastus toimii yhtiössä informaation välittäjänä ja tämän informaation on oltava todenmukaista, jotta se palvelisi sidosryhmiä mahdollisimman hyvin. Tilintarkastuksen tarkoituksena on varmistaa informaation luotettavuus. (Saarnia 2005 s. 10.)

7.1 Tilintarkastuksen rooli

Tilintarkastuksen perinteinen rooli on ollut osakkeenomistajien edunvalvonnassa, mutta nykyään tilintarkastuksen merkitys myös muille sidosryhmille on kasvamassa. Samoin muuttuu myös tilintarkastajan rooli yhteiskunnallisen intressin valvojana. (Saarnia 2005 s.12.) Alvesalon (2004 s. 17) mukaan tutkimukset osoittavat, että yritysjohto pitää tilintarkastajan roolia myös talousrikostorjunnassa merkittävänä. Tilintarkastus muodostaa olennaisen osan osakeyhtiön oikeussuojajärjestelmää, sillä sen avulla voidaan selvittää, onko yhtiön johto syyllistynyt tekoihin, jotka vaarantavat osakkeenomistajien tai ulkoisten sidosryhmien etuja (af Schultén 2004 s. 146).

Monesti tilintarkastuspalvelujen käyttäjien odotukset poikkeavat käytännössä suoritettavan tilintarkastuksen todellisuudesta. Tällöin puhutaan odotuskuilusta. (Koskinen 1999 s 28.) Tilintarkastajat eivät näe tilintarkastajan roolia samalla tavalla kuin kertomuksen lukijat. Tilintarkastajan odotetaan olevan poliisi, tuomari ja konsultti. Yleistä keskustelua on ollut siitä, pitäisikö tilintarkastajalla olla tavanomaista tarkastustehtävää laajempi velvollisuus tarkastaa esimerkiksi verolakien, ympäristönormien tai muiden yhteiskunnallisten velvoitteiden noudattamista. Tilintarkastajan velvollisuus puuttua laittomuuksiin koskee kuitenkin vain niitä osia, joilla on merkitystä yhtiön johdon vahingonkorvausvastuun kannalta tai rikkovat osakeyhtiölakia. (af Schultén 2004 s.152; Kosonen 2005 s. 214.)

Tilintarkastus yhtiön pakollisena elimenä sijoittuu organisatorisesti yhtiökokouksen ja hallituksen välimaastoon, mutta toimii täysin riippumattomana. Tilintarkastaja ei osallistu yhtiön päätöksentekoon, vaan tilintarkastus yhtiössä toimii ulkoisen valvonnan tavoin. Kyseessä on siis yhtiöoikeudellinen kontrollielin, joka valvoo yhtiön johdon (hallitus, toimitusjohtaja) toimintaa kaikkien sidosryhmien eduksi. (Pulkamo 2003 s. 16 – 17.) Osakkeenomistajien kannalta tilintarkastukseen ei ole välttämättä tarvetta yhti-

össä, jossa osakkeenomistajat osallistuvat yhtiön johtamiseen. Tällöin tilintarkastajan tehtävänä on valvoa, että yhtiössä noudatetaan ensi sijassa velkojien suojaksi säädettyjä vaatimuksia jäljellä olevasta omasta pääomasta ja varojen jaosta. (Airaksinen & Jauhiainen 2000 s. 287.)

7.2 Tilintarkastuspakon poistaminen

Tilintarkastuspakon poistaminen pieniltä yhtiöiltä tuli esiin uutta osakeyhtiölakia valmisteltaessa, mutta koska tilintarkastuslakityöryhmän ehdotusten käsittely oli vielä kesken OYL:n lakiluonnosta annettaessa, noudatettiin voimassa olevan lain linjaa (Oikeusministeriö 2004 s. 4). TTL:n tultua voimaan tilintarkastuspakko poistui yhtiöiltä, joiden kohdalla kahdella peräkkäisellä tilikaudella täyttyy enintään yksi seuraavista rajoista:

- taseen loppusumma yli 100.000 euroa
- liikevaihto yli 200.000 euroa
- työllistää enemmän kuin 3 henkilöä.

TTL:n mukaan tilintarkastaja on valittava, ellei yhteisö voi osoittaa vaatimusten täytyvän. Jos yhtiöjärjestykseen on otettu määräys tilintarkastajan valinnasta, on tätä määräystä noudatettava tai muutettava yhtiöjärjestystä. Tilintarkastaja on kuitenkin aina valittava vaatimuksetkin täyttävään yhtiöön, jos yhtiön toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta (holding-yhtiöt). Vähemmistöosakkeenomistajilla (omistus 1/10) on lisäksi oikeus vaatia tilintarkastajan valintaa. Toisaalta mikään ei estä pienyhtiöiden vapaaehtoista tilintarkastajaa koskevan määräyksen ottamista yhtiöjärjestykseen. (Steiner & Reinikainen 2007 s. 520 – 521.)

Pienyritysten tilintarkastuspakon poistamista tilintarkastuslakityöryhmä on perustellut muun muassa toiminnan vähäisyydellä ja sillä, että tilintarkastuksen kokonaishyöty yhteiskunnalle on vähäistä. Muutoksella ei kuiten-

kaan oleteta olevan vaikutusta HTM/KHT- tilintarkastajien palvelujen kysyntään, sillä noin puolet vapautuksen piiriin kuuluvista yrityksistä käyttää jo nyt vapaaehtoisesti hyväksyttyä tilintarkastajaa. (Kaisanlahti 2003 s. 10.)

Samassa yhteydessä keskusteltiin maallikkotilintarkastajien käytöstä luopumisesta, sillä seurauksella, että maallikkotilintarkastajien käyttö ei enää yhteisöjen tilintarkastuksessa ole mahdollista. Kysymystä tilintarkastuksen pakollisuudesta on käsitelty muun muassa Leppiniemen artikkelissa (2004 s. 12 -13) pohtimalla kenen etuja tilintarkastus palvelee. Mitä enemmän korostetaan muun tahon kuin omistajan etuja, sitä perustellumpaa on ulottaa tilintarkastuspakko edelleen myös pieniin yhtiöihin. Maallikkotilintarkastajista luopumista perustellaan lähinnä ammattitaidon ja säännösten vähäisellä tuntemuksella. Auktorisoiduilla tilintarkastajilla on parempi ymmärrys hyvän tilintarkastustavan sisällöstä. Käyttämällä hyväksyttyä tilintarkastajaa pienyhtiön osakkeenomistajat voivat kompensoida niitä puutteita, joita lainsäädännön tuntemuksen puute saattaa aiheuttaa. Tästä aiheutuvat kustannukset voidaan pienyhtiöissä laskea riskienhallintakustannuksiksi, kun toiminta on varmasti lain mukaista eikä tiedon puutteesta tapahtuvia laiminlyöntejä tai virheitä pääse muodostumaan.

7.3 Tilintarkastaja osakeyhtiössä

7.3.1. Tilintarkastajan valinta

Yleissäännökset tilintarkastajasta ja tilintarkastuksesta sisältyvät tilintarkastuslakiin ja osakeyhtiölaki sisältää säännökset vain tilintarkastajan valinnasta sekä erityistilanteista, joissa edellytetään tilintarkastajan lausuntoa. OYL 7:2 §:n mukaan jokaisessa osakeyhtiössä on oltava vähintään yksi yhtiökokouksen valitsema tilintarkastaja. Aiemmin yhtiöjärjestykseen oli merkittävä tilintarkastajien lukumäärä, mutta OYL:n mukaan yhtiöjärjes-

tys voidaan laatia suppeana, jolloin noudatetaan olettamasäännöstä vähintään yhdestä tilintarkastajasta. (Airaksinen et al. 2007 A s. 409 - 410.)

TTL:n mukaan tilintarkastusvelvollisuus on yhteisöillä ja säätiöillä. Osakeyhtiölle riittää yksi tilintarkastaja, ellei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin. Jos tilintarkastajaksi ei valita KHT- tai HTM- yhteisöä, on valittava myös varatilintarkastaja. Osakkeenomistajat yhtiökokouksen muodossa valitsevat tilintarkastajan, jonka tehtävänä on tilikausittain tarkastaa yhtiön kirjanpito, tilinpäätös ja johdon toiminta tilikauden aikana. Tilintarkastajan valinta voidaan tehdä myös ylimääräisessä yhtiökokouksessa. Jos yhtiöön valitaan enemmän kuin yksi tilintarkastaja, yhtiökokouksen on valittava vähintään yksi heistä ja muiden valintaoikeus voidaan antaa yhtiöjärjestyksen määräyksellä kelle tahansa, lukuun ottamatta hallituksen jäseniä, toimitusjohtajaa tai muita tilintarkastajia. Tilintarkastaja on selontekovelvollinen yhtiökokoukselle. Tilintarkastaja valitaan yksityisessä osakeyhtiössä toistaiseksi, ellei yhtiöjärjestyksessä oli määritelty tilintarkastajan toimikautta. (af Schultén 2004 s. 155; Airaksinen et al. 2001 s. 131; Airaksinen et al. 2007 s. 410 – 412.)

Jos tilintarkastajaksi valitaan KHT- tai HTM-yhteisö, yhteisön on ilmoitettava yhtiölle, kenellä on päävastuu tilintarkastuksesta. Päävastuullisella tilintarkastajalla on oltava vähintään sama kelpoisuus kuin yhtiön tilintarkastajalla. Ilmoitus päävastuussa olevan henkilön nimeämisestä annetaan yhtiön hallitukselle, joka tekee tästä merkinnän pöytäkirjaan. Lähtökohtaisesti tilintarkastusyhteisö voi oma-aloitteisesti vaihtaa päävastuullista tarkastajaa. Päävastuullisen tarkastajan ei tarvitse henkilökohtaisesti suorittaa tilintarkastustehtäviä, vaan tilintarkastusyhteisön asiana on päättää tarkastustyön organisoimisesta. Päävastuullisen on kuitenkin allekirjoitettava tilintarkastuskertomus ja muut lakisääteiset lausunnot ja raportit. Hän vastaa myös tilintarkastusyhteisön rinnalla tilintarkastuksessa aiheutetun vahingon korvaamisesta. Päävastuullisella tilintarkastajalla on oikeus ja velvolli-

suus olla läsnä tarkastettavan yhtiön kokouksissa. (af Schultén 2004 s. 154; Airaksinen et al. 2001 s. 132.)

7.3.2 Tilintarkastajan kelpoisuus

Koska tilintarkastustehtävään liittyy taloudellinen vastuu, yleisen kelpoisuusvaatimuksen mukaan konkurssi, liiketoimintakielto, alaikäisyys ja muu vajaavaltaisuus estävät valinnan tilintarkastajaksi. Tilintarkastajan kansalaisuudella ei ole merkitystä, mutta vähintään yhdellä yhtiön tarkastajista tulee olla kotipaikka Euroopan talousalueella. Vähintään yhden tilintarkastajan asuin- tai kotipaikan on oltava Euroopan talousalueella. Vaatimusten on täytyttävä koko tehtävän hoitamisajan. (Koski & Sillanpää 2008A)

Koska TTL ei mahdollista enää maallikkotilintarkastajien käyttöä osakeyhtiöissä, on tilintarkastajan oltava hyväksytty (HTM tai KHT) luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyhteisö. Tilintarkastajalla tulee olla riittävä ammattitaito tehtävän hoitamiseen sekä henkilökohtainen asenne, joka perustuu rehellisyyden ja objektiivisuuden noudattamiseen tilintarkastustyössä. Vaikka tilintarkastajilta vaaditaan tiettyjä ominaisuuksia, joihin kuuluu hyvän ammattitaidon ohella luotettavuus ja korkea moraali, ei tilintarkastajilta voi edellyttää mitään erityisen poikkeavia ominaisuuksia. Siksi tarvitaan tilintarkastajien ammattikunnan säännöksiä ja ohjeita. (Koski & Sillanpää 2008A; Riistama 1999 s. 31 ja 37.)

Tilintarkastajan kelpoisuuden menettänyt ei saa enää jatkaa tehtävässä. Kelpoisuuden menetyksestä on ilmoitettava yhtiön hallitukselle. Tilintarkastaja voi erota kesken toimikauden ja erosta on ilmoitettava hallitukselle. Myös kanssatilintarkastajia on syytä informoida asiasta. Mikäli tilintarkastajan on nimennyt yhtiön ulkopuolinen taho, on myös tälle taholle syytä ilmoittaa eroamisesta. Ero tulee voimaan, kun siitä on ilmoitettu yhtiölle. Kesken toimikautta eroavan tilintarkastajan on yleensä annettava toiminnastaan selvitys eroon saakka. (Airaksinen et al. 2001 s. 136.)

7.3.3 Tarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys

Tilintarkastajalla on oltava edellytykset riippumattoman tilintarkastuksen toimittamiseksi. Riippumattomuus merkitsee täydellistä riippumattomuutta tarkastettavasta yhtiöstä ja sen jäsenistä. Tilintarkastaja ei saa olla alistus- tai käskyvaltasuhteessa yhtiöön eikä myöskään olla sukulaisuussuhteessa niihin, joiden toimia hän tarkastaa. Jos edellytykset puuttuvat, tilintarkastajan on kieltäydyttävä vastaanottamasta tehtävää tai luovuttava siitä. Yleissäännön mukaan tilintarkastajan tulee olla vapaa lausumaan käsityksensä kustakin tehtävästä ulkopuolisista tekijöistä riippumatta. Riippumattomuus on edellytys sille, että tilintarkastaja kykenee suorittamaan tehtävänsä. Tilintarkastajalla tulee olla vapaus valita tarkastuskohteensa, tarkastuksen laajuuden ja tarkastusmenetelmä. Mikäli tilintarkastaja ei voi itsenäisesti suunnitella tarkastustoimenpiteitä, katsotaan riippumattomuuden olevan uhattuna. Tilintarkastustyö ei myöskään saa olla riippuvainen tarkastuksen lopputuloksesta (Riistama 1999 s. 31; Airaksinen et al. 2001 s. 134.)

Tilintarkastajan esteellisyys määrittyy lähinnä riippumattomuuden peilikuvana. Henkilö, joka on riippuvuussuhteessa yhtiöön, ei yleensä ristiriitatilanteessa pysty pitämään puoliaan eikä siten vaalimaan osakkeenomistajien ja muiden tilintarkastukseen luottavien etuja. Esteellisyys on otettava huomioon sekä tilintarkastajan vaalin aikana että sen jälkeen. Jos esteetön tilintarkastaja myöhemmin toimikauden aikana tulee esteelliseksi, hänen tulee välittömästi erota toimestaan. Esteellisyyden valvonta kuuluu ensisijaisesti tilintarkastajalle itselleen, mutta myös valinnan tehneelle taholle. (af Schultén 2004 s. 182 - 183.)

7.3.4 Tarkastajan toimisuhde ja toimikausi

Tilintarkastaja on toimeksiantosuhteessa yhtiöön ja toimii yhtiön toimintaa tarkastavana ja valvovana toimielimenä. Toimielinluonnetta ilmentää muun muassa tilintarkastajan oikeus vaatia ylimääräisen yhtiökokouksen koolle

kutsumista. Toimeksiantajana ovat yhtiön osakkeenomistajat. Jo riippumattomuusvaatimuksesta seuraa, että kyse ei ole työsuhteesta. Tilintarkastajalla on oikeus palkkioon toimeksiantoa koskevien yleisten periaatteiden mukaan. Palkkion määräämisessä voidaan ottaa huomioon vain tilintarkastajalta edellytettävät tiedot, kokemus sekä tehtävän luonne ja laajuus. Tilintarkastaja ei saa hyväksyä muuta palkkiota eikä veloittaa palkkiota, joka riippuu työn tuloksesta. Mikäli tilintarkastaja eroaa tai erotetaan kesken toimikauden, eron tai erottamisen syy voi vaikuttaa sopimussuhteen päättymisen seurauksiin kuten yhtiölle tai tilintarkastajalle mahdollisesti aiheutuvan vahingon korvaamiseen. Tilintarkastajalla on rajaton tiedonanto-oikeus ja -velvollisuus suhteessa yhtiön johtoon, kanssatilintarkastajaan ja erityisen tarkastuksen tekijään. Ilman johdon lupaa tilintarkastaja ei saa antaa tietoja yksittäiselle osakkaalle, velkojalle, rahoittajalle tai muulle vastaavalle taholle. (Airaksinen et al. 2001 s. 135.)

VOYL:n mukaan tilintarkastajan toimikausi tuli määrätä yhtiöjärjestyksessä, mutta OYL lähtee siitä olettamuksesta, että yksityisessä yhtiössä tilintarkastaja valitaan toistaiseksi. Yhtiöjärjestyksen määräyksellä voidaan asettaa rajoituksia toimikaudelle. Tällöin toimikausi olla myös määräaikainen ja se voi olla eripituinen eri tilintarkastajilla. Tilikaudeksi valitun tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa myös tilikauden jälkeiset seikat, jotka on otettava huomioon tilinpäätöksessä. (Airaksinen et a. 2007 s. 412.)

Tilintarkastaja voi erota milloin tahansa ilmoittamalla siitä yhtiölle. Tilintarkastajan nimeämä taho voi milloin tahansa vaihtaa tilintarkastajaa. VOYL:n mukaan hallitus ei voinut erottaa tilintarkastajaa, vaan sen oli kutsuttava yhtiökokouksen käsittelemään asiaa. OYL:n mukaan erottamisoikeus on sillä taholla, joka on suorittanut valinnan. Jos tilintarkastaja erotetaan kesken toimikauden, on erottamiselle oltava perusteltu syy. Syyksi ei riitä tällöin näkemysero esimerkiksi kirjanpitokäsittelyssä. Yhtiöllä on erottamistilanteessa velvollisuus antaa selvitys erottamisen syystä KILA:lle. Erottamisen syy vaikuttaa tehtävän päättymisen seurauksiin. Hallituksen

on huolehdittava siitä, että kesken toimikauden avoimeksi jäänyt tilintarkastajan paikka täytetään jäljellä olevaksi toimikaudeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että hallituksen on kutsuttava koolle yhtiökokous valitsemaan uusi tilintarkastaja tai ilmoitettava asiasta yhtiön ulkopuoliselle taholle, jolle valintaoikeus kuuluu. Tilintarkastajan tulee antaa seuraajakseen valitulle ne tiedot, jotka ovat tarpeen takamaan tilintarkastuksen jatkuvuuden. (HE 194/2006 s. 35 – 36; Airaksinen et al. 2001 s. 136.)

7.4 Tilintarkastuksen kulku osakeyhtiössä

Osakeyhtiössä on suoritettava tilintarkastus vuosittain. Hallituksen ja toimitusjohtajan laatima ja allekirjoittama tilinpäätös on laadittava neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Tilinpäätös on annettava tilintarkastajalle viimeistään kuukautta ennen varsinaista yhtiökokousta. Tilikaudelta tehtävä lakisääteinen tilintarkastukseen sisältää tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. Tilintarkastajalle on varattava tilaisuus tilintarkastuksen suorittamiseen ja hallituksen tulee antaa tilintarkastajan pyytämät tiedot ja apunsa tarkastukseen. Tilintarkastaja itse määrittelee, missä laajuudessa hän toimittaa tilintarkastuksen ja mitä tietoja tai apua hän tarvitsee. (af Schultén 2004 s. 143; Airaksinen et al. 2001 s. 130.)

Viimeistään kaksi viikkoa ennen varsinaista yhtiökokousta tilintarkastajan on annettava tarkastuksen tuloksista kirjallinen tilintarkastuskertomus hallitukselle. Tilintarkastajan on myös kirjoitettava tilinpäätökseen maininta tilintarkastuksesta (tilinpäätösmerkintä). Tilintarkastaja voi lisäksi esittää yhtiön johdolle kirjallisia huomautuksia sellaisista seikoista, joita ei esitetä julkisessa kertomuksessa (tilintarkastuspöytäkirja). Tilintarkastaja voi esittää yhtiökokouksessa myös muita tilintarkastushavaintoja salassapitovelvollisuutensa rajoissa. Tilintarkastajan on vaadittaessa annettava yhtiökokoukselle kaikki yhtiötä koskevat tiedot, jos siitä ei aiheudu olennaista haittaa yhtiölle. (Airaksinen et al. 2001 s. 130.)

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on tilintarkastuksen tehtyään tehtävä siitä merkintä tilinpäätökseen. Merkinnässä tulee viitata tilintarkastuskertomukseen. VTTL:n mukaan tilinpäätösmerkinnässä tuli ottaa kantaa siihen, oliko tilinpäätös laadittu hyvän kirjanpitotavan mukaisesti. TTL:n esitöissä kuitenkin katsottiin, että tämä käy ilmi annettavasta tarkastuskertomuksesta. Tilinpäätösmerkinnän tarkoituksena on todentaa tilintarkastuksen suorittaminen, sen kohdentuminen juuri kyseessä olevaan tilinpäätökseen ja ilmaista tilintarkastuskertomuksen antaminen. (HE 194/2006 s. 37; Koskinen 1999 s. 37.)

Tilintarkastajan laatimista dokumenteista tilintarkastuskertomus on tärkein. Varsinainen yhtiökokous ei voi pätevästi päättää tilinpäätöksen vahvistamisesta, voitonjaosta tai vastuuvapauden myöntämisestä, ellei tilintarkastuskertomusta ole laadittu. Osakeyhtiössä tilintarkastuskertomus on julkinen, koska yhtiön tulee toimittaa jäljennys tilintarkastuskertomuksesta rekisteröitäväksi yhdessä tilinpäätöksen kanssa. Tilintarkastuskertomus koskee aina vain yhtä tilikautta. Sen on oltava kirjallinen ja tilintarkastajien allekirjoittama. Kertomuksessa on yksilöitävä tarkastuksen kohde ja se tulee laatia hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Koska kertomuksen kohderyhmänä ovat yhtiön kaikki sidosryhmät, on kertomuksessa annettava totuudenmukainen, riittävä ja selkeä kuva paitsi tarkastuksesta, myös sen perusteella syntyneistä johtopäätöksistä. Tilintarkastuskertomuksessa on annettava yhtiön johdolle huomautus, jos tämä on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus. Muistutus on annettava myös, jos johto on rikkonut osakeyhtiölakia, yhtiöjärjestystä tai ylemmän toimielimen päätöstä. (Koskinen 1999 s. 26; Airaksinen et al. 2001 s. 129; af Schultén 2004 s. 211; Koski & Sillanpää 2008B s. 3.)

Tilintarkastuskertomuksen julkisuus rajoittaa siihen tulevia merkintöjä, joten tilintarkastajalla on oltava myös työkalu, jolla muut huomiot tuodaan yhtiön johdon tietoon. Tilintarkastuspöytäkirjassa tilintarkastaja voi osoittaa osakeyhtiön hallitukselle tai toimitusjohtajalle huomautuksia sellaisista seikoista, joita ei esitetä julkisessa tilintarkastuskertomuksessa. Tarkoitukse-

na on antaa luottamuksellisesti tietoa yhtiön johdolle sellaisista asioista, jotka ovat tulleet esiin tarkastuksen aikana, mutta eivät anna aiheitta tehdä merkintää tilintarkastuskertomukseen. Pöytäkirja tulee antaa sille, jonka tehtävänä on huolehtia yhtiön hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Osakeyhtiölain mukaisesti nämä tehtävät kuuluvat osakeyhtiön hallitukselle. Muita raportteja ovat muun muassa muistiot, väliraportit ja yhteenvetoraportit. Näiden laatimisesta ei ole erityisiä säännöksiä, mutta niitä laatiessa on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa. Muulla raportoinnilla voi olla tilintarkastajan vastuuta rajaava vaikutus (Koskinen 1999 s. 37 - 38.)

Pienyhtiöissä raportointi Satopään (2003 s. 35 - 37) mukaan keskittyy lähinnä tilintarkastuskertomukseen, muiden raporttien ollessa sivuosassa. Tilintarkastuspöytäkirjan laadinta on epätavallista ja tätä useammin esiintyy vapaamuotoisia huomautuskirjeitä tai muistioita. Lisäksi raportoinnissa mukana on usein myös vapaamuotoinen, dokumentoimaton keskustelu tilintarkastajan ja yhtiön omistajien välillä.

7.5 Tilintarkastus ja maksukyvyn arviointi

Osakeyhtiölakiuudistuksessa voitonjakoedellytykset muuttuivat niin, että varojen jako ei ole sallittua, jos yhtiö on maksukyvytön tai voitonjaon seurauksena on maksukyvyttömyys. Perinteiseen tilinpäätösaineistoon ei välttämättä sisälly sellaista aineistoa, joka todentaisi maksukyvyn. Tilintarkastajan tulisi kyetä tarkastamaan ja toteamaan, ettei hän ole havainnut estettä varojenjaolle tai tulisi raportoida, jos esitetyn varojenjaon perusteella yhtiötä uhkaisi maksukyvyttömyys. (Blummé 2003 s. 15.)

Käytännössä tämä tarkoittaa aiemman tasetestin rinnalle myös maksukykyisyystestiä. Tilintarkastajan suorittama maksukyvyn arviointi perustuu ensi sijassa tilikauden tilinpäätöksestä saataviin tietoihin, joten yhtiön taloudellisen tilanteen olennainen huonontuminen tilikauden päättymisen

jälkeen edellyttää tilintarkastajan arvioimaan yhtiön maksukykyä uudelleen. Tämä vaatimus ei kuitenkaan ole merkinnyt suurta muutosta nykyiseen tilanteeseen, sillä jo aiemmin tilintarkastajalle on asetettu vaatimuksia seurata yhtiön taloudellista tilannetta myös tilikauden päättymisen jälkeen. (Mähönen 2003 s. 29.)

Maksukyvyttömyyden käsitettä ei ole OYL:n esitöissä määritelty ja siksi erityisesti tilintarkastusalalla asia koetaan vaikeaselkoiseksi ja haastavaksi. Se, mitä maksukyvyttömyyden käsite tulee pitämään sisällään, rakentuu tulevan oikeuskäytännön varaan. Tämä on omiaan aiheuttamaan epävarmuutta varojenjakotilanteissa. Osakeyhtiön varojenjakoa käsitellään tarkemmin tämän tutkielman luvussa 9. (Kaarenoja & Suontausta 2007 s. 241.)

7.6 Pienen yhtiön tilintarkastuksen erityispiirteet

Pienessä yhtiössä tilintarkastuksen merkitys kasvaa. Tilintarkastaja nähdään yleensä myös neuvonantajana ja monesti tilintarkastaja on se auktoriteetti, johon pienyhtiön johto ja osakkeenomistajat luottavat. Pienen yhtiön tilintarkastus painottuu aineistotarkastukseen, sillä näissä yhtiöissä ei pystytä toteuttamaan riittävää työnjakoa taloushallinnossa eikä tilintarkastaja voi luottaa hyvin järjestettyyn sisäiseen valvontaan. Tilintarkastuksen painotus on pienessä yhtiössä lähinnä velkojien suojassa, sillä johto harvoin on täysin eriytynyt osakkeenomistajista. (Satopää 2003 s. 35 – 37; Riistama 1999 s. 49.)

Tilintarkastajan tulee huomioida tilintarkastussuunnitelmassaan ja tarkastusohjelmassaan pienen yhtiön erityispiirteet. Pienessä yhtiössä omistus ja johto ovat samojen henkilöiden käsissä, juokseva kirjanpito on ulkoistettu tilitoimistolle, hallinnolliset käytännöt ovat minimaalisia eikä sisäisiä kontrolleja juuri ole. Tästä johtuen tilintarkastajan on kiinnitettävä erityistä

huomiota sisäisten kontrollien puutteiden aiheuttamiin riskeihin ja usein on tarpeen myös suorittaa analyyttistä tarkastusta. Tilintarkastajan ja omistajajohtajan välisissä keskusteluissa keskeisiä asioita ovat verotus- ja voitonjakokysymykset. Verosuunnittelussa pienyhtiön lähimmät konsultit ovat tilitoimisto ja tilintarkastaja. (Koskela 2005 s. 21- 23.)

Tilintarkastus pienyhtiössä nähdään myös neuvontapalveluna, sillä yrittäjällä on harvoin mahdollisuutta keskustella yrityksen asioista luottamuksellisesti ulkopuolisen asiantuntijan kanssa. Tämä vuorovaikutus on hyödyksi myös tilintarkastajalle, sillä intensiiviset keskustelut lisäävät tarkastajan tietämystä yrityksestä ja parantavat tarkastustoiminnan mahdollisuuksia. Neuvontapalvelun arvona nähdään tällöin luottamus ja yrityksen toiminnan aiempi tuntemus. Samalla yrityksen rajallisia resursseja voidaan täydentää erityisasiantuntemuksella. (Saarinen 2002 s. 34.)

7.7 Tilintarkastus case-yhtiöissä

Tilintarkastuspakon poistuminen ei kokorajoista johtuen koske A Oy:tä, jolla kokorajat ylittyvät taseen loppusumman ja henkilöstön määrän osalta, tosin melko niukasti, mutta ylittyvät kuitenkin. B Oy:llä olisi koon puolesta mahdollisuus jättää tilintarkastaja valitsematta. Molemmilla yhtiöillä on kuitenkin yhtiöjärjestyksessä määräys tilintarkastajan valinnasta. Jos B Oy:ssä haluttaisiin luopua tilintarkastajan käytöstä, vaatisi se yhtiöjärjestyksen muuttamista. Luopuminen ei ole järkevää siinä mielessä, että käynnissä olevalla toisella tilikaudella on nähtävissä selvää kasvua ja oletuksena on, että vähintään kaksi rajoista ylittyy ennen tilikauden loppua. Molemmissa yhtiöissä on haluttu varmistaa toiminnan lainmukaisuus perustamisesta lähtien sillä, että yhtiöön tilintarkastajaksi on valittu HTM-tilintarkastaja. Näin ollen tilintarkastuslain muuttaminen niin, että maallikkotilintarkastajat poistuvat, ei vaikuta yhtiöiden tilintarkastukseen.

8 OMA PÄÄOMA, TILINPÄÄTÖS JA TOIMINTAKERTOMUS

8.1 Oma pääoma

Yhtiöön sijoitetut varat ryhmitellään taseeseen niiden ehtojen perusteella, joilla ne on yhtiöön sijoitettu. Tässä tutkielmassa ei käsitellä vieraan pääoman ehdoin yhtiöön sijoitettuja varoja, vaan ainoastaan niitä varoja, jotka muodostavat yhtiön oman pääoman. Oman pääoman jaottelussa huomio kiinnitetään pääoman pysyvyyden periaatteeseen. Kyseisen periaatteen pohjalta oma pääoma jakautuu sidottuun ja vapaaseen pääomaan sen perusteella, voidaanko varoja palauttaa toiminnan aikana ilman velkojainsuoja-menettelyä. Oman pääoman tunnusmerkkeinä vieraaseen pääomaan verrattuna voidaan pitää sijoituksen vakuudettomuutta, viimesijaisuutta ja edellä mainittua sidotun pääoman pysyvyyttä. Vieras pääoma sen sijaan perustuu yleensä sopimukseen ja on sijoitettu määrätyksi ajaksi. Lisäksi vieraalla pääomalla on parempi maksunsaantiasema. (Airaksinen et al. 2001 s. 141; Mähönen & Villa 2006 s. 179 – 180.)

8.1.1 Oman pääoman lajit

OYL:n mukaan sidottua pääomaa ovat osakepääoma, KPL:n mukainen arvonkorotusrahasto, käyvän arvon rahasto sekä uudelleenarvostusrahasto. Tutkielman rajauksista johtuen tässä yhteydessä ei käsitellä käyvän arvon rahastoa eikä uudelleenarvostusrahastoa. VOYL:n mukaiset ylikurssi- ja vararahastot poistuivat, koska nimellisarvottoman pääomajärjestelmän myötä osakepääomaa voidaan korottaa antamatta osakkeita ja osakkeita vastaavasti antaa lisäämättä pääomaa. Nimensä mukaisesti sidottua pääomaa ei voida palauttaa osakkeenomistajalle muutoin kuin yhtiön purkutilanteessa ja silloinkin vasta sen jälkeen, kun yhtiön velkojat ovat saaneet täyden katteen sijoittamilleen varoille. (Siikarla 2006 s. 177; Immonen & Nuolimaa 2007 s. 168.)

OYL:ssa ei erikseen luetella vapaan oman pääoman eriä, vaan ero ilmaistaan niin, että vapaata omaa pääomaa kaikki rahastot, jotka eivät kuulu sidottuun pääomaan sekä tilikauden ja edellisten tilikausien voitto. Ainoa OYL:n mainitsema rahasto on sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto, nk. SVOP-rahasto, jota käsitellään seuraavassa osassa. Muita rahastoja voidaan yhtiöön perustaa vapaaehtoisesti yhtiöjärjestyksen määräyksellä tai yhtiökokouksen päätöksellä. Nämä rahastot ovat vapaata pääomaa, ellei niistä erikseen yhtiöjärjestyksessä tehdä sidottua pääomaa. Tällöin niistä voidaan jakaa varoja vain velkojainsuojamenettelyn jälkeen. Uudistuksen tavoitteena oli oman pääoman parempi läpinäkyvyys siten, että kertyneet voittovarat ja yhtiöön sijoitetut varat näkyvät erillisinä erinä. VOYL:n aikana ei voittovarojen tilin saldo kertonut todellista tilannetta yhtiön voitollisuudesta. (HE 109/2005 s. 23.)

8.1.2 Sijoitetun oman pääoman rahasto

Suurin omaan pääoman vaikuttanut uudistus oli sijoitetun vapaan oman pääoman rahaston (SVOP-rahaston) käyttöönotto. SVOP-rahasto yksinkertaistaa yhtiöön sijoitettavien varojen käsittelyä. Rahastoon voi varoja sijoittaa periaatteessa kuka tahansa, vaikka olettama on se, että rahasto on osakkeenomistajien sijoituksia varten. (Villa 2007 s. 22.) Varojenjakotilanteissa rahaston alentaminen rinnastetaan voitonjakoon, mutta sen alentamisesta on yhtiökokouksen tehtävä päätös. Sijoitukset SVOP-rahastoon voidaan tehdä vastikkeellisesti tai vastikkeetta. Osakkeiden antamistilanteissa saadut varat voidaan osittain tai kokonaan merkitä SVOP-rahastoon, riippuen siitä miten osakeantipäätöksellä määrätään. (HE 109/2005 s. 23.)

Uudistus vaikutti erityisesti pienten osakeyhtiöiden rahoitukseen, sillä jatkossa pääomaa voidaan sijoittaa tarvittaessa suoraan sijoitetun vapaan oman pääoman rahastoon ilman osakeantimenettelyä. Tätä pääomaa voidaan käyttää vapaasti voitonjakoon eli se voidaan jakaa takaisin osakkeenomistajille ilman osakepääoman alentamista. Aiemmin laki tarjosi si-

joitusmahdollisuuksiksi osakepääoman korotuksen osakeannilla, pääomalainan tai vieraan pääoman ehtoisen rahoituksen. Näistä vaihtoehdoista osakeanti vaatii paljon byrokratiaa ja pääomalaina taas on ehdoiltaan melko ankara. Vieraalle pääomalle on maksettava yleensä korkoa ja se vääristää taseen rakennetta ja heikentää omavaraisuutta. Sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto tarjoaa mahdollisuuden taseen oman pääoman vahvistamisen nopeasti, ilman erikoistoimenpiteitä. Pienillä yhtiöillä on usein tarve saada lisäsijoituksia osakkeenomistajilta, varsinkin, jos toiminta on kausiluonteista ja juuri sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto tarjoaa tällaiseen mahdollisuuden.

8.2 Tilinpäätös

Osakeyhtiön tilinpäätöstä säätelevät sekä kirjanpitolaki että osakeyhtiölaki. Osakeyhtiön hallituksen ja toimitusjohtajan on laadittava jokaiselta tilikaudelta tilinpäätös, joka sisältää taseen, tuloslaskelman ja niiden liitetiedot sekä toimintakertomuksen. Tilinpäätöksessä on annettava oikeat ja riittävät tiedot (true and fair view) yhtiön toiminnan tuloksesta tilikauden aikana ja taloudellisesta asemasta tilikauden lopussa Osakeyhtiön tilivuosittain laatima kirjanpito- ja osakeyhtiölain mukainen tilinpäätös on eräs merkittävimmistä informaatiolähteistä, jonka avulla sidosryhmät voivat arvioida yhtiön menestymistä ja taloudellista asemaa. (Airaksinen & Jauhiainen 2000 s. 285; Koskinen 1999 s. 13.)

Koska osakeyhtiön omistajat eivät lain mukaan vastaa yhtiön sitoumuksista, on tärkeää, että yhtiön eri sidosryhmät saavat yhtiön toiminnan tuloksesta, varoista ja veloista oikeaa tietoa. Osakeyhtiölain säännösten toimivuus riippuu suurelta osin tilinpäätössääntelyn tasosta ja tilinpäätöksen luotettavuudesta. Eri sidosryhmien tarpeet ja vaatimukset yhtiötä ja sen antamaa tilinpäätösinformaatiota kohtaan ovat erilaiset (Airaksinen & Jauhiainen 2000 s. 285; Koskinen 1999 s. 13.)

Osakeyhtiölain tilinpäätöstä koskevien säännösten osalta osakeyhtiölaki on erityislaki. Tämä tarkoittaa sitä, että ristiriitatilanteissa yleislakien (esimerkiksi kirjanpitolaki) sijasta on noudatettava osakeyhtiölain säännöksiä. Osakeyhtiön tilinpäätökseen sovelletaan kirjanpitolakia niiltä osin, joita ei ole säännelty OYL:ssa. Tästä seuraa se, että kirjanpitolain vastaisesti laadittu tilinpäätös on myös osakeyhtiölain vastainen. (HE 109/2005 s. 94.)

8.2.1 Tilinpäätösasiakirjat

Aiemmin tilinpäätös sisälsi myös toimintakertomuksen, mutta koska kirjanpitolakiuudistus erotti toimintakertomuksen omaksi asiakirjakseen, myös OYL:ssa noudatettiin samaa jaottelua. OYL:n mukaan tilinpäätösasiakirjoja ovat tuloslaskelma, tase, näiden liitetiedot sekä tilintarkastuskertomusta. (HE 109/2005 s. 94; af Schultén 2004 s. 254.) Jotta asiakirjat voitaisiin lukea kuuluvan tilinpäätökseen, on niiden muodostettava yhtenäinen ja selkeä kokonaisuus. Tilinpäätös ja toimintakertomus sekä luettelo kirjanpitokirjoista ja tositteiden lajeista samoin kuin tieto niiden säilytystavoista on kirjoitettava sidottuun tai välittömästi tilinpäätöksen valmistumisen jälkeen sidottavaan tasekirjaan. Tasekirjan sivut tai aukeamat on numeroitava. Tämän tarkoituksena on varmistaa, ettei tasekirjan tietoja pystytä jälkeenpäin muuttamaan. Tasekirjan säilytysaika on kymmenen vuotta. (Osakeyhtiön tilinpäätösmalli 2005 s. 19.)

8.2.2 Tilinpäätöksen laatiminen

OYL:n mukaan tilinpäätös on laadittava hyvän kirjanpitotavan mukaisesti ja noudattamalla kirjanpitolain ja osakeyhtiölain säännöksiä, määräajan laatimiselle asettaa kirjanpitolaki. Tilinpäätös on laadittava neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Sama säännös koskee myös toimintakertomusta. Tilinpäätöksessä on lisäksi esitettävä vertailutiedot edelliseltä tilikaudelta tuloslaskelman ja taseen osalta. Tilinpäätöksen laatiminen ja sen esittäminen yhtiökokoukselle on hallituksen tehtävä. Toimitus-

johtajan on esitettävä hallitukselle ehdotus tilinpäätökseksi ja päätöksen lopullisesta sisällöstä tekee hallitus. Tilinpäätös katsotaan laadituksi silloin kun se on hallituksen ja toimitusjohtajan allekirjoittama. Yhtiökokous vahvistaa tilinpäätöksen kokonaisuutena hallituksen esityksen perusteella. (Kyläkallio et al. 2000 s. 822; HE 109/2005 s. 97; Hannula 2003 s. 143.)

Sekä tilinpäätöksen että toimintakertomuksen laatimisperiaatteisiin lisättiin KPL:n uudistuksen myötä sisältöpainotteisuuden periaate, jonka mukaan huomio tulee kiinnittää liiketapahtuman tosiasialliseen sisältöön eikä yksinomaan niiden oikeudelliseen muotoon (Hölttä 2005 s. 23). Muita tilinpäätöksen laatimista koskevia periaatteita ovat oletus toiminnan jatkuvuudesta, laatimisperiaatteiden jatkuvuus, tuloksesta riippumaton varovaisuus, tasejatkuvuus, suoriteperusteisuus ja erillisarvostus (Koskinen 1999 s. 52.)

Yhtiön on ilmoitettava tilinpäätösasiakirjat rekisteröitäväksi kaupparekisteriin kahden kuukauden kuluessa siitä yhtiökokouksesta, jossa tilinpäätös ja toimintakertomus on vahvistettu (Kyläkallio et al. 2000 s. 853). Pienillä osakeyhtiöillä on yhtäläinen velvollisuus rekisteröidä tilinpäätöksensä, vaikka valitettavan usea yhtiö on jättänyt velvollisuuden suorittamatta. OYL:n mukaan rekisteriviranomainen voi sakon uhalla velvoittaa toimitusjohtajan tai hallituksen jäsenen rekisteröimään tilinpäätöksen määräajassa. Jos uhkasakosta huolimatta asianomaiset eivät ilmoita tilinpäätösasiakirjoja rekisteröitäviksi, voidaan yhtiö määrätä poistettavaksi rekisteristä tai asettaa se selvitystilaan. Patentti- ja rekisterihallitus on ilmoittanut poistavansa rekisteristä yhtiöt, joilta ei ole saatu ilmoitusta tilinpäätöksestä ja joiden selvitystilaan määräämiseen ei ole edellytyksiä (Patentti- ja rekisterihallitus, 2006).

8.2.3 Tuloslaskelma ja tase

Tuloslaskelma kertoo yrityksen tuloksen muodostumisen tarkastelukaudelta. Tilinpäätösinformaation kannalta tuloslaskelman oikeellisuutta voidaan pitää jopa tärkeämpänä kuin taseen oikeellisuutta, koska tuloslaskelman avulla voidaan tehdä päätelmiä yhtiön toiminnan kehittymissuunnasta. Kahdenkertaisesta kirjanpidosta johtuen tuloslaskelman ja taseen oikeellisuuden välillä on molemminpuolinen riippuvuussuhde. Keskeisimmät ja käytetyimmät tuloslaskelman luvut ovat (Koskinen 1999 s. 203; Reinikainen et al. 2005 s 95):

- liikevaihto
- liikevoitto
- voitto ennen satunnaisia eriä, tilinpäätössiirtoja ja veroja sekä
- tilikauden tulos.

Koska tuloslaskelmakaavoina käytetään KPA:n virallisia kaavoja, joko kululaji- tai toimintokohtaista kaavaa, saadaan yhtiön tuloksenmuodostuminen yhteismitalliseksi muiden saman toimialan yhtiöiden kanssa. Tätä voidaan hyödyntää, paitsi yhtiön sisällä, myös sen sidosryhmien keskuudessa vertailutietoina.

Tase tarjoaa kuvan yrityksen taloudellisesta tilasta tilinpäätöshetkellä. Taseen staattisesta luonteesta johtuen sen antama kuva on hyvinkin epämääräinen ja kertoo lähinnä keskiarvoisesti taloudellisesta tilasta. Taseessa tapahtuneet muutokset kertovat varallisuuden muutoksista, mutta se ei silti aina kerro omaisuuserien todellisia arvoja. Tasetta koskevat osakeyhtiölain määräykset koskevat pääasiassa oman pääoman eriä, joita käsiteltiin jo aiemmin. (Reinikainen et al. 2005 s. 98.)

8.2.2 Tilinpäätöksen liitetiedot

Tuloslaskelman ja taseen liitteenä ilmoitettavat tiedot ovat osa tilinpäätöstä ja niiden tarkoituksena on täydentää tuloslaskelmassa ja taseessa annettavaa informaatiota. Erityisesti vaatimus liitetiedoille on silloin, jos tilinpäätös ei muuten anna oikeita ja riittäviä tietoja. Liitetietovaatimuksina pyydetään usein selvitystä, perustelua tai jopa perusteltua selvitystä. Tällöin tarvitaan myös sanallinen selostus. Liitetiedot voidaan jakaa pääryhmiin seuraavasti:

- tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot
- tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot
- taseen vastaavia koskevat liitetiedot
- taseen vastattavia koskevat liitetiedot
- tuloveroja koskevat liitetiedot
- vakuudet ja vastuusitoumukset
- liitetiedot henkilöstöstä ja toimielinten jäsenistä
- omistukset muissa yrityksissä

Tärkeysjärjestystä ei yllä luetelluille liitetiedoille ole asetettu, mutta ne kaikki on esitettävä. Mikäli liitetietoja ei esitetä, sisältää tilinpäätös kokonaisuutena olennaisen virheen eikä anna oikeita eikä riittäviä tietoja. (Koskinen 1999 s. 254.) Seuraavassa käydään lyhyesti läpi tilinpäätöksen laatimista, tuloslaskelmaa ja tasetta koskevia liitetietoja.

Tilinpäätöksen laatimista koskevina liitetietoina ilmoitetaan ne perusteet, joiden mukaan tilinpäätöksessä esitetyt luvut on määritetty. Tämä lisää olennaisesti tilinpäätösinformaation hyödyllisyyttä ja luotettavuutta tietojen hyväksikäyttäjän kannalta. Liitetietoina tulee ilmoittaa noudatetut arvostus- ja jaksotusperiaatteet ja -menetelmät, esittämistavan muutosten perustelu ja vaikutukset, oikaisut edellisen tilikauden tietoihin, aiempiin tilikausiin kohdistuvat tuotot ja kulut sekä virheiden korjaukset sekä käytetty valuuttakurssi. (Osakeyhtiön tilinpäätösmalli 2005 s. 52.)

Tuloslaskelman liitetietoina tulee ilmoittaa muun muassa liikevaihdon jakautuminen toimialoittain ja maantieteellisten markkina-alueiden mukaisesti, liiketoiminnan muut tuotot, henkilöstöä ja toimielinten jäseniä koskevat tiedot, lähipiirilainat ja -vastuut, poistot ja arvonalennukset. Näiden lisäksi ilmoitetaan muut sellaiset seikat, jotka ovat olennaisia tuloksen muodostumisen kannalta, mutta eivät käy ilmi tuloslaskelmasta tai ovat ilmoitettu yhteissummina. (Osakeyhtiön tilinpäätösmalli 2005 s. 58 – 68.)

Taseen liitetietoina esitetään erikseen tiedot taseen vastaavista ja vastattavista eristä. Taseen vastaavien osalta tulee esittää tiedot yhdistellyistä eristä sekä aktivoitujen menojen erittelyt. Samoin tulee esittää tiedot myös omistuksista muissa yrityksissä sekä korkomenojen aktivointi. Taseen vastattavien liitetietoihin kuuluvat erittelyt oman pääoman erien lisäyksistä ja vähennyksistä sekä sellaisista vieraan pääoman eristä, jotka erääntyvät myöhemmin kuin viiden vuoden kuluttua. (Ahti et al. 2000 s. 51 – 67.)

8.2.3 Toimintakertomus

Kirjanpitolakiuudistuksen mukaan toimintakertomus ei enää sisälly tilinpäätökseen vaan on tilinpäätökseen liittyvä erillinen liite. Tätä rakennetta noudattelee myös OYL. Velvollisuus laatia tilinpäätös tulee osakeyhtiöille sekä KPL:n että OYL:n perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikkien yhtiöiden tulee laatia toimintakertomus. Säädös noudattelee OYL:n esitöissä esitettyä linjaa poistaa pienten yhtiöiden vapaus jättää toimintakertomus laatimatta. KPL:n sisältyy kuitenkin kevennys tähän velvollisuuteen: pieni kirjanpitovelvollinen voi jättää toimintakertomuksen laatimatta.

Pieneksi kirjanpitovelvolliseksi KPL määrittelee sellaisen yhteisön, jolla kahdella peräkkäisellä tilikaudella on ylittynyt enintään yksi seuraavista rajoista:

- taseen loppusumma yli 340.000 euroa
- liikevaihto yli 680.000 euroa
- palveluksessa keskimäärin yli 10 henkilöä.

Jos yhtiön ei tarvitse KPL:n mukaan laatia toimintakertomusta, voidaan OYL:n vaatimat tiedot antaa tilinpäätöksen liitetietoina. Pienten yhtiöiden osalta tämä tarkoittaa lähinnä voitonjakoehdotusta. Lisäksi tulee antaa tiedot osakkeiden lajeista ja pääomalainoista sekä yhtiön ulkomaisista sivuliikkeistä. (HE 109/2005 s. 95; Siikarla 2006 s. 180.)

Jos toimintakertomus laaditaan, OYL edellyttää toimintakertomukseen selostuksen edellä mainittujen lisäksi tiedot

- lähipiirilainoista
- rakenne- ja rahoitusjärjestelyistä
- omista osakkeista

KPL:n vaatimusten mukaan toimintakertomuksessa tulee esittää merkittävimmät riskit ja epävarmuustekijät sekä muut toiminnan kehittymiseen vaikuttavat seikat. Lisäksi esitetään arvio yrityksen taloudellisesta asemasta ja tuloksesta. Tähän arvioon tulee liittää tavanomaisen yritystutkimuksen tunnusluvut, kuten vakavaraisuus ja maksuvalmius. Tuloksen osalta sopiva tunnusluku on sijoitetun pääoman tuottoprosentti. Tunnuslukuja ja muita tietoja tulee esittää henkilöstöstä, ympäristötekijöistä ja muista liiketoiminnan kannalta merkityksellisistä seikoista. Tällaisia tietoja ovat henkilöstön jakaumat ja henkilöstömäärät. Toimintakertomuksessa tulee esittää myös tiedot olennaisista tapahtumista tilikaudella ja sen päättymisen jälkeen sekä arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä samoin kuin selvitys tutkimus- ja kehitystoiminnan laajuudesta (Leppiniemi 2005 s. 25; Jänkälä & Kaisanlahti 2005 s. 38.)

8.3 Pienen yhtiön tilinpäätöksen erityispiirteet

Pienessä yhtiössä tilinpäätösasiakirjat ovat melko yksinkertaisia, sillä toiminnan volyymi ei tuota kovin suuressa määrin kirjanpitoaineistoa. Siksi asiakirjojen hyväksikäyttö kokonaisuutena on helppoa sekä yhtiön johdon että tilintarkastajien työssä. Mikäli tilinpäätöstä ei hoida tilitoimisto eikä yhtiöön kuulu muuten koulutettua laskentaosaajaa, ovat tilinpäätösasiakirjat usein puutteellisia eikä niiden säilyttämiselle ole toimivia käytäntöjä. Tilinpäätöksen merkitys toiminnan arvioinnissa on merkittävä. Koska rajalliset resurssit eivät mahdollista erillisen laskentayksikön olemassa oloa, on sekä menneisyyden tarkastelu että budjetointi pohjattava lähes yksinomaan tilinpäätökseen.

Tilinpäätös laaditaan useimmiten yhtiön ulkopuolella, lähinnä ostettuna palveluna tilitoimistossa. Pienen yhtiön johdolla ei ole resursseja eikä usein tarvittavaa ammattitaitoa tilinpäätöksen laatimiseen. Lisäksi käytettäessä auktorisoitua tilitoimistoa, lisääntyy tilinpäätöksen informaatioarvo ja luotettavuus huomattavasti. Tilinpäätöstä voidaan siten paremmin hyödyntää erilaisten päätösten pohjana.

Tuloslaskelman laatiminen lyhennettynä sallitaan KPL:n rajojen (ks. 8.2.3) mukaisilla yhtiöillä, jolloin käytettäessä kululajikohtaista tuloslaskelmaa esitetään ainoastaan liikevaihto, varastojen muutos, valmistus omaan käyttöön, liiketoiminnan muut tuotot, sekä materiaalit ja palvelut yhteenlaskettuna eränä ”bruttotulos”. Toimintokohtaisessa tuloslaskelmassa esitetään vastaavasti tiedot liikevaihdosta, hankinnan ja valmistuksen kuluista, bruttokate sekä liiketoiminnan muut tuotot yhteenlaskettuna eränä. Tuloslaskelma toimii tulevien kausien budjetoinnin pohjana ja on siten hyvin merkityksellinen yhtiön toiminnan kannalta. Koska organisaatioon ei ole taloudellisesti järkevää rakentaa erillistä laskentayksikköä, hoitaa yhtiön johto tulevan toiminnan budjetoinnin juuri aiempien tilikausien tuloslaskelman kautta. Budjetointi rakentuu tällöin käänteisessä järjestyksessä, alkaen oletetusta tuloksesta ja päätyen tarvittavaan liikevaihtoon. Tuloslaskel-

ma on myös tilinpäätösasiakirjoista ehkä kaikkein helpoimmin ymmärrettävä, ei tarvita kovin paljon koulutusta tai kokemusta hahmottaa tuloksen muodostuvan tulojen ja menojen erotuksena. (af Schultén 2004 s. 256; Osakeyhtiön tilinpäätösmalli 2005 s. 201.)

Vaikka pienillä yhtiöillä ei olekaan toimintakertomuksen laatimisvelvoitetta, olisi laatimiskäytäntö hyvä opetella jo toiminnan varhaisessa vaiheessa. Yhtiön kasvaessa on helpompaa ryhtyä laatimaan lakisääteistä toimintakertomusta, jos sitä on laadittu jo aiemmin vapaaehtoisesti. Samalla se toimii hyvänä yhteenvetona hallituksen toimista tilikauden aikana sekä hallitukselle itselleen että yhtiökokoukselle.

8.4 Case-yhtiöiden oma pääoma, tilinpäätös ja toimintakertomus

Case-yhtiöissä ei kummassakaan ole vielä otettu SVOP-rahastoa käyttöön, mutta ainakin A Oy:n osalta se todennäköisesti otetaan käyttöön jo tällä tilikaudella. Koska kumpikin yhtiöistä toimii kausiluontoisella toimialalla, voi tulla tilanteita, joissa vaaditaan lisäpääoman sijoittamista. Lisäpääoma voitaisiin sijoittaa tietysti vieraan pääoman muodossa, mutta jos sijoittajina toimivat osakkeenomistajat, parempi vaihtoehto oman pääoman vahvistamiselle olisi sijoitukset SVOP-rahastoon.

Tilikaudenaikainen kirjanpito sekä tilinpäätöksen laatiminen on molemmissa yhtiöissä ulkoistettu. A Oy:llä tilinpäätöksen laatii tilitoimisto ja B Oy:n yksittäinen kirjanpitäjä. Ulkoistamisen hyöty näkyy varsinaiseen toimintaan vapautuvina resursseina ja ulkopuolisen osaajan neuvontapalveluiden saatavuutena. Toistaiseksi toimintakertomuksen laatimiskäytäntöä ei yhtiöissä vielä ole rakennettu, vaan tyydytään siihen, että vaaditut tiedot annetaan tilinpäätöksen liitetietoina.

9 YHTIÖN VAROJEN JAKO

Osakeyhtiölain mukaan osakeyhtiön ensisijainen tarkoitus on voiton tuottaminen osakkeenomistajille, jos yhtiöjärjestyksessä ei muuta määrätä (voitontuottamistarkoitus, OYL 1 luku 5 §). Koska osakkeenomistajilla ei ole henkilökohtaista vastuuta, asetetaan varojen jakamiselle rajoituksia. Osakkeenomistajat eivät saa rajoituksitta siirtää yhtiön likvidejä varoja itselleen, vaan varojen jakamisessa on noudatettava osakeyhtiölain säännöksiä (pääoman pysyvyys OYL 1 luku 3 §). Osakkeenomistajat eivät voi ottaa vapaasti yhtiön varoja käyttöönsä. Pääperiaatteena on, että osakkeenomistajille saadaan yhtiön toiminnan aikana esteittä jakaa vain voitonjakokelpoisia varoja. Näillä säädöksillä pyritään ensisijaisesti suojaamaan velkojaa. (af Schultén 2004 s. 301; Kontkanen 2006 s. 18; Mähönen & Villa 2006B s. 279.)

Pääoman pysyvyyden lisäksi myös yhdenvertaisuusperiaatteella on erityinen merkitys varojen jaon yhteydessä, sillä kaikkien osakkeenomistajien tulee pääsääntöisesti saada varoja yhtiöstä omistettujen osakkeiden lukumäärän suhteessa. Velkojan suojan on myös toteuduttava varojen jaon yhteydessä, jotta velkojat voivat vakuuttua siitä, että yhtiö ei voi jakaa osakkeenomistajille sidottua omaa pääomaa vastaavia varoja. Eri sijoittajaryhmien välillä OYL:ssa on toteutettu tiukka maksunsaantijärjestys, jonka tarkoituksena on estää osakkeenomistajien opportunismi muiden sijoittajaryhmien kustannuksella. Maksunsaantijärjestys on tärkein velkojainsuojasäännöksistä OYL:ssa. (Airaksinen et al. 2001 s. 181 – 182; Mähönen & Villa 2006B s. 280)

9.1 Sidottu ja vapaa oma pääoma, jakokelpoiset varat

Yhtiön varojen jako on edelleen sidottu vapaaseen omaan pääomaan, josta on vähennetty yhtiöjärjestyksen mukaan jakamatta jätettävät varat. Tämä tasetestiksi nimitetty rajoitus oli myös VOYL:ssa. Vapaata omaa pääomaa ovat tilikauden ja aikaisempien tilikausien voittovarat sekä SVOP-rahasto. Uudistuksen mukaan osingonjakoa rajoittaa vapaan oman pääoman lisäksi ehto, jonka mukaan osingonjako ei saa johtaa yhtiön maksukyvyttömyyteen. Uudistuksessa on siis siirrytty pelkästä taseen rajoittamasta voitonjaosta dynaamisempaan suuntaan. Varojen jaolle tulee olla, paitsi liiketaloudellinen peruste, myös varmistus siitä, että yhtiön maksuvalmius säilyy. (Tuokko 2000 s. 7;Riistama 2005 s. 29, Kontkanen 2006 s. 19.)

Jakokelpoisia varoja määriteltäessä on huomioitava myös tilipäätöksen jälkeisten tapahtumien vaikutus, olennaiset tapahtumat saattavat vaikuttaa omaan pääomaan niin, että jakohetkellä jakokelpoiset varat ovat vähentyneet merkittävästi. Mikäli jakokelpoiset varat ovat lisääntyneet tilinpäätöksen jälkeen, niitä ei saa käyttää varojenjakoon ennen uuden vahvistetun ja tilintarkastetun tilinpäätöksen laatimista. Jakokelpoisten varojen määrään vaikuttaa myös aiemmin tapahtunut varojenjako sekä pääomalainalle maksettu korko ja muu hyvitys. Aiemmin tapahtuneella varojenjaolla tarkoitetaan tässä esimerkiksi tilannetta, jossa osingonjakopäätös on tehty edellisen tilinpäätöksen perusteella, mutta osingot on vasta maksettu ulos seuraavan tilinpäätöksen valmistumisen jälkeen. (Koski & Sillanpää 2008B)

9.2 OYL:n maksukykyisyysvaatimus

OYL:n 13:2 § mukaan varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden. Vaatimus maksukyvyn säilymisestä koskee kaikkia varojenjakotapoja ja siinä on huomioitava myös tilinpäätöksen laatimisen

jälkeiset tapahtumat. Maksukykyisyysvaatimuksen tarkoituksena on varmistaa, että yhtiö säilyttää toimintaedellytyksensä varojenjaon jälkeenkin. Maksukykyisyyden vaarantava varojenjako on laitonta varojenjakoa. Ratkaisevaa maksukyvyn arvioinnissa on päätöksentekohetki, joka tulisi ajoittaa mahdollisimman lähelle jakopäätöstä. Varojen jako ei ole mahdollista oman pääoman täyteen määrään saakka, jos yhtiön maksukyky vaarantuu. Käytännössä tämä vaatimus ulottaa velkojiensuojan myös vapaan oman pääoman jakamiseen. (Kontkanen 2006 s. 19; Mähönen 2006 s. 21; Mähönen 2005 s. 251.)

Lainsäädäntöneuvos Pulkkinen toteaa lakiuudistuksen varojen jaosta seuraavasti: (Rytsy, 2005, 18) ”Varojen jakamisen osalta uudistus nostaa lain tasolle säännön, jonka mukaan jakokelpoisten varojen määrä arvioidaan taseen lisäksi myös yhtiön maksukyvyn näkökulmasta. Yrityksen tulee säilyä maksukykyisenä varojen jaon jälkeen. Jako on laiton, jos yhtiön johto on tietoinen siitä, että näin ei ole. ” Vaatimus maksukykyisyydestä korostaa nimenomaan yhtiön maksukykyä eikä välitöntä maksuvalmiutta. Riittävää on, että tiedetään kuinka varojenjako voidaan rahoittaa, yhtiöllä ei tarvitse olla päätöksentekohetkellä riittäviä käteisvaroja. Ei myöskään ole estettä sille, että varojenjaon mahdollistamiseksi otetaan velkaa. (Koski & Sillanpää 2008B)

9.3 Maksukykyisyyden arviointi

Maksukykyisyyden vaatimuksen arviointi kuuluu hallitukselle. Myös VOYL:ssa maksukykyisyyden vaatimus oli, tosin sisäänrakennettuna hallituksen yleiseen huolellisuusvelvollisuuteen. Uudistuksessa maksukykyisyysvaatimus on säännelty ja sitä kautta myös laiton varojenjako -käsite laajeni. Nykytilassa laitonta varojen jakoa on kaikki sellainen yhtiön varojen vähentäminen tai velkojen lisääminen, jolla ei ole liiketaloudellista perustetta. (Kontkanen 2006 s. 20.)

Maksukykyä arvioitaessa on huomattavaa, että kyseessä on nimenomaisesti velkojia suojaava toimenpide. Sitä ei ole laissa kuitenkaan säädelty kovin tarkasti, vaan maksukyvyn arvioinnissa tukea joudutaan hakemaan maksukyvyttömyyslainsäädännöstä. Yleisesti maksukyvyttömyyden käsite voidaan tiivistää seuraavasti: ”Maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä.” (Kontkanen 2006 s. 20.)

Kuten edellä mainittiin, ei maksukykyisyyden edellytyksenä voida pitää jatkuvaa välitöntä maksuvalmiutta, vaan arviointi on toteutettava laajemmin huomioimalla yhtiön liiketoiminnan laatu. Jos yhtiön liiketoiminta on kannattavaa, on todennäköistä, että tilapäinen maksukyvyttömyys ja likvidien varojen puute korjaantuu toiminnan jatkuessa. Tällöin mahdollista on myös se, että likviditeettivajetta korjataan vieraan pääoman lisäämisellä. Pysyvästi maksukyvyttömyyttä ei voida kuitenkaan palauttaa vieraalla pääomalla, koska sille maksettavat korot heikentävät edelleen maksukykyä. Oman pääoman sijoituksilla voidaan maksukykyä parantaa ja mahdollistaa kannattavuutta parantavien muutosten toteuttaminen. (Kaarenoja & Suontausta 2007 s. 249 – 250.)

Käytännössä maksukykyisyyden indikaattoreina voidaan käyttää tilinpäätöksestä johdettavia tunnuslukuja: kannattavuutta, maksuvalmiutta sekä vakavaraisuutta. Tarkastelu on kuitenkin ajoitettava useamman tilikauden yli, jotta saataisiin viitteitä mahdollisesta maksukyvyn heikkenemisestä. Nämäkään tunnusluvut eivät suoraan paljasta mahdollista uhkaavaa maksukyvyttömyyttä, vaan lähinnä toimivat ennusteina. Monimutkaisemmaksi asian tekee se, että maksukyvyttömyyttä arvioitaessa on myös huomioitava varojenjaon vaikutus, voiko varojenjako aiheuttaa maksukyvyttömyyden. Jotta maksukyvyn säilyvyyttä voitaisiin ennustaa tulevina tilikausina, on arviointi tehtävä niin, että siinä huomioidaan tilinpäätöstietojen lisäksi yhtiön toimintaa, toimintaympäristön muutoksia, toimialan muutoksia, markkinatilannetta ja kilpailijoiden toimintaa. Tärkeintä on luoda kokonais-

kuva yhtiön toiminnan tilasta. (Kaarenoja & Suontausta 2007 s. 252 – 253.)

Pienessä osakeyhtiössä johto joutuu maksukykyisyyttä arvioidessaan ison haasteen eteen. Tarvitaan tietoa siitä, kuinka maksukykyisyyttä arvioidaan ja millaisia mittareita voidaan käyttää. Yhtiön tilintarkastaja joutuu varmasti monessa tilanteessa ottamaan kantaa aiheeseen ja muillekin asiantuntijoille lienee käyttöä. Hallituksen esityksen (HE 109/2005 s. 126) mukaan tarkoituksena ei ole aiheuttaa kohtuuttomia vaatimuksia eikä estää pienten, huonon maksukyvyn omaavien yhtiöiden voitonjakoa. Tuleva oikeuskäytäntö tullee määrittelemään uhkaava maksukyvyttömyyden sisällön, toivottavasti myös pienet yhtiöt huomioon ottaen.

9.4 Varojenjakotavat

Sekä OYL:n että VOYL:n mukaan varojen jakoa osakkeenomistajille ovat voitonjako (osinko), varojen jako osakepääoman alentamisen yhteydessä, omien osakkeiden hankkiminen sekä varojen jako yhtiön purkautuessa. (Mäntysaari 2000 s. 15; Immonen & Nuolimaa 2007 s. 176.) Nykytilassa laki mahdollistaa edellä mainittujen tapojen lisäksi osingon jakamisen vapaan oman pääoman rahastosta sekä ns. väliosingon jakamisen. Voitonjaolla tarkoitetaan yhtiön toiminnasta syntyneen ylijäämän jakamista osittain tai kokonaan osakkeenomistajille vastikkeetta. (Kontkanen 2006 s. 19.)

Varojenjakopäätöksen on perustuttava viimeksi vahvistettuun tilintarkastettuun tilinpäätökseen. Kaikenlainen varojenjako on OYL:n vastaista, ellei tilinpäätöstä ole sekä tilintarkastettu että vahvistettu. Varojenjakoa ei voida sitoa tilinpäätöksestä ilmenevään jakokelpoisten varojen määrään, mikäli ei ole vahvistettua ja tilintarkastettua tilinpäätöstä. VOYL:n vaatimus, jonka mukaan varoja voitiin jakaa viimeksi päättyneeltä tilikaudelta tehdyn tilinpäätöksen perusteella, muuttui OYL:ssa niin, että säännöksessä viitataan

ainoastaan viimeksi vahvistettuun tilintarkastettuun tilinpäätökseen. Tämä mahdollistaa niin sanotun väliosingon maksamisen meneillään olevalta tilikaudelta. Mikäli väliosinko halutaan toteuttaa, on laadittava välitilinpäätös, josta ilmenevät jakokelpoiset varat. (Mähönen & Villa 2006B s. 302 – 303; Kontkanen 2006 s.19.)

Osakeyhtiön varojenjako toteutetaan tyypillisesti rahana, mutta OYL ei aseta rajoituksia sille, että varojenjako voidaan toteuttaa myös muulla omaisuudella kuin rahalla (in natura -osinko). Tällöin esiin nousee kysymys omaisuuden arvostamisesta. Osakkeenomistajien yhdenvertaisuus vaatii, että kaikkien osakkeenomistajien tulee saada samanarvoinen omaisuus osakeomistusten suhteessa. Arvostusperustaa jaettavalle omaisuudelle mietittäessä on huomioitava sekä osakkeenomistajan että velkojien etua. Osakkeenomistajalle jaettavan omaisuuden arvon on oltava samansuuruinen kuin rahana jaettaessa, jolloin arvostusperusteena on käytettävä käypää arvoa. Toisaalta taas velkojainsuojan kannalta oikea arvostusperusta on kirjanpitoarvo, koska velkojien on voitava luottaa taseesta ilmenevän omaisuuden olemassaoloon. Vaarana jaossa on joka tapauksessa se, että jaetaan sidotun oman pääoman varoja. (Airaksinen et al. 2007B s. 10 – 12.)

Varojenjakoa koskevat säännökset ovat jakotapojen osalta tahdonvaltaisia eli niistä voidaan sopia toisin. Tämä tarkoittaa sitä, että osakkeenomistajien yksimielisellä päätöksellä voidaan päättää myös muunlaisesta varojenjaosta, ellei yhtiöjärjestys tätä kiellä. Tällaisissa tilanteissa tulee huomioida se, että varojenjakamisen yleiset rajoitukset ovat kuitenkin voimassa. (Airaksinen et al. 2007B s. 17.)

9.5 Laiton varojenjako

Varojenjako voidaan laillisesti toteuttaa vain OYL:n määrittelemillä perusteilla ja kaikki muut tavat katsotaan laittomaksi voitonjaoksi. Laitonta varojenjakoa ovat kaikki sellaiset liiketapahtumat, jotka vähentävät yhtiön varo-

ja tai lisäävät sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta. Liiketaloudellisella perusteella tarkoitetaan tässä yhtiön toiminnan mukaista perustetta. (Mähönen 2006 s. 22.)

Tyypillisiä tilanteita laittomalle varojenjaolle ovat yhtiön omaisuuden tai yhtiön tuottamien palveluiden myyminen alihintaan tai ostaminen ylihintaan. Myös rahoituksellisiin kysymyksiin voi liittyä laitonta varojenjakoa. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lainananto markkinakorkoa alhaisemmilla koroilla tai velan otto liian korkealla korolla. Laiton varojen jako ei vaadi, että saajana olisi osakkeenomistaja, vaan varoja voidaan jakaa laittomasti myös yhtiön ulkopuolisille. Vaikka varojenjako tehtäisiin näennäisesti laillisessa muodossa, esimerkiksi osinkoina, voi laittoman varojenjaon tunnusmerkit täyttyä, jos yhtiöllä ei ole varojen jakamiseen edellytyksiä (maksukykyisyysvaatimus, tasetesti). (Immonen & Nuolimaa 2007 s. 187.)

Laittomasta varojenjaosta seuraa ensisijaisesti palauttamisvelvollisuus. Palauttamisvelvollisuus aktivoituu, jos varojen saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää jakamisen olevan vastoin OYL:ia tai yhtiöjärjestyksen määräyksiä. Tällöin erityisesti vilpittömän mielen merkitys on suuri, sillä sellainen osakkeenomistaja, jolla oli perusteltua aihetta olettaa varojen jakamisen olleen laillista voitonjakoa, on oikeutettu pitämään vastaanottamansa varat. Tällaisissa tapauksissa yhtiölle saattaa koitua vahinkoa, kun kaikkia laittomasti jaettuja varoja ei voida palauttaa. Silloin vahingonkorvausvelvollisuus syntyy jo lievästä tuottamuksesta yhtiön johdolle ja tilintarkastajille, mutta päätökseen osallistuneelta osakkeenomistajalta edellytetään tahallisuutta tai huolimattomuutta, jotta vahingonkorvausvelvollisuus voidaan osoittaa syntyneeksi. Laittomasta varojenjaosta tulee osakeyhtiörikos, mikäli varoja laittomasti jaettaessa loukataan osakkeenomistajan tai velkojain suojaa. Tällöin seuraamuksena on sakko tai enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. (Koski & Sillanpää 2008B)

9.6 Varojenjako case-yhtiöissä

Varojenjaon perusteella case-yhtiöt eroavat toisistaan suuresti. A Oy:n tappiollinen toiminta on vastikään saatu kääntymään voitolliseksi, joten yhtiössä ei ole ollut varoja jaettavaksi. Tällä hetkellä voidaan katsoa, että osakepääoma on kokonaan menetetty useiden peräkkäisten tappiollisten tilikausien vuoksi ja omaa pääomaa on ryhdytty tukemaan pääomalainoilla. Kuten aiemmin mainittiin, yhtiö on hakeutunut yrityssaneeraukseen. Tämä tarkoittaa A Oy:n kohdalla sitä, että vaikka toiminta olisikin jatkossa voitollista, ei varojenjakamiselle ole edellytyksiä. Tase ei vielä muutamaan tilikauteen näytä jakokelpoisia varoja, joten tasetestiä ei läpäistä. Lisäksi yrityssaneerausmenettelyn aloittamisen edellytyksenä on yhtiön pysyvä maksukyvyttömyys. Kun menettely on aloitettu käräjäoikeuden päätöksellä, tarkoittaa tämä sitä, että pysyvä maksukyvyttömyys on todettu. Jatkossa mahdollinen voitto siirretään voittovaroihin vahvistamaan omaa pääomaa ja turvaamaan toiminnan jatkuvuutta. Mainitut pääomalainat pyritään saneerausmenettelyn läpikäynnin jälkeen palauttamaan ennen kuin osakkeenomistajille aletaan jakaa varoja osinkoina.

B Oy toimii toista tilikauttaan ja toimintaa kasvatetaan melko voimakkaasti. Ensimmäisen tilikauden tulos oli lievästi positiivinen ja tällä tilikaudella voittoa odotetaan syntyvän monikertaisesti. Kuitenkin varojenjaon kynnys yhtiössä on korkea, sillä yhtiöllä on pyrkimys kasvattaa vakavaraisuuttaan ja tehdä investointeja kasvun myötä. Koska yhtiö toimii minimiosakepääomalla, tarvitaan omaan pääomaan muita eriä puskuriksi mahdollisia tappiollisia toimintavuosia silmällä pitäen.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Uusi osakeyhtiölaki astui voimaan 1.9.2006. Sen esitöissä tavoitteena pidettiin lainsäädännön uudistamista niin, että yhtiöiden toimintamahdollisuuksien hallittu lisääminen voitaisiin toteuttaa heikentämättä velkojien ja vähemmistöosakkeenomistajien suojaa. Erityinen painopiste uudistuksessa oli pienten yhtiöiden asema, jota pyrittiin parantamaan selkeyttämällä lakia ja keventämällä muotomääräyksiä. Koska valtaosa Suomessa toimivista yrityksistä on osakeyhtiöitä, niiden merkitys korostuu sekä tuotetun liikevaihdon että työllistämisen kautta. Pienet osakeyhtiöt toimivat usein ilman lain tulkintaan tarvittavaa asiantuntemusta ja silti niissä olisi pystyttävä huomioimaan lainsäädännön muutokset.

Tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää miten osakeyhtiölain kokonaisuudistus vaikuttaa pienen osakeyhtiön toimintaan. Tutkittavaa aihetta lähestyttiin perehtymällä lain esitöihin ja asiantuntijakirjoituksiin sekä tarkastelemalla toiminnassa olevia case-yhtiöitä. Osakeyhtiölainsäädännön kansallisuus rajasi tarkastelun koskemaan vain Suomen osakeyhtiöoikeutta, vaikka lainsäädäntöön Suomessa vaikuttaa vahvasti Euroopan unioniin kuuluminen. Tutkielmassa edettiin löyhästi OYL:n rakennetta noudattaen.

Uuden osakeyhtiölain periaatekeskeisyys näkyy konkreettisesti siten, että lain ensimmäiseen lukuun on avattu osakeyhtiölain perusperiaatteet. Nämä perusperiaatteet ovat: oikeushenkilöllisyys ja osakkeenomistajan rajoitettu vastuu, pääoma ja sen pysyvyys, osakkeen luovutettavuus, toiminnan tarkoitus, enemmistöperiaate, yhdenvertaisuus, johdon tehtävä sekä tahdonvaltaisuus. Tällainen kirjoitustapa avaa hyvin lain rakennetta myös sellaisille pienyhtiöiden johtohenkilöille, joilla ei ole laajaa pohjaa lakitekstien tulkintaan. Aiemmin periaatteet olivat lain sisällä, mutta nyt haluttiin välittää lukijalle selkeä käsitys niistä periaatteista, joille laki rakentuu. Periaatteet antavat tulkinta-apua silloin, kun laki ei sisällä yksityiskohtaisia säädöksiä.

Pääperiaatteista toiminnan tarkoitus eli voiton tuottaminen on pienissä yhtiöissä usein toissijainen seikka. Yhtiöt perustetaan ensisijaisesti työllistämään ja toteuttamaan liikeideaa omistajien omassa määräysvallassa. Voiton tuottaminen pitkällä tähtäimellä on ikään kuin taka-alalla elävä toive: liikeidean kehittänyt taho rakentaa yhtiötä niin, että jossain tulevaisuudessa on mahdollista toimia taloudellisesti riippumattomana. Osakeyhtiömuoto kiehtoo yritystoiminnan organisoinnin muotona erityisesti osakkeenomistajien rajoitetun vastuun vuoksi. Toisin kuin esimerkiksi henkilöyhtiöissä, liiketoiminnan riski kohdistuu vain sijoitettuun pääomaan, ei osakkeenomistajien koko henkilökohtaiseen omaisuuteen. Vaikka osakeyhtiötä on pidetty byrokraattisena yritystoiminnan muotona, se myös mahdollistaa melko väljästi tahdonvaltaisen toiminnan määrittämisen lainsäädännön muodostaman viitekehyksen sisällä.

Uudistuksessa toteutettu minimipääomavaatimuksen alentaminen mahdollistaa yhtiöiden perustamisen pienellä pääomalla, onhan 2.500 euroa huomattavasti helpompi saada perustamisvaiheessa kasaan kuin 8.000 euroa. Toisaalta alhainen osakepääoma luo myös turvaa mahdollisten tappiollisten tilikausien varalta, koska alhaisen osakepääoman palauttaminen esimerkiksi lisäpääoman sijoittamisella on helpompaa. Tämän kääntöpuolena on se, että osakepääoma voidaan myös helpommin menettää tappiotilanteissa. Omaan pääomaan lukeutuva sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto helpottaa kuitenkin lisärahoituksen sijoittamista tappiotilanteissa.

Vaikka laki lähtee oletuksesta, että osakkeet voidaan vapaasti luovuttaa eteenpäin, se tarjoaa kuitenkin välineet luovuttamisen rajoittamiseksi yhtiöjärjestyksen määräyksillä. Tämä antaa pitkällä tähtäimellä pienten osakeyhtiöiden omistajille turvaa ja vakautta, uskoa siihen, että kovalla työllä kehitetyn liikeidean arvo ja siitä saatava tuotto jakautuu vain niille henkilöille tai tahoille, jotka ovat edesauttaneet yhtiön toimintaa.

Tutkimuksessa osakeyhtiön perustaminen rajattiin ulos, mutta vaikka yhtiöjärjestys laaditaan perustamisen yhteydessä, on sen merkitys yhtiön toiminnan aikana otettava huomioon. Yhtiöjärjestys voidaan nähdä paitsi yhtiön sisäisenä normilähteenä, myös osakkeenomistajien keskinäisenä sopimuksena yhtiön toiminnan järjestämisestä. Yhtiöjärjestykseen voidaan ottaa sellaisia määräyksiä, jotka eivät ole osakeyhtiölain tai muun pakottavan lain tai hyvän tavan vastaisia. Yhtiöjärjestyksen merkitys korostuu erityisesti niissä tilanteissa, joissa yhtiöllä ei ole resursseja perehtyä OYL:n olettamasäännöksiin. Tässä mielessä lakiuudistuksen minimivaatimukset yhtiöjärjestykselle eivät tuo näkyvää arvoa pienille yhtiöille, lukuun ottamatta perustamisvaiheen byrokratian vähenemistä. Pienien yhtiöiden olisi järkevää panostaa yhtiöjärjestyksen rakentamiseen asiantuntijan voimin, jotta se sisäisenä säännöstönä palvelisi yhtiön toimintaa parhaalla mahdollisella tavalla. Samalla se myös tekisi lain säännöstöä tutuksi niille, jotka eivät muuten lakiin ole perehtyneet.

Osakeyhtiön omistus pohjautuu osakkeisiin, jotka tuottavat omistajilleen oikeuksia ja velvollisuuksia. Osakkeet tuottavat lähtökohtaisesti samat oikeudet ja velvollisuudet, ellei yhtiöjärjestys määritä toisin. Aiemmin erilajistamista on rajoittanut VOYL:n säännös siitä, että osake ei saa tuottaa enempää kuin 20 kertaa toisen osakkeen äänimäärän. OYL mahdollistaa osakkeiden eri lajit vapaasti, kunhan niiden kuvaus on otettu yhtiöjärjestykseen. Case-yhtiöitä vertailtaessa ei, lain suomasta mahdollisuudesta huolimatta, yhtiöjärjestyksissä ole nähtävissä merkittäviä eroja. Lakiuudistuksen jälkeen perustetussa yhtiössä on haluttu rakentaa yhtiöjärjestys niin, että se palvelee informaatiolähteen yhtiön toiminnassa.

Osakeoikeuksien käyttäminen vaatii sekä merkintää hallituksen ylläpitämään luetteloon että todellista osakkeen aineellista omistusta. Käytettäessä osakeoikeuksia yhtiökokouksessa, lähtökohtana on se, että kukin osake vastaa yhtä ääntä. OYL mahdollistaa kuitenkin jopa täysin äänivallattomien osakkeiden olemassaolon. Vaikka tällaisiin osakkeisiin ei liity ääni-

oikeutta yhtiökokouksessa yleensä, on niilläkin oikeus osallistua sellaisiin äänestyksiin, joilla pyritään päättämään oikeuksien heikentämisestä tai rajoittamisesta. Uudistus tarjoaa mahdollisuuden siirtyä kokonaan nimellisarvottomaan järjestelmään. Järjestelmä erottaa toisistaan osakkeet ja osakepääoman. Näin mahdollistetaan osakkeiden antaminen vastikkeetta ja osakepääoman korottaminen ilman osakkeiden antamista. Mahdollista on myös pysyttäytyä nimellisarvoisessa järjestelmässä, mutta tällöin siitä on oltava määräys yhtiöjärjestyksessä. Kumpikaan näistä järjestelmistä ei merkitse osakkeen todellista tai käypää arvoa määritettäessä, vaan arvon määritykseen tarvitaan muita välineitä. Case-yhtiöissä on pitäydytty nimellisarvoisessa järjestelmässä lähinnä konservatiivisuudesta, koska uuden järjestelmän hahmottaminen vaatii taustatietoa ja perehtymistä.

Osakkeen vapaata luovutettavuutta voidaan pätevästi rajoittaa yhtiöjärjestykseen otettavilla määräyksillä. OYL hyväksyy vaihdannanrajoitustarkoitukseen kaksi tapaa: lunastuslausekkeen ja suostumuslausekkeen. Näiden tarkoituksena on huolehtia siitä, että yhtiön osakkeenomistajat voivat estää osakeomistuksen siirtymisen omalta kannaltaan haitallisiin käsiin. Pienessä yhtiössä, jossa osakkeenomistajia on enemmän kuin yksi, voi olla perusteltua suojata omistusta vaihdannanrajoituksilla. A Oy:llä tällaiset lausekkeet on otettu yhtiöjärjestykseen, mutta B Oy:ssä ei katsottu niitä tarpeelliseksi, koska yhtiön ainoa osakkeenomistaja voi vapaasti päättää kenelle osakkeita luovuttaa.

Osakeyhtiön osakkeenomistajat käyttävät valtaansa yhtiön ylimmässä päättävässä elimessä, yhtiökokouksessa. Kokoukseen osakkeenomistajat voivat osallistua itse tai asiamiehen välityksellä. Pienissä osakeyhtiöissä vaikuttamisen mahdollisuudet yhtiökokouksessa ovat suuria yhtiöitä paremmat. Äänivalta ei ole niin hajautunutta ja kynnys käyttää puhevaltaa on pienempi. Varsinaisia yhtiökokouksia on pidettävä vähintään yksi jokaisena tilikautena. Tässä kokouksessa otetaan kantaa tilinpäätöksen vahvistamiseen, voiton käsittelyyn, vastuuvapauden myöntämiseen sekä johdon

ja tilintarkastajien valintaan. Ylimääräiseen yhtiökokoukseen sovelletaan samoja säännöksiä kuin varsinaisen yhtiökokoukseen. Lähtökohtana on se, että päätökset voidaan tehdä vain niissä asioissa, jotka on mainittu kutsussa tai lakisääteisesti kuuluu yhtiökokoukselle. Osakkeenomistajien yksimielisellä päätöksellä voidaan käsitellä myös muita asioita.

Yhtiökokoukselle laki määrittelee paljon muotoseikkoja, joilla merkitystä on lähinnä yhtiöissä, joissa on useita osakkeenomistajia. Pienessä yhtiössä yhtiökokouksen muotoseikat voidaan ohittaa ja tehdä päätökset vapaammin, kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella. Tällaisesta päätöksenteosta on kuitenkin laadittava aina pöytäkirjaan rinnastettava dokumentti, jonka kaikki allekirjoittavat. Lakiuudistus mahdollistaa toimivallan rajojen ylittämisen hallituksen ja yhtiökokouksen välillä, jolloin byrokratia vähenee. Asioita ei tarvitse käsitellä ensin hallituksen kokouksessa ja sitten hyväksyttää asia yhtiökokouksella, vaan yhtiökokous voi tehdä päätöksen asiassa suoraan.

Osakeyhtiö oikeushenkilönä tarvitsee luonnollisia henkilöitä edustajikseen. Nämä edustajat muodostavat yhtiön johdon. OYL:n johdon käsite sisältää hallituksen, toimitusjohtajan ja hallintoneuvoston. Pienissä yhtiöissä ei hallintoneuvostolle ole tarvetta ja läheskään aina ei tarvita edes toimitusjohtajaa. Hallitus on ainoa OYL:ssa vaadittava toimielin, jolle kuuluu kaikki sellaiset tehtävät, joita ei erikseen ole määritelty esimerkiksi yhtiökokoukselle kuuluviksi. Pienessä osakeyhtiössä voi olla tilanne, että ainoa osakkeenomistaja on hallituksen ainoa varsinainen jäsen. Ei liene mielekästä nimetä samaa henkilöä myös toimitusjohtajaksi. Koska ainoa osakkeenomistaja käyttää valtaa myös yhtiökokouksessa, voisi muodostua mahdottomaksi erotella päivittäistä päätöksenteko kolmen eri tason välillä.

Tilintarkastus on yhtiössä pakollinen ja riippumaton elin, jonka tehtävänä on huolehtia laillisuusvalvonnasta. Tilintarkastuslain uudistus poisti pieniltä

yhtiöiltä tilintarkastuspakon samassa yhteydessä, kun luovuttiin maallikkotilintarkastajista. Tämä huojennus suodaan vain yhtiöille, joissa määritellyt kokorajat eivät ylity. Yhtiöjärjestyksellä voidaan tilintarkastaja kuitenkin määrätä. Tilintarkastajan tulee täyttää kelpoisuusehdot, paitsi ammatillisen pätevyyden, myös riippumattomuuden osalta. Riippumattomuuden valvonta on ensisijaisesti tilintarkastajalla itsellään, mutta myös valinnan tehneellä taholla. Pienten yhtiöiden kohdalla tilintarkastus on useimmiten pelkästään lakisääteistä tarkastusta, jossa käydään läpi tilikauden kirjanpito ja tilinpäätösasiakirjat. Toisaalta pienelle yhtiölle tilintarkastuksella on suuri merkitys, koska tilintarkastaja koetaan myös neuvonantajana.

OYL:n uudistus toi omaan pääomaan uuden rahaston, nk. SVOP-rahaston. Sen tarkoituksena on yksinkertaistaa yhtiöön sijoitettujen varojen käsittelyä. Pienessä yhtiössä SVOP-rahasto on instrumentti, jolla voidaan vahvistaa omaa pääomaa taloudellisen tilanteen ollessa heikompi. Koska rahasto on vapaata omaa pääomaa, voidaan se taloudellisen tilanteen parannuttua jakaa sijoittajille takaisin. Näin vältytään käyttämästä oman pääoman vahvistamiseen pääomalainaa, jolle maksettavat palautukset ja korko voivat olla ankaratkin.

Arvioitaessa pienen yhtiön menestystä ja taloudellista tilaa, parhaana informaation lähteenä toimii tilinpäätös. Tilinpäätöksen sisältöä ja laatimista säätelevät osakeyhtiölaki, kirjanpitolaki sekä kirjanpitoasetus. Varsinaisesta tilinpäätöksestä erotettiin lakiuudistuksissa toimintakertomus itsenäiseksi asiakirjaksi. Käytännössä kuitenkin toimintakertomus on luonteva osa tilinpäätöstä. Vaikka OYL yleisesti vaatiikin toimintakertomusta kaikilta osakeyhtiöiltä, on pienille yhtiöille mahdollistettu vaadittujen tietojen antaminen tilinpäätöksen liitetietoina. Toimintakertomuksen laatimiskäytäntö olisi hyvä opetella pienissäkin yhtiöissä, mutta toisaalta sen sitomat resurssit voivat olla liian raskas taakka.

Koska yhtiön osakkeenomistajilla on rajoitettu vastuu, on sen vastapainona oltava rajoitukset sille, miten varoja voidaan siirtää yhtiöltä osakkeenomistajille. Aiemmin jaon perusteena on ollut pelkästään tasetesti (jakokelpoiset varat), mutta nyt OYL:ssa on määräys myös siitä, että yhtiön on säilyttävä maksukykyisenä jaosta huolimatta. Maksukykyisyyden arviointiin ei laissa kuitenkaan annetta selkeitä kriteereitä. Tämä tulee tuottamaan päänvaivaa erityisesti pienissä yhtiöissä, vaikka lain esitöissä esitettiin, ettei tarkoituksena ole aiheuttaa kohtuuttomia vaatimuksia varojenjaolle.

Tutkimuksessa vertailtavana olleet case-yhtiöt eivät poikenneet käytännöiltään suuresti. Tämä johtunee osaksi siitä, että kummassakaan yhtiössä ei ole vielä hyödynnetty kaikkia OYL:n suomia mahdollisuuksia. Suurimpana syynä muutoshaluttomuuteen voidaan nähdä tiedon puute: toimitaan niin kuin on aina ennenkin toimittu. Monet uudistuksista olivat sellaisia, joilla ei ole todellista arvoa nimenomaisesti pienille yhtiöille.

Nimellisarvottoman pääomajärjestelmän hyöty ei konkretisoidu pienissä, minimipääomalla toimivissa yhtiössä, koska niissä harvemmin toteutetaan mittavia osakeanteja. Osakkeita ei haluta luovuttaa kelle tahansa rahoituksen toivossa, vaan mieluummin sijoitetaan varoja yhtiöön itse ja pidetään päätäntävalta täysin omissa käsissä. Tilintarkastuspakon poistaminen kaikkein pienimmiltä yhtiöiltä ei välttämättä sekään palvele yhtiön etua. Suurella todennäköisyydellä juuri kaikkein pienimmässä yhtiössä on vähiten tietoa siitä, kuinka toimitaan lain mukaisesti. Eniten käytännön hyötyä pienille yhtiöille koituu muotomääräyksien vähentämisestä ja tahdonvaltaisuuden lisäämisestä. Tällöin vähäiset voimavarat voidaan ohjata palvelemaan ydinliiketoimintaan byrokratian sijasta.

Suurin haaste muodostuu maksukykyisyysvaatimuksesta varojenjaossa. Koska selkeätä ohjetta ei maksukyvyn arviointiperusteista ole, ovat pienet yhtiöt erittäin hankalan kysymyksen äärellä. Aiheesta kirjoitettu kirjalli-

suuskin antaa ristiriitaisia esityksiä maksukyvyn arviointiperusteiksi. Vie varmasti paljon aikaa ennen kuin kyseisen vaatimuksen arviointiin vakiintuu metodit ja vielä pidempään menee ennen kuin nämä metodit muokataan pienten yhtiöiden toimintaan sopivaksi. Vaikka esitöissä esitettiin, ettei säännöksellä haluta asettaa kohtuuttomia vaatimuksia pienille yhtiöillä ja estää heikon maksukyvyn omaavien yhtiöiden varojenjakoa kokonaan, vaikeuttaa säännös aivan varmasti voittojen kotiuttamista. Yhtiöiden tilintarkastajat joutuvat varmasti vielä pitkään selventämään maksukyvyn arviointia yhtiön johdolle ja osakkeenomistajille.

Lakiuudistuksen kokonaismerkitys pienelle yhtiölle ei ole niin mittava kuin ennen lain voimaan tuloa esitettiin. On tietysti totta, että lain kirjoitustapa tekee siitä helpommin lähestyttävän, mutta edelleen se jättää edellä mainittuja harmaita alueita pienten yhtiöiden johdon päänvaivaksi. Olisi suotavaa, että erityisesti maksukykyisyysvaatimusta tutkittaisi syvemmin nimenomaan pienen yhtiön näkökulmasta ja tarjottaisi lisää työkaluja tukemaan näiden yhtiöiden johdon työskentelyä.

Tämä tutkimus on hyvä summata seuraavaan Hannah Moren ajatukseen, joka kuvaa sitä perustetta, jolle moni suomalainen pienyhtiö on perustettu:

”Toiminnasta voi koitua huolta ja haittaa, mutta toimettomuudesta ei koskaan mitään hyvää!”

LÄHTEET

Kirjallisuus

Ahti, A., Koivikko, A., Tuominen, J., Vesanen, T., Ylipiha, R., Perälä, S. & Kaukiainen, E. 2000. Hyvä tilinpäätöskäytäntö. Jyväskylä: KHT-yhdistyksen palvelu.

Airaksinen, M. & Jauhiainen, J. 2000. Suomen yhtiöoikeus. Helsinki: WSLT.

Airaksinen, M., Jauhiainen, J. & Neimala, A. 2001. PK-yrityksen osakeyhtiölakiopas. Helsinki: WSOY

Airaksinen, M., Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. 2007A. Osakeyhtiölaki I. Helsinki: Talentum.

Airaksinen, M., Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. 2007B. Osakeyhtiölaki II. Helsinki: Talentum.

Alvesalo, A. 2004. Talousrikollisuus elinkeinoelämän näkökulmasta. Tilintarkastus – Revision, 2004:1, s.16 - 24

Blummé, N. 2003. Taloudellinen raportointi, corporate governance ja tilintarkastaja. Tilintarkastus – Revision, 2003:4, s. 13 – 16.

Hannula, A. 2003. Hallitustyöskentelyn käsikirja. Helsinki: WSOY

Helminen, S. 2006. Osakeyhtiön yhtiöjärjestys. Helsinki: Talentum.

Hölttä, S. 2005. Kirjanpitolain uudistukset voimaan. Tilisanomat 2005:1, s. 23-25.

Immonen, R. & Nuolimaa, R. 2007. Osakeyhtiöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Jänkälä, M. & Kaisanlahti, T. 2005. Uusi kirjanpitolainsäädäntö ja tilinpäätös: muutosten merkitys käytännössä, säädökset ja hallituksen esitys. Helsinki: WSOY

Kaarenoja, A. & Suontausta, S. 2007. Maksukyvyttömyys ja osakeyhtiön varojenjako. Defensor Legis 2007:2, s. 239 – 256.)

Kaisanlahti, T. 2003. Tilintarkastustyöryhmän mietintö julkistettu – keskeisimmät ehdotukset. Tilintarkastus – Revision, 2003:7, s. 8 – 13.

Koitto, J. Uuden osakeyhtiölain tuomia muutoksia. Tilintarkastus – Revision 2006:5

Koskela, M. 2005. Tilintarkastajan näkökulma pk-yrityksessä havaittuihin ongelmiin. Tilisanomat, 2005:6, s. 21 – 23

Koski, P. & Sillanpää, J. 2008A. Yhtiöoikeus – Tilinpäätös ja tilintarkastus. Verkkokirja. Yritysonline. WSOYpro.

Koski, P. & Sillanpää, J. 2008B. Yhtiöoikeus – Voitonjako. Verkkokirja. Yritysonline. WSOYpro.

Koskinen, H. 1999. Tilinpäätöksen lainmukaisuus ja tilintarkastuskertomus. Helsinki: Finnpublishers.

Kosonen, L. 2005. Vaarinpidosta virtuaaliaikaan – Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Acta Universitatis Lappeenrantaensis.

Kontkanen, E. Uuden osakeyhtiölain mukaiset voitonjakorajoitukset ja maksukyky varoja jaettaessa. Tilintarkastus – Revision 2006:6, 17 – 20.

Kyläkallio, J., Iirola, O. & Kyläkallio, K. 2000. Osakeyhtiö. Helsinki: Edita.

Kyläkallio, K. 2002. Johdon vaitiolovelvollisuus ja oikeus antaa yhtiötä koskevia tietoja yksityisessä osakeyhtiössä. Tilisanomat 2002:5, s. 29 – 32

Kyläkallio, K. 2003. Osakeyhtiölakityöryhmän mietinnön uudistusehdotuksia. Tilisanomat 2003: 4, s. 18 – 21.

Leppiniemi, J. 2004. Tilintarkastuspakko? Tilintarkastus – Revision 2004:2 s. 8 –15 .

Leppiniemi, J. 2005. Toimintakertomus. Tilisanomat 2005:1, s. 25.

Mähönen, J. 2003. Osakeyhtiölakityöryhmän tilinpäätöstä koskevat ehdotukset suhteessa IAS-sääntelyryhmän loppuraporttiin. Tilintarkastus - Revision 2003:5, s. 25 – 30.

Mähönen, J. 2005. Kansainväliset tilinpäätösstandardit ja yhtiöoikeus. Helsinki: Edita.

Mähönen, J. 2006. Uusi osakeyhtiölaki ja varojen jakaminen. Oikeustieto 2006:6 s. 19 – 22.

Mähönen, J. & Villa, S. 2006A. Osakeyhtiö I: yleiset opit. Helsinki: WSOYpro.

Mähönen, J. & Villa, S. 2006B. Osakeyhtiö II: pääomarakenne ja rahoitus. Helsinki: WSOYpro.

Mäntysaari, P. 2000. Varojen jako osakkeenomistajille. Tilintarkastus – Revision 2000:1, s. 15 – 16.

Mäntysaari, P. 2002. Osakeyhtiö toimijana. Helsinki: WSOY Lakitieto.
Norri, M. 2006. Osakeyhtiö – Käytännön käsikirja. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Nuolimaa, R. 2003. Onko tilintarkastuksessa muutostarpeita ja –paineita? Tilintarkastus – Revision 2003:1, s. 7 – 11.

Pulkamo, M. 2003. Osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu. Velvoiteoikeudellinen tutkielma. Lapin yliopisto.

Osakeyhtiön tilinpäätösmalli. 2005. Helsinki: Edita

Reinikainen, M., Malmi, T., Ikonen, T. 2005. Toimitusjohtajan käsikirja. Helsinki: Tietosanomat.

Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY

Riistama, V. 2000. Tilintarkastus – perusteet. Helsinki: WSOY

Riistama, V. 2005. Uskallatko tarkastaa? Tilisanomat 2005:1, s. 27–29

Rytsy, A. 2005. Osakeyhtiölaki uudistuu. Oikeusministeriön lainsäädäntöneuvos Pekka Pulkkinen. Tilisanomat 2005:6, s. 16 -18.

Saarinen, O. 2002. Tilintarkastaja PK-yrityksessä. Tilintarkastus – Revision, 2002:3, s. 33 – 34.

Saarnia, M. 2005. Tilintarkastuksen valvonta ja laadunvalvonta. Pro gradu -tutkielma. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Satopää, R. 2003. Hyvä tilintarkastustapa pienyrityksissä. Tilintarkastus – Revision, 2003:2 , s. 35 – 37.

Savela, A. 2006. Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. Helsinki: Talentum.

af Schultén, G. 2003. Osakeyhtiölain kommentaari I. Helsinki: Talentum.

af Schultén, G. 2004. Osakeyhtiölain kommentaari II. Helsinki: Talentum.

Siikarla, P. J., 2006. Osakeyhtiölaki & käytäntö. Jyväskylä: Yrityskirjat Oy.

Sillanpää, M. 2005. Uusi osakeyhtiölaki tulossa. Tilisanomat 2005:2, s. 33–35.

Steiner, M-L. & Reinikainen, M. 2007. Pienyritysten tilintarkastus uuden tilintarkastuslain mukaan. Defensor Legis 2007:4, s. 517 – 525.

Tuokko, Y. 2000. Vapaa oma pääoma – esitetty, todellinen ja jakokelpoinen. Tilintarkastus – Revision, 2000:1, 7 – 12

Vahtera, P. 2005. Oon pienenpieni pieni ihminen. Tilisanomat 2005:6, s.32–33.

Viitala, R. & Jylhä, E. 2001. Menestyvä yritys – Liiketoimintaosaamisen perusteet. Helsinki: Edita.

Villa, S. 2001A. Toimivallan jakautuminen hallituksen ja yhtiökokouksen välillä sekä osakkaiden yhdenvertaisuus. Teoksessa: Saarnilehto, A. (toim.) Yhteisöoikeudellisia kirjoituksia I. Turku, Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Villa, S. 2006. Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiö. Helsinki: Talentum.

Villa, S. 2007. Osakeyhtiölain uudistunut pääomarakenne. Oikeustieto 2007:2 s. 20 – 23.

Virallislähteet

Eduskunnan vastaus EV 63/2006 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi, HE 109/2005 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi, HE 194/2006 vp

Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset 1936 I 26.ja 1987:136.

Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2003:39. [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.om.fi/23493.htm [Viitattu 5.5.2008]

Oikeusministeriön muistio 20.12.2004. Luonnos uudeksi osakeyhtiölaiksi [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.om.fi/uploads/jd7susv74q1ff1.pdf [Viitattu 10.5.2008]

Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2003:4. [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.om.fi/uploads/yf6e9rfapn5g1ur.pdf [Viitattu 5.3.2006]

Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2003:12 [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.om.fi/uploads/amgvxvy7t4ii5f2.pdf [Viitattu 9.3.2006]

Oikeusministeriön vireillä olevat hallituksen esitykset. 2006. [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.om.fi/24169.htm [Viitattu 9.3.2006]

Patentti- ja rekisterihallitus. Ajankohtaista: Poistettaville osakeyhtiöille viimeinen kehotus [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.prh.fi/fi/uutiset/544.html [Viitattu 9.11.2007]

Patentti- ja rekisterihallitus – Uutisia 26.9.2007. [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.prh.fi/fi/uutiset/797.html [Viitattu 2.5.2008]

Talousvaliokunnan mietintö Hallituksen esityksestä uudeksi osakeyhtiölaiksi TaVM 7/2006 vp